

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย
The process of preserving Buddhist culture of Tai Dam ethnic groups in
Loei Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย
Patterns of the Buddhist Culture Conservation of
the Tai Dam Ethnic Group in Loei Province

โดย

พระปลัดธนากร เพระะณะ,ดร.

นายเอกลักษณ์ คงทิพย์

นายพัชรนันท์ นวลน้อย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765023

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย
The process of preserving Buddhist culture of Tai Dam ethnic groups in
Loei Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย
Patterns of the Buddhist Culture Conservation of
the Tai Dam Ethnic Group in Loei Province

โดย

พระปลัดธนากร เพระะณะ,ดร.

นายเอกลักษณ์ คงทิพย์

นายพัทธนันท์ นวลน้อย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765023

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 2

The process of preserving Buddhist culture of Tai Dam ethnic groups in
Loei Province

Under Research Program

Patterns of the Buddhist culture conservation of
the Tai Dam ethnic group In Loei Province

BY

PhraThanakon Phrotha,Dr.

Mr.Akekalak Kongthip

Mr.Pattanan Nualnoy

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Loei Buddhist College

B.E. 2565

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800765023

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย
ผู้วิจัย: พระปลัดธนากร เพราะถะ,ดร., นายเอกลักษณ์ คงทิพย์,
 นายพัทธนันท์ นวลน้อย
ส่วนงาน: วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ๒) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) วิธีดำเนินการเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มผู้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๔๐ คน

ผลการวิจัย

การอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ถูกนำเสนอผ่านทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในตัวหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ได้แก่ (๑) ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ (๒) บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ (๓) “เฮือนอ้าย เอ็ม” แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ กิจกรรมที่นำเสนอการอนุรักษ์ผ่านการท่องเที่ยว เช่น การเที่ยวชมบ้านเรือนชาวไทดำ, การเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่, การแต่งกายของชาวไทดำ, การละเล่นแซ่บ, การสาธิตทอผ้า, ทำเครื่องรางของขลัง, ภาษาชาวไทดำ เป็นต้น

กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย มี ๓ ขั้นตอน
 ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักร่วมกันในการอนุรักษ์ รักษา พัฒนาวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้รวมตัวกันเพื่อศึกษา รวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่อาจจะสูญหายตามกาลเวลา นำมาอนุรักษ์ไว้ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผ่านศูนย์เรียนรู้ภายในหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด นำเสนอวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนเองผ่านการท่องเที่ยว เช่น การแต่งกาย นักท่องเที่ยวสามารถแต่งกายด้วยชุดไทดำ การทอผ้า นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ทดลองการทอผ้าโดยมีชาวไทดำคอยแนะนำ การทำเครื่องรางของขลัง ถนนคนเดิน เป็นต้น นอกจากกิจกรรมแล้ว ยังจัดจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชาวไทดำเพื่อสร้างรายได้ให้ชาวไทดำอีกทาง

ขั้นตอนที่ ๓ การควบคุมกิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดให้ยั่งยืน วางกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งในด้านเวลาและสถานที่ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวผ่านสื่อสังคมโซเชียล และสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมไทดำ

Research Title: The process of preserving Buddhist culture of Tai Dam ethnic groups in Loei Province

Researchers: PhraThanakorn Proatha,Dr., Mr. Akekalak Kongthip, Mr. Pattanan Nualnoy

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Loei Buddhist College

Fiscal Year: 2565 / 2022

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research has two objective, 1) Study on the conservation of Buddhist culture of the Tai Dam ethnic group in Loei Province, 2) Study the process of preserving Buddhist culture of the Tai Dam ethnic group in Loei Province. This research is a documentary research. The method of collecting data was done using an in-depth interview from a group of 40 key informants.

Research results

Conservation of Buddhist culture of the Tai Dam people of Ban Na Pa Nad are presented through cultural conservation attractions located in Na Pa Nad Village, Khao Kaew Subdistrict, Chiang Khan District, Loei Province, namely (1) Tai Dam Cultural Center (2) Tai Dam Museum House (3) Huan Ai Em Resources for learning the wisdom of the Tai Dam people. Activities that offer conservation through tourism, such as visiting Tai Dam houses, exploring the way of life, dressing of the Tai Dam people, playing Zepang, weaving demonstrations, making talismans, folk language. Tai Dam, etc.

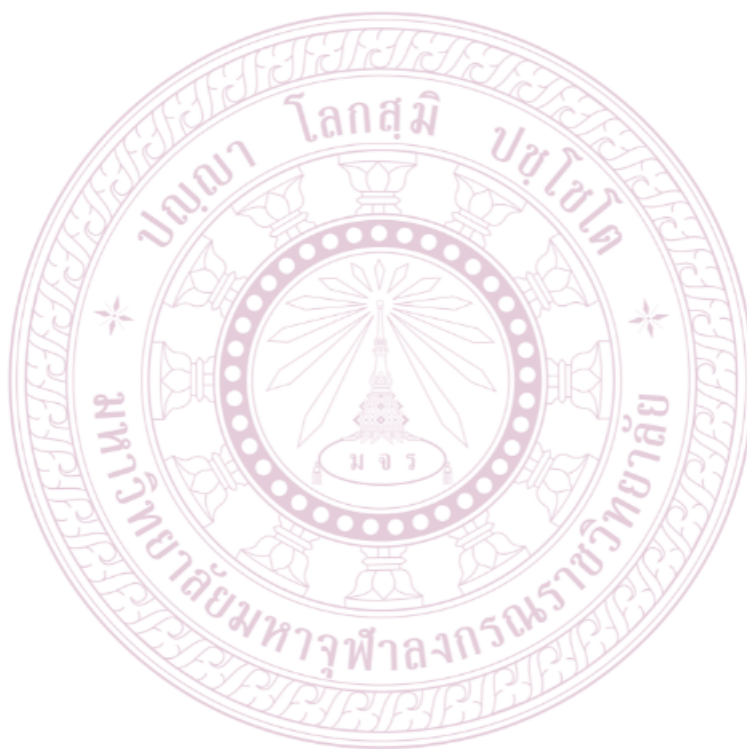
There are three steps in the process of preserving the Buddhist way of life of the Tai Dam ethnic group in Loei Province.

Step 1 : Building knowledge, understanding and mutual awareness in the conservation, preservation, and sustainable cultural rehabilitation. The Tai Dam people of Ban Na Pa Nad gathered to study. Collect cultural resources that may be lost over time. to be preserved in the form of ecotourism through the learning center in the village

Step 2 : Developing conservation activities through various methods as a learning center for way of life Art and culture of the Black Thai people of Ban Na Pa Nad Presenting their way of life and culture through tourism, such as dressing, tourists

can dress in black Tai dress. Weaving. Visitors can learn to try weaving with Tai Dam people to guide. Making amulets, talismans, walking streets, etc. In addition to activities It also sells souvenirs that are products of Tai Dam people to generate income for using Tai Dam people in another way.

Step 3 : Controlling activities to increase capacity for sustainable conservation of Tai Dam culture of Ban Na Pa Nad Establish rules for mutual use in terms of time and space. Disseminate and publicize tourism activities through social media. and build a Tai Dam cultural network

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะได้ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ซึ่งคณะผู้วิจัยขอเวยนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

๑. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

๒. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย โดยพระราชปริชา มณี, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ได้อนุญาตให้คณะผู้วิจัยสามารถปฏิบัติงานและเก็บข้อมูลวิจัยในวัน เวลาราชการได้ ตลอดจนคณาจารย์และเจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์เลย ที่อำนวยความสะดวกในระหว่างการทำวิจัย

๓. นางละออง ขาวนา ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำและสมาชิกศูนย์วัฒนธรรมไทยดำทุกท่าน, ดร.เพชรตะบอง ไพศุนย์ บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ และ นางสาวลาน กรมทอง เอือนอ้าย เอ็มศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ ได้ให้ความอนุเคราะห์ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรมชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด

๔. ชาวบ้านนาป่าหนาดทุกคนที่ช่วยอนุเคราะห์ให้ข้อมูล

๕. ทีมงานผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนามที่ทำหน้าที่ในการช่วยสัมภาษณ์ จัดกิจกรรมและปฏิบัติงานในภาคสนาม จนทำให้ได้ข้อมูลขั้นต้นสำหรับการทำวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

จึงขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

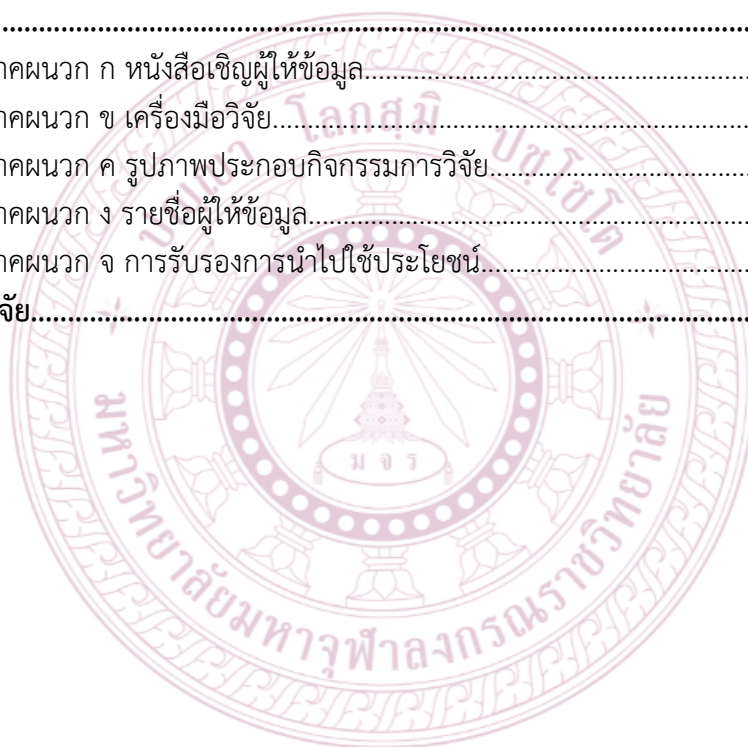
พระปลัดธนากร เพระณะ,ดร. และคณะ

๗ กันยายน ๒๕๖๕

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ซ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม.....	๖
๒.๒ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ.....	๑๖
๒.๓ แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.....	๒๙
๒.๔ แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางวัฒนธรรม.....	๓๔
๒.๕ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย.....	๓๙
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๔๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๔๙
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๕๐
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๕๐
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๒
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๓
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๓
๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๕๕

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๕๖
๔.๑ ศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย.....	๕๖
๔.๒ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย.....	๗๓
๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย.....	๘๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๘๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๘๘
๕.๒ อภิปรายผล.....	๙๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๙๖
บรรณานุกรม.....	๙๗
ภาคผนวก.....	๑๐๓
ภาคผนวก ก หนังสือเชิญผู้ให้ข้อมูล.....	๑๐๓
ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย.....	๑๑๐
ภาคผนวก ค รูปภาพประกอบกิจกรรมการวิจัย.....	๑๑๕
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	๑๒๓
ภาคผนวก จ การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....	๑๒๖
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๓๒

สารบัญรูปภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๔.๑ แผนที่บ้านนาป่าหนาด.....	๕๗
๔.๒ การแต่งกายหญิงไทดำ.....	๖๐
๔.๓ การแต่งกายชายไทดำ.....	๖๑
๔.๔ ลักษณะตัวอักษรในภาษาไทดำ.....	๖๓
๔.๕ การสอนภาษาไทดำ.....	๖๓
๔.๖ พิธีแต่งงาน.....	๖๖
๔.๗ พิธีเสนเรือน.....	๖๘
๔.๘ การเล่นคอน.....	๖๙
๔.๙ การละเล่นแซปาง.....	๗๐
๔.๑๐ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด.....	๗๔
๔.๑๑ บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ.....	๗๖
๔.๑๒ เอือนอ้าย เอ็ม ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ.....	๗๗
๔.๑๓ แผ่นพับการท่องเที่ยววิถีชุมชนไทดำ.....	๗๙
๔.๑๔ นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมพ่อน้ำตามวิถีไทดำ.....	๗๙
๔.๑๕ นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมแสดงแซปาง.....	๘๐
๔.๑๖ นักท่องเที่ยวนั่งรถชมวิถีชีวิตชุมชนไทดำ.....	๘๐
๔.๑๗ สาธิตการทำมะกอนน้อยห้อยคอ.....	๘๑
๔.๑๘ สาธิตการทอผ้า.....	๘๒
๔.๑๙ บรรยายกาศงานถนนโคมไฟไทดำ.....	๘๓
๕.๑ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย.....	๙๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำหรือไตดำ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อพยพมาจากอาณาจักรน่านเจ้าแล้วมาตั้งถิ่นฐานเป็นรัฐอิสระอยู่ที่ดินแดนสิบสองจุไทย คนไทดำอพยพมาจากสิบสองจุไทยเมื่อกว่าสองร้อยปีที่แล้ว โดยมีการกล่าวถึงการเคลื่อนย้ายเข้ามาสู่ประเทศไทยหลายระลอกด้วยกัน เมื่อครั้งแผ่นดินสมัยพระเจ้าตากสิน เมื่อ พ.ศ.๒๓๒๓ คนไทดำเคลื่อนย้ายจากหลวงพระบางมาเมืองม่วยในหัวพันและเมืองแถนลาว มาตั้งรกรากในเพชรบุรี ใน ๒ ปีต่อมา คนไทดำจากเมืองพวนในเชียงขวางและเมืองแถนเคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานในเพชรบุรีเช่นกัน และมีต่อมาอีกหลายระลอกในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามลำดับ^๑ การอพยพของคนไทดำระลอกสุดท้ายเกิดขึ้นในช่วงที่ลาวเปลี่ยนเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.๒๕๑๘ กลุ่มคนไทดำจำนวนหนึ่งเคลื่อนย้ายข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่หนองคาย แต่กลุ่มนี้อพยพไปยังประเทศที่สาม ได้แก่ ฝรั่งเศส สหรัฐ และออสเตรเลีย กลุ่มชนไทดำจึงตั้งรกรากอยู่ในหลายจังหวัดด้วยกัน ในเพชรบุรี และเคลื่อนย้ายขยายครอบครัวไปตั้งรกรากยังจังหวัดอื่น ๆ เช่น ราชบุรี สุพรรณบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และยังมีการเคลื่อนย้ายไปทางภาคเหนือ เช่น ในจังหวัดนครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก และบางกลุ่มข้ามแม่น้ำโขงตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเลย กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำนี้ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยไท^๒ ปัจจุบันชุมชนวัฒนธรรมไทดำ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศ อีกทั้งรัฐบาลเล็งเห็นถึงความสำคัญด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงได้จัดทำร่างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๖๔ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูและกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวให้ขยายตัวและเกิดความยั่งยืน และเพื่อสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้มีความพร้อมทั้งด้านคุณภาพ การสร้างรายได้ และการกระจายรายได้ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืน^๓

^๑ พิเชฐ สายพันธ์, “พลวัตจักรวาลทัศน์และโลกทัศน์สำนึกประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์กับถิ่นฐานต้นกำเนิดของลาวโซ่ง/ไทดำจากพิธีกรรมความตาย”, วารสารมานุษยวิทยา, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๖๒) : ๔๙.

^๒ เพชรตะบอง ไพศุณย์, “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทยไทในกระแสการเปลี่ยนแปลง : กรณีศึกษาเปรียบเทียบไทดำในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๙-๙๓.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๙), หน้า ๑๗๔.

จังหวัดเลยเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทั้งทางด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดเลยเต็มไปด้วยภูเขาน้อยใหญ่กระจายอยู่ทั่ว พื้นที่ของจังหวัด มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย เช่น ภูเรือ ภูกระดึง ภูมโนโล และเชียงคาน เป็นต้น นอกจากสถานที่ท่องเที่ยวแล้ว จังหวัดเลยมีกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าต่าง ๆ อพยพมาตั้งถิ่นฐาน ประกอบไปด้วย ไทยเลย ไทพวน ไทใต้ และไทดำ จากความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่า ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดเลย จึงเป็นที่มาของความหลากหลายทางด้าน ภาษา ศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนวิถีการดำรงชีวิต โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ เป็นชนชาติไทยกลุ่มหนึ่งซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปหลายชื่อ อาทิ ลาวโซ่ง ไทดำ ไตดำ ผู้ไทยดำ ไทยทรงดำ ไทยโซ่ง ลาวซ่ง ลาวซ่งดำ และลาวทรงดำ ซึ่งคำว่าโซ่ง นั้นมีการสันนิษฐานกันว่าเรียกตามสีเสื้อที่นุ่งห่มเพราะมีสีดำ คำว่า โซ่ง แผลงมาจาก ล้าง ที่มีความหมายว่า เสื้อผ้า ดังนั้นโซ่งดำจึงหมายถึง ชาวผู้ไทยที่นุ่งกางเกงดำ ส่วนคำว่า ลาวโซ่ง เป็นชื่อที่คนไทยในภาคกลางใช้เรียกชาติพันธุ์กลุ่มน้อย จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านนาป่าหนาดทราบว่า ชาวไทดำกลุ่มนี้พากันอพยพมาจากเมืองแก่งในดินแดนสิบสองจุไท เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๔๒๓ ก่อนไปอาศัยอยู่แถบเมืองเชียงขวาง เมืองไล และเมืองลอ ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แล้วจึงอพยพเข้ามาอยู่เมืองไทย ในช่วงที่มีการปราบฮ่อ ราวรัชกาลที่ ๕ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๘ โดยเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ซึ่งเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ตอนแรกเรียกว่า บ้านนาป่าดัว ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “บ้านนาป่าหนาด” ด้วยเพราะเต็มไปด้วยต้นหนาดมากมาย^๔

บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านที่มีชาวชาวไทดำอาศัยอยู่เพียงแห่งเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะทางสังคมของไทดำยังคงรักษาขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและพิธีกรรมไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในความเป็นปึกแผ่นและการดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ชาวไทดำมีวิถีความเป็นอยู่เรียบง่าย บูชาผีสงเทวดาตามความเชื่อหลักมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีวัฒนธรรม ประเพณี และ การละเล่นท้องถิ่นของชาวไทดำที่โดดเด่นและยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนาน อาทิ การแต่งกาย ชาวไทดำนิยมสวมเสื้อผ้าสีดำ โดยเฉพาะผ้าชิ้นนางหาญ นับเป็นอีกผลิตภัณฑ์เด่นที่เป็นภูมิปัญญาชาวไทดำที่ได้รับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ภาษาพูด ภาษาเขียนที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ตุ่มนก ตุ่มหนู เป็นเครื่องรางของขลัง ที่ใช้ปิดเป่าสิ่งไม่ดีและนำความโชคดีมาให้ การเล่นมะกอนลอดบ่วงเป็นการเสี่ยงทายเพื่อเลือกคู่ให้กับหนุ่มสาวในหมู่บ้าน และพิธีเสนเรือนซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวไทดำเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องของผี วิญญาณ บรรพบุรุษของชาวไทดำเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเซ่นผีเรือน ได้แก่ ผีพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ที่ล่วงลับไปแล้ว นิยมทำกันเป็นประจำแต่ละบ้านทุกปีหรือ ๒-๓ ปีครั้งหนึ่ง^๕ แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี ทำให้ชาวไทดำได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง การเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมจากการครองเรือนทำให้เกิดการเกี่ยวดองกันของคนนอกพื้นที่หรือวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้ามาผสมผสาน พุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทดำมาก

^๔ นิวัตี ทองวล, “การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคานจังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๙), หน้า ๒-๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

ขึ้น โดยบางส่วนได้หันมาสนใจพุทธศาสนามากขึ้นและเริ่มมีการเผาศพแทนที่จะฝังอย่างเดิม การแต่งกาย ทรงผม ภาษาพูด ภาษาเขียน ก็เปลี่ยนไปตามยุคสมัยและเทคโนโลยีที่แทรกซึมเข้ามา แม้แต่พิธีเสนเรือนที่ต้องปฏิบัติกันทุกปี ก็เริ่มเลือนหายไป เนื่องจากลูก หลาน ชาวไทดำต้องออกไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองยังต่างถิ่นทำให้ไม่มีเวลามาร่วมตัวกันประกอบพิธี และพ่อแม่ หมอผีที่เป็นคนนำพาประกอบพิธีก็ไม่ได้รับการสืบทอดหรือได้รับสืบทอดแต่ตนเองทำผิดข้อห้ามซึ่งมีความเข้มงวดมาก ทำให้ไม่สามารถนำประกอบพิธีได้ ครั้นลูกหลานจะทำพิธีก็กลัวว่าจะทำผิดขั้นตอนหรือทำไม่ครบขั้นตอน เป็นเหตุให้นำพาสิ่งไม่ดีไปสู่ครอบครัว จึงเป็นเหตุให้บางครอบครัวหลังจากคนสืบตระกูลคนสุดท้ายเสียชีวิตแล้ว จะเลิกประกอบพิธีหันมานำพระพุทธรูปขึ้นบ้านและนับถือพระพุทธศาสนาแทน แต่ก็ยังมีชาวไทดำที่บางส่วนของที่ระหนังกถึงคุณค่าวัฒนธรรมของตน ได้ทำการอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ และสืบทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยได้ร่วมมือกับหน่วยงานราชการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทดำขึ้นในหมู่บ้าน และให้มีคณะกรรมการที่เป็นชาวไทดำร่วมมือกับคนของหน่วยงานราชการคอยกำกับดูแล

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งในจังหวัดเลยที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการรักษาอัตลักษณ์วิถีชีวิตของตนเอง จนนำไปสู่สินค้าทางวัฒนธรรมที่มาจากการนำวัฒนธรรมมาเผยแพร่ผ่านการท่องเที่ยวและเรียนรู้การใช้วิถีชีวิตแบบไทดำ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน อาชีพ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ไปได้เป็นอย่างดี ผ่านการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทดำ พิพิธภัณฑ์หมู่บ้านไทดำ และเฮือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ เพื่อใช้เผยแพร่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน และนอกจากการใช้เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนโดยการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายจนกลายเป็นวิสาหกิจชุมชน คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาค้นคว้าผ่านกิจกรรมการวิจัย เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตเฉพาะตนที่โดดเด่นและนำเสนอการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตน รวมถึงมีกระบวนการในการจัดการความรู้ภายในชุมชน สร้างระบบในการบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาภายในชุมชนโดยชุมชนเอง มีการพัฒนาทักษะและเพิ่มเติมความรู้ใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการ การนำเสนอปัญหาและความต้องการกับหน่วยงานราชการ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๒.๑ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลยมีความเป็นมาอย่างไร

๑.๒.๒ การอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลยมีกระบวนการอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดเลย กับชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

- กลุ่มประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ จำนวน ๓๐ ราย
- ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่ในพื้นที่

จำนวน ๗ ราย

- ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน ๓ ราย

รวมประชากรกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแผนบูรณาการวิจัยเรื่อง “กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย” จำนวน ๔๐ คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

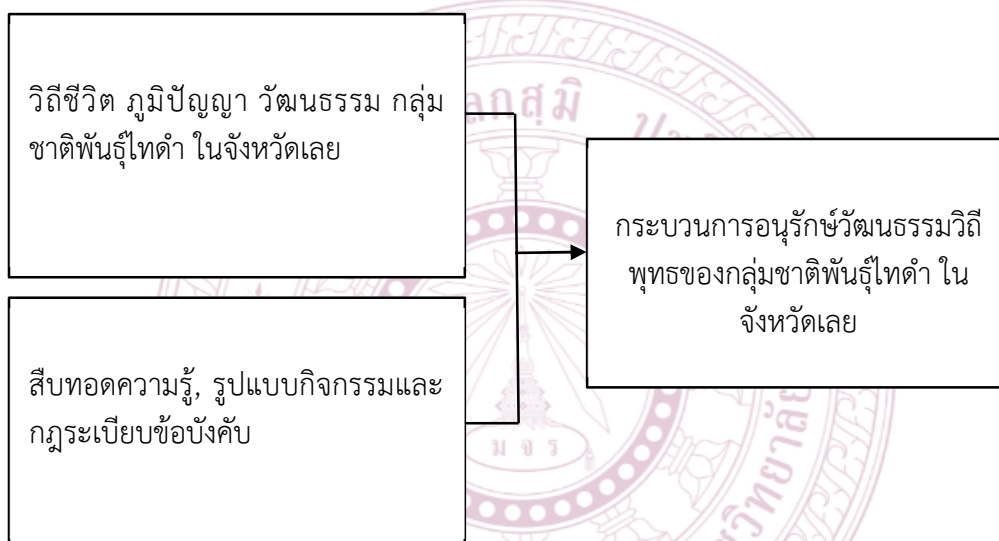
กระบวนการอนุรักษ์ (Process of conservation) หมายถึง ขั้นตอน แนวทาง วิธีการ การรักษาส่งเสริม การใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการถ่ายทอดภูมิปัญญา จารีต วัฒนธรรมและประเพณีให้คงอยู่ โดยสามารถพัฒนาและรักษาไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัฒนธรรมวิถีพุทธ (The Buddhist culture) หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วัฒนธรรมวิถีพุทธเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่อง

สังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญา การประเพณี ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอด วัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย (Tai Dam ethnic group In Loei Province)
หมายถึง ชาวไทยเชื้อสายไทดำ เป็นชนชาติที่มีความเป็นมาซึ่งมีการสืบสานวัฒนธรรมและรักษาภูมิปัญญาของตนเอง โดยชาวไทยเชื้อสายไทดำเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นกลุ่มชาวไทยเชื้อสายไทดำเพียงกลุ่มเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

๑.๗.๑ ทราบข้อมูลพื้นฐานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๑.๗.๒ ทราบกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา เอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่ามีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางวัฒนธรรม

๒.๕ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม

๒.๑.๑ ความหมายการอนุรักษ์วัฒนธรรม

ได้มีผู้ให้ความหมายของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้หลากหลาย พอสรุปได้ดังนี้

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่หาได้ยาก หรือกำลังจะสูญหายไปและไม่สามารถสืบทอดพัฒนาได้อีก เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการที่จะติดตามศึกษาค้นคว้า หาร่องรอยความเจริญทางวัฒนธรรมในอดีต^๖

อนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การสงวนปกป้องรักษาจากความสูญเสีย ละทิ้ง ทำลาย เพื่อให้มรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นสามารถให้ความสุขทางจิตใจของตนและของคนรุ่นต่อไป ในการปฏิบัติการในงานอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ควรระมัดระวังเนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับการเข้าไปกระทำหุตุยั้งขัดขวางการเสื่อมของสิ่งของวัสดุเดิมทำให้เปลี่ยนรูปลักษณะและบางครั้งจะยากต่อการคืนสภาพ^๗

สุธีรา เภาโกศลิต^๘ ให้ความหมายไว้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่หาได้ยากหรือกำลังจะสูญหายไป และไม่สามารถสืบทอดพัฒนาได้อีก เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการที่จะติดตามศึกษาค้นคว้า หาร่องรอยความเจริญทางวัฒนธรรมในอดีต

^๖ คณะอนุกรรมการดำเนินงานและประสานงานวันอนุรักษ์มรดกไทย, แผนแม่บทวันอนุรักษ์มรดกไทย พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

^๗ กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐.

^๘ สุธีรา เภาโกศลิต, “การศึกษาความคิดเห็นของคนเชื้อสายมอญ เกี่ยวกับบทบาทของสื่อบุคคล สื่อประเพณี และสื่อมวลชน ในการอนุรักษ์วัฒนธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญเกาะเกร็ด ปากกลัด และบางกระดี่”, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑.

วรรณ วทวณิช^๙ ให้ความหมายไว้ว่า อนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้อย่างฉลาด ให้เป็นประโยชน์ มากที่สุด นานที่สุด และให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกัน จากความหมายนี้ได้แนวความคิดหลักในการอนุรักษ์ ๓ ประการคือ ๑) การใช้อย่างฉลาด ๒) ใช้อย่างมีเหตุผล และ ๓) การใช้ทรัพยากรอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด

เกษม จันทรแก้ว^{๑๐} ให้ความหมายไว้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง “การใช้อย่างสมเหตุสมผล เพื่อการมีใช้ตลอดไป” เป็นคำนิยามง่าย ๆ แต่เป็นการเน้น “การใช้” ทรัพยากรเป็นขั้นพื้นฐาน อีกทั้งยังมีแนวทางการใช้ตลอดไปซึ่งหมายความว่า จะใช้ทรัพยากรอย่างไร จึงจะทำให้มีทรัพยากรเป็นต้นทุน ที่สามารถมีใช้ตลอดไปได้ อย่างไรก็ตาม “การใช้” นั้นมิได้หมายถึง เฉพาะการนำมาบริโภค ต้ม กิน หรือสัมผัสเท่านั้น แต่หมายถึง การเก็บเอาไว้เฉยชม ฟันฟู หรือพัฒนาสิ่งอื่นให้ดีขึ้นก็ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การสงวนหรือแบ่งเขตที่จะสงวนไว้ก็ได้ เนื่องจากวัฒนธรรมไทยเป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย เป็นรากฐานความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ และความภาคภูมิใจของคนไทยสมควรต้องอนุรักษ์และธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพื่อให้เกิดความรักหวงแหน ความเข้าใจและความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ

สรุปได้ว่าการอนุรักษ์ หมายถึง การดูแล รักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ส่งเสริม ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลาอันยาวนานที่สุด มีการสูญเสียน้อยที่สุด การประหยัดต่อสิ่งที่มีอยู่รวมทั้งการหาสิ่งอื่นมาทดแทน โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ

๒.๑.๒ หลักการอนุรักษ์วัฒนธรรม

จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้สรุปหลักการอนุรักษ์ไว้ดังนี้^{๑๑}

หลักการที่ ๑. การใช้แบบยั่งยืน

ทรัพยากรทุกประเภททุกกลุ่มต้องมีการวางแผนการใช้แบบยั่งยืน ซึ่งต้องมีการวางแผนใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวทรัพยากร พร้อมทั้งมีการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่จะใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมกับชนิดทรัพยากร ปริมาณการเก็บเกี่ยวเพื่อการใช้ช่วงเวลา ที่จะนำมาใช้และจำกัด/บำบัดของเสียและมลพิษให้หมดไป หรือเหลือน้อยที่สุด

หลักการที่ ๒. การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเมื่อมีการใช้แล้วย่อมเสื่อมโทรมเพราะใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสม เก็บเกี่ยวมากเกินไปความสามารถในการปรับตัวของระบบ มีสารพิษเกิดขึ้น เก็บเกี่ยวบ่อยเกินไป และไม่ถูกต้องตามเวลา จำเป็นต้องทำการฟื้นฟูให้ดีเสียก่อน จนทรัพยากรตั้งตัวได้จึงสามารถนำมาใช้ได้ในโอกาสต่อไป อาจใช้เวลาฟื้นฟูเป็นปี ๆ

^๙ วรรณ วทวณิช, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓.

^{๑๐} เกษม จันทรแก้ว. เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๑๑} จำนง อติวัฒนสิทธิ์และคณะ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

หลักการที่ ๓. การสงวนของหายาก

ทรัพยากรบางชนิด/บางประเภท อาจมีการใช้มากเกินไป หรือมีการแปรสภาพเป็นสิ่งอื่น ทำให้บางชนิดของทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม ถ้าปล่อยให้มีการเกิดขึ้นแล้ว อาจทำให้เกิดการสูญพันธุ์ได้ จำเป็นต้องสงวนหรือเก็บไว้เพื่อเป็นแม่พันธุ์หรือเป็นตัวแม่บพในการผลิตให้มากขึ้น จนแน่ใจว่าผลผลิตมีปริมาณมากพอแล้ว จึงนำมาใช้ประโยชน์ได้

หลักการอนุรักษ์ทั้ง ๓ หลักการมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน กล่าวคือ ต้องใช้ร่วมกัน ตั้งแต่การใช้ทรัพยากรต้องพินิจ พิจารณาให้ดีว่า จะมีทรัพยากรใช้ตลอดไปหรือไม่ ถ้าใช้แล้ว ทรัพยากรใดมีความเสื่อมโทรมหรือสิ่งใดใช้มากเกินไป จำเป็นต้องสงวนหรือเก็บรักษาไว้

กรมการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม แบ่งหลักการอนุรักษ์ออกได้ดังนี้^{๑๒}

๑. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพราะการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจริง ๆ นั้นมิใช่การหยุดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ หรือการปฏิเสธเทคโนโลยีแต่ความสำคัญนั้นอยู่ที่การเปลี่ยนทัศนคติของคน เพื่อให้เขาสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยวิธีการทุก ๆ ชนิด รวมทั้งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เข้าถึงตัวประชาชนให้มากที่สุด

๒. การปรับปรุงคุณภาพ เป็นวิธีการตรงที่ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรและภาวะสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

๓. การลดอัตราการเสื่อมสูญ มนุษย์บริโภคทรัพยากรกันอย่างฟุ่มเฟือยและไม่ใช้ให้อยู่ในขอบเขตจำกัด มีทัศนคติต่อการบริโภคในลักษณะที่ว่าสามารถบริโภคได้สูงสุดจะทำให้มีความสุขที่สุด ทัศนคติเช่นนี้จะทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย เช่น การตัดหนึ่งต้นแทนที่ใช้ประโยชน์จากต้นไม้ทุกส่วน แต่กลับใช้ประโยชน์เฉพาะส่วนที่เป็นต้นเท่านั้น ส่วนที่เหลือ เช่น กิ่ง ใบ หรือ ส่วนอื่น โดยเฉพาะส่วนที่เป็นตอมักจะถูกทิ้งไป อันที่จริงแล้วส่วนเหล่านี้สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งนั้น ไม่ควรทิ้งขว้างเป็นต้น

๔. การนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ การผลิตวัสดุเครื่องใช้ต่าง ๆ ย่อมมีส่วนเป็นเศษเรียกกันว่าเศษวัสดุ เช่น เหล็ก อลูมิเนียม สังกะสี ทองแดง ตะกั่ว พลาสติก กระดาษ สิ่งเหล่านี้สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่อีก โดยเก็บรวบรวมแล้วนำไปหลอมใหม่

๕. การใช้สิ่งทดแทน ทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ได้ดีในอดีตเริ่มหมดลงเนื่องจากความต้องการเกี่ยวกับการบริโภคที่สูง ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษา เพื่อหาทางเลือกทรัพยากรอื่น ที่มีคุณภาพเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันมาทำหน้าที่ในงานประเภทเดียวกัน

๖. การใช้สิ่งที่มีคุณภาพรองลงมา ทรัพยากรชนิดเดียวกันอาจมีคุณภาพแตกต่างกัน เช่น พันธุ์ไม้ในป่าซึ่งมีมากมายมีคุณภาพแตกต่างกัน บางชนิดมีเนื้อไม้แข็งเมื่อนำมาแปรรูปก็ได้ไม้ที่มีความแข็งแรงทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ มนุษย์จึงนิยมเลือกไม้เหล่านี้มาใช้ประโยชน์ก่อน นานเข้าไม้เหล่านี้หมดลง ดังนั้นแนวทางหนึ่งของการแก้ปัญหาก็คือ การใช้ไม้ที่มีคุณภาพรองลงมา โดยการนำไม้ที่มีคุณภาพรองลงมาไปอาบน้ำยา เพื่อรักษาคุณภาพของไม้ให้ทนทาน ป้องกันปลวก มอด เชื้อรา ทำให้มีคุณภาพเทียบเท่ากับไม้เนื้อแข็ง ในบางประเทศจะออกเป็นกฎหมายบังคับว่าไม้ที่จะนำมาก่อสร้างจะต้องอาบน้ำยา

^{๑๒} กรมการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, **ความรู้สิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔.

๗. การสำรวจหาทรัพยากรใหม่ ๆ ปัจจุบันถึงแม้ว่าจะมีการค้นหาทรัพยากรมาใช้กันมากมายแล้วก็ตาม แต่ทรัพยากรในธรรมชาตินั้นยังมีอยู่อีกมากมาย ซึ่งเชื่อกันว่าถ้าหากมีการสำรวจกันอย่างจริงจังก็น่าจะพบทรัพยากรที่สามารถนำไปประโยชน์ในการดำรงชีพของมนุษย์อยู่อีกมาก

๘. การป้องกัน จะเป็นวิธีการจัดการโดยตรงเกี่ยวกับการป้องกันไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมร่อยหลอรวดเร็วเกินไป หรือป้องกันมลพิษหรือวัตถุเป็นพิษไม่ให้แปดเปื้อนสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัย รวมทั้งโบราณสถานโบราณวัตถุ

วิชัย ภูโยธิน และคณะ ได้อธิบายไว้ว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยนั้นต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนไทยทุกคน มีวิธีการ ศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้วและยังไม่ได้ศึกษา เพื่อทราบความหมายและความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมรดกของไทยอย่างถ่องแท้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตเพื่อให้เห็นคุณค่า ทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมต่อไป ส่งเสริมให้เห็นคุณค่าร่วมกันอนุรักษ์ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชน ในการปรับเปลี่ยนและตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างเหมาะสม รณรงค์ให้ประชาชนและภาคเอกชน ตระหนักในสำคัญของวัฒนธรรมว่าเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องให้ความสำคัญ รับผิดชอบ ส่งเสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมภายในประเทศและระหว่างประเทศสร้างทัศนคติ ความรู้ และความเข้าใจว่าทุกคนมีหน้าที่ส่งเสริม พัฒนาและการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม จัดทำระบบเครือข่ายสารสนเทศด้านวัฒนธรรมเพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงาน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ สามารถเลือกสรร ตัดสินใจ และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต^{๑๓}

หลักการหรือข้อควรปฏิบัติในการอนุรักษ์หรืออามรดกทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้าน กลุ่มคนที่มีจำนวนไม่มากนักหรือหมู่บ้าน ชุมชนสามารถที่จะทำได้นั้น ประกอบด้วยการสะสมซึ่งสามารถทำได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโบราณวัตถุ วรรณกรรม ประเพณี ศิลปะ ศิลธรรมและคุณธรรมต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นมรดกสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาตินั้น ๆ รวมทั้งการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชนชาติเฉพาะของตน เช่น การเข้าร่วมประเพณีเก่าแก่ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาและยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน และการปรับปรุงและเผยแพร่วัฒนธรรม ซึ่งการปรับปรุงนี้คือการปรับให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อความสะดวกแก่ผู้สืบทอดหรือผู้ปฏิบัติสืบทอดแต่ไม่ได้หมายความว่า จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นให้เกิดความแตกต่างจากเก่าโดยสิ้นเชิงเลย

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง ได้อธิบายว่า หลักการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ประกอบด้วย

๑) การอนุรักษ์ควรทำในพื้นที่นั้น ๆ แต่ถ้าโบราณสถานที่จะทำการอนุรักษ์มีข้อจำกัดทางธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้หรือมีโครงการพัฒนาของชาติที่สำคัญ ๆ ดำเนินอยู่ในพื้นที่นั้นจึงจะสามารถโยกย้ายโบราณสถานเพื่อไปทำการอนุรักษ์ที่อื่นได้แต่ต้องทำภายใต้เงื่อนไขที่ว่าจะต้องคงคุณค่าและองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ไว้ให้ได้และได้รับการอนุญาตตามกฎหมาย

๒) ควรทำนอกแผนให้น้อยที่สุด นอกจากการดูแลรักษาอยู่เป็นประจำแล้วไม่ควรมี การปฏิบัติอย่างอื่นที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่โบราณสถานนั้น

^{๑๓} วิชัย ภูโยธิน และคณะ, *หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒-๔๓.

๓) การดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการทำตารางบันทึกประจำวันเพื่อประเมินผล เพื่อกำหนดและลดภาวะเสี่ยงต่าง ๆ และเพื่อซ่อมแซมส่วนที่พังเสื่อมโทรม

๔) สภาพทางกายภาพ ควรอนุรักษ์ตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์โดยไม่ผิดเพี้ยน เคารพความสำคัญของโบราณสถาน ควรเก็บรักษาร่องรอยเหตุการณ์และบุคคลสำคัญเอาไว้ โดยไม่ทำลายของเดิม แต่ก็สามารถเสริมแต่งได้ ในเรื่องการบันทึกข้อมูลควรมีการลงนามกำกับระบุวัน เวลาที่มีการปฏิบัติงานนอกเหนือจากการอนุรักษ์

๕) ควรเลือกใช้เทคนิคและวัสดุให้เข้ากับการอนุรักษ์ เทคโนโลยีตามจารีตประเพณีและงานฝีมือที่เด่น ๆ ก็ควรอนุรักษ์ไว้ ส่วนสิ่งใหม่ ๆ ก็สามารถนำมาใช้ในการอนุรักษ์ได้หลังจากที่ได้ตรวจสอบโดยแน่ใจแล้วว่าไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ

๖) ควรสำรวจหาคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ที่เกิดจากประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริงตรงสถานที่นั้น ๆ ไม่ควรดัดแปลงประวัติศาสตร์เพื่อเสริมแต่งให้พื้นที่นั้นดูสมบูรณ์ขึ้น

๗) ควรอนุรักษ์สภาพแวดล้อมรอบ ๆ โบราณสถาน เพราะภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมก่อให้เกิดความสำคัญของโบราณสถานนั้น ๆ

๘) สิ่งก่อสร้างที่สูญหายไปควรมีการสร้างขึ้นใหม่แต่เฉพาะกรณี ที่ได้รับการอนุมัติเป็นพิเศษเท่านั้น โดยจะต้องมีหลักฐานยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญ ต้องผ่านกระบวนการทางกฎหมายและได้รับการอนุญาตแล้วเท่านั้นและต้องประกาศด้วยว่าเป็นโบราณสถานที่ยังสร้างขึ้นใหม่

๙) ควรระมัดระวังขณะที่ทำการขุดสำรวจทางโบราณคดี ควรส่งแผนอนุรักษ์ที่ลงปฏิบัติในพื้นที่ทั้งก่อนและหลังการขุดสำรวจให้ทราบทั่วถึงกัน

๑๐) การป้องกันการเสียหายและการเตรียมพร้อมทุกสถานการณ์มาจากการสำรวจภาวะอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับสถานที่และนักท่องเที่ยว จัดทำแผนเพื่อรองรับเหตุการณ์นั้น ควรมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวเพื่อป้องกันการแออัด ติดตั้งอุปกรณ์ที่มีความปลอดภัยสูง และห้ามทำกิจกรรมที่อาจสร้างความเสียหายให้กับนักท่องเที่ยวหรือสถานที่อย่างเด็ดขาด^{๑๔}

สรุปการอนุรักษ์วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่คนรุ่นหลังควรที่จะใส่ใจหรือตระหนักถึงให้มาก เพราะ มรดกทางวัฒนธรรมจะสื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาตินั้น ๆ และยังก่อให้เกิดความผูกพันกันหรือความรักในชาติของตนส่งผลไปถึงการสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการคงอยู่ของชาตินั้น ๆ ซึ่งหลักการที่สามารถทำได้คือ การสะสมและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

๒.๑.๓ วิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรม

หลักเกณฑ์การคัดเลือกเพื่ออนุรักษ์ (Criteria for Conservation) ที่นักอนุรักษ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์นิยมนำมาใช้ในการพิจารณาคัดเลือกหรือตัดสินใจเพื่ออนุรักษ์^{๑๕} ได้แก่

^{๑๔} วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๐-๕๓.

^{๑๕} สิทธิพร ภิมยรัตน์, “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิดหลักการและผลการปฏิบัติ”, หน้าจั่ว, ฉบับที่ ๒๐ (กันยายน-สิงหาคม ๒๕๕๗) : ๔๓.

๑. สุนทรียภาพ (Aesthetic) ความสวยงาม แบบอย่าง (Style) ความสำเร็จในการออกแบบหรือการก่อสร้างในสมัยหนึ่ง ความพิเศษ มีคุณค่าทางด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม และวิศวกรรม

๒. ตัวแทน (Typical) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นตัวแทนของรูปแบบทางศิลปะ สถาปัตยกรรม และวิศวกรรมที่แพร่หลาย เช่น บ้านไทยภาคกลาง

๓. หายาก (Scarcity) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะพิเศษ แปลกไม่มีที่อื่นในโลก หรือยังเหลืออยู่เพียงหลังเดียว

๔. ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (Historic Role) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญในสมัยใดสมัยหนึ่งหรือเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์

๕. ส่งเสริมบริเวณข้างเคียง (Enhancement of Adjacent Area) อาคาร กลุ่มอาคารหรือบริเวณที่ช่วยส่งเสริมให้บริเวณนั้นโดยรวมทั้งหมดมีคุณค่า หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งจะทำให้คุณค่าลดลง

๖. ความเป็นเลิศในทางใดทางหนึ่ง (Superlatives) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความเป็นเลิศหรือยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่ง เช่น อาคารหลังแรก เก่าที่สุด สูงที่สุด ยาวที่สุด ใหญ่ที่สุด ฯลฯ

๗. ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Significance) อาคารสถานที่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี แนวปฏิบัติ วิถีชีวิตของผู้คน กลุ่มเชื้อชาติ การสักการบูชาและพิธีกรรมทางศาสนา อาจมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมสำหรับชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ

กรมศิลปากร กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรม^{๑๖} ดังนี้

๑. การส่งเสริมและสนับสนุน (Promotion) คือ การปรับปรุงเครื่องอำนวยความสะดวกทางวัฒนธรรมการดำเนินการให้มีการร่วมมือในการดำเนินการอย่างกว้างขวาง การส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมทุกประเภท การส่งเสริมวัฒนธรรมอันเป็นส่วนร่วมของชาติ (งานประเพณีและเทศกาล ฯลฯ) การอุปถัมภ์ศิลปินและการทำให้ผลงานหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมมีคนรู้จักแพร่หลาย

๒. การทำนุบำรุง (Preservation) คือ การปกป้องและสงวนรักษามรดกอันล้ำค่าและแหล่งประวัติศาสตร์ การจัดตั้งและการบำรุงรักษาหอสมุด หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์และสถานที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรมต่างๆเพื่อการสงวนรักษาและการบันทึกหลักฐานทางศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย การสงวนรักษาผลงานและการแสดงของศิลปินที่มีชื่อเสียง เช่น นักร้อง นักแสดง และนักดนตรี เป็นต้น

๓. การแพร่กระจาย (Diffusion) คือ การแบ่งและจัดสรรเนื้อหาที่ในหนังสือพิมพ์และวารสาร สำหรับผลงานทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า การแบ่งการจัดสรรเวลาของรายการวิทยุและโทรทัศน์ สำหรับเรื่องวัฒนธรรม การจัดพิมพ์หนังสือออกเผยแพร่ การนำเรื่องวัฒนธรรมเข้าสู่หลักสูตรและวิชาเรียนในสถานศึกษา การจัดนิทรรศการ การจัดให้มีการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมในสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ภาพผนังและการออกแบบที่เป็นวัฒนธรรม

^{๑๖} กรมศิลปากร, ระบบการวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๕-๑๖๖. อ้างถึงใน ปฐมภรณ์ จันทรแก้ว, “การสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและฟื้นฟูการท่องเที่ยวของตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙-๔๐.

๔. การเสริมสร้างความเข้าใจและความซาบซึ้ง (Satisfaction) คือ การเพิ่มความสามารถในการอ่านหนังสือของประชาชน การลดจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ การส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้น จัดให้มีวิชาศิลปะแขนงต่างๆ ในโรงเรียนการสอนวิชาศิลปะทางโทรทัศน์ สนับสนุนการมีห้องหนังสือในครัวเรือน เพิ่มจำนวนผู้ยืมหนังสือโดยการจัดห้องสมุดสาขาหรือห้องสมุดเคลื่อนที่ ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การปรับปรุงการท่องเที่ยวและกิจการโรงแรมสำหรับผู้มีรายได้น้อย

๕. การเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม (Empowerment) คือ การกระจายอำนาจและการตัดสินใจในเรื่องวัฒนธรรมให้ภูมิภาคและท้องถิ่นตามความเหมาะสม การจัดตั้งองค์กรระดับภูมิภาคและท้องถิ่น พร้อมด้วยทรัพยากรสำหรับการพัฒนาวัฒนธรรม มีกิจกรรมส่งเสริมและช่วยเหลือหน่วยงานอาสาสมัครระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ช่วยเหลือให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมรู้ส่วนเห็นและร่วมมือในกิจกรรมวัฒนธรรม

๖. การเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม (Social Justice) คือ การรวบรวมและจัดพิมพ์และเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการทางกิจกรรมวัฒนธรรมของประชาชน การกาจัดช่องว่างและความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้โอกาสชนกลุ่มน้อยมีส่วนร่วมในกิจกรรมวัฒนธรรม และการช่วยเหลืองานวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยมีส่วนร่วมรู้เห็นและร่วมมือในกิจกรรมวัฒนธรรม และการช่วยเหลืองานวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย

๗. การจัดการศึกษาเพื่อวัฒนธรรม (Education) คือ การเพิ่มเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมในหลักสูตร จัดสรรอุปกรณ์และเครื่อง อำนวยความสะดวกให้เพียงพอสำหรับการศึกษาและการฝึกอบรมทางศิลปะวัฒนธรรม ส่งเสริมกิจกรรมศิลปะของเยาวชน

๘. การดำรงไว้ซึ่งคุณภาพและมาตรฐานของวัฒนธรรม (Quality) คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้ประชาชนรักษาไว้ซึ่งคุณภาพ และมาตรฐานของความดีงามทางวัฒนธรรมด้วยการจัดประกวดการแข่งขันและวิธีการอื่นๆ รวมทั้งการป้องกันสิ่งเลวร้ายไม่ให้เข้ามาบ่อนทำลายความดีงามเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๙. การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาติ (International Relations) คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนานาชาติประเทศส่งเสริมการศึกษาระหว่างประเทศและวรรณกรรมต่างชาติ รวมทั้งศึกษาภาษาไทยและวรรณกรรมของชนเผ่าไทยในประเทศต่าง ๆ แลกเปลี่ยนกิจกรรมและบุคลากรทางวัฒนธรรม สนับสนุนให้มีการศึกษาวัฒนธรรมของชาติอื่นเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาติ

๑๐. การสร้างสรรค์ (Creation) กล่าวคือ วัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าและเรียกว่ามีการพัฒนานั้น จะต้องมีการสร้างสรรค์ การคิดค้น และการพัฒนาวัฒนธรรมเก่า ๆ ให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับสังคมปัจจุบันและอนาคตอย่างต่อเนื่อง อาทิ มีการสร้างสรรค์งานใหม่ทางศิลปะ การคิดค้นวิจัยเรื่องราวต่าง ๆ ของวัฒนธรรม มีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ ๆ และการพัฒนาของที่เคยใช้แต่เดิมให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

๑๑. การปรับปรุงวัฒนธรรมไทยในชีวิตประจำวัน (Daily Life) คือ การปรับปรุงวิถีชีวิตประจำวัน เช่น อาหาร เสื้อผ้า สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม เครื่องอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภค รวมทั้งการบริการอนามัย การเพิ่มพูนสิ่งที่ดีงาม สิ่งบันเทิงในชีวิตประจำวันให้แก่

ประชาชน การจัดระบบและสิ่งแวดล้อมในสำนักงาน โรงแรมและสถานที่ประกอบการต่าง ๆ ให้เรียบร้อยสวยงามมีความเพียงพอทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมมีวิธีการหลายอย่าง^{๑๗} เช่น

๑. วิธีการทางกฎหมาย (Legal Methods) ได้แก่ การขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน, การวางผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะ, การใช้ข้อบัญญัติของท้องถิ่นควบคุมการก่อสร้างและดัดแปลงอาคารควบคุมอาคารความสูง การถอยร่น การออกแบบอาคารในบริเวณอนุรักษ์, การใช้ข้อบัญญัติของท้องถิ่นแนะนำ (Design Guidelines) เพื่อการอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม, การใช้วิธีเวนคืนที่ดินเพื่ออนุรักษ์, การซื้อขายในราคาตลาดเพื่อเข้าครอบครองเป็นเจ้าของทรัพย์สินโดยภาครัฐหรือภาคเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร, การบันทึกข้อจำกัดของการเปลี่ยนแปลงในอนาคตสลักไว้หลังโฉนด

๒. วิธีการทางการเงิน (Economic Methods) เช่น รัฐบาลให้เงินช่วยเหลือ, การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการอนุรักษ์, การลดหย่อนภาษีเพื่อจูงใจให้เกิดการอนุรักษ์, การจัดให้มีบริการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อการอนุรักษ์, กำหนดค่าปรับสำหรับผู้ฝ่าฝืน และนำค่าปรับมาใช้ในการอนุรักษ์

๓. วิธีการอื่น ๆ (Other Methods) เช่น การปรับปรุงอาคารเดิมเพื่อให้ประโยชน์ใหม่และมีผลตอบแทนเป็นรายได้, การแลกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในการพัฒนา หรือ TDR เป็นวิธีการแลกเปลี่ยนโอนย้ายซื้อหรือขายกรรมสิทธิ์ในการพัฒนาส่วนมากจะใช้ FAR (Floor Area Ratio) ส่วนที่ไม่ได้ใช้ของอาคารหรือสถานที่อนุรักษ์โอนย้ายไปยังที่ดินแปลงอื่นที่อยู่ใกล้เคียงหรือแปลงที่กำหนดผลตอบแทนที่ได้จากการโอนย้าย เจ้าของทรัพย์สินสามารถนำมาใช้ในการอนุรักษ์และดูแลรักษา

๒.๑.๔ กระบวนการอนุรักษ์

ในกรณีได้ศึกษาและประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรม แหล่งที่ตั้งและสภาพแวดล้อมซึ่งสมควรอนุรักษ์ได้แล้ว กระบวนการอนุรักษ์ให้สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมสามารถคงอยู่เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าแก่ชนรุ่นหลังได้สืบต่อไปในระยะยาวนาน จำเป็นต้องดำเนินการตามกระบวนการโดยสังเขป คือ

๑. การระบุสถานที่อนุรักษ์และส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเข้าไปถือครองและคุ้มครองสถานที่ที่จะทำการอนุรักษ์ไม่ให้เสียหายหรือถูกทำลายไปก่อนที่จะได้รับการอนุรักษ์

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญของสถานที่อนุรักษ์ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารหรือจากคำบอกเล่า และสำรวจสภาพทางกายภาพให้เพียงพอให้ทราบถึงความสำคัญและประเมินความสำคัญได้

๓. การประเมินคุณค่าความสำคัญ

๔. การจัดเตรียมเอกสารหรือข้อความที่เป็นทางการเกี่ยวกับความสำคัญของสถานที่หรือสิ่งที่จะอนุรักษ์นั้น

๕. การระบุภาระจำยอมที่เกิดจากความสำคัญ

^{๑๗} สิริทิพร ภิมยรัตน์, “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิดหลักการและผลการปฏิบัติ”, หน้าจั่ว, ฉบับที่ ๒๐ (กันยายน-สิงหาคม ๒๕๔๗) : ๔๔.

๖. การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่จะมีผลกระทบต่ออนาคตของสถานที่อนุรักษ์ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการและทรัพยากรของเจ้าของและการจัดการ ปัจจัยภายนอก และสภาพทางกายภาพ

๗. การพัฒนาโยบาย การระบุทางเลือก พิจารณาทางเลือกในการดำเนินการอนุรักษ์ และทดสอบผลกระทบที่จะมีต่อความสำคัญของสถานที่

๘. การจัดเตรียมข้อความนโยบายในการดำเนินการอนุรักษ์

๙. การบริหารจัดการสถานที่อนุรักษ์ตามที่กำหนดในนโยบาย พัฒนากลยุทธ์นำกลยุทธ์ไปดำเนินการตามแผนการจัดการ บันทึกสภาพสถานที่ ก่อนมีการเปลี่ยนแปลง

๑๐. การติดตามและปรับปรุงแก้ไข

อย่างไรก็ตามการดำเนินการอนุรักษ์ อาจมีแนวทางที่แตกต่างกัน ประเทศจีนได้กำหนดกระบวนการและหลักการในการอนุรักษ์ชุมชน และสภาพแวดล้อมไว้ ๖ ขั้นตอน ตามที่ปรากฏใน Principles for the Conservation of Heritage Site in China (China ICOMOS , ๒๐๐๒) อ้างถึงใน สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิดหลักการและผลการปฏิบัติ, หน้าจั่ว ๒๕๔๗ ซึ่งอาจกำหนดหลักการและแนวทางการดำเนินการให้เหมาะสมกับบริบทของตัวเอง โดยขั้นตอนในการอนุรักษ์ ๖ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การระบุสถานที่และทำการตรวจสอบ

- สำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูล
- ตรวจสอบสถานที่ที่เลือกจะอนุรักษ์
- ทำการตรวจสอบอย่างละเอียด
- รวบรวมข้อมูลเอกสาร

๒) การศึกษาวิจัยและประเมินคุณค่า

- คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ ฯลฯ
- สภาพปัจจุบัน
- บริบทของการบริหาร

๓) การปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมาย ๔ ประการ

- กำหนดขอบเขตของสถานที่ตั้งและแนวกันชน
- ติดตั้งป้ายทางการ
- จัดทำเอกสารบันทึก
- จัดตั้งองค์กรบริหารจัดการ

๔) กำหนดวัตถุประสงค์ และวางแผนแม่บทการอนุรักษ์

- วัตถุประสงค์
- มาตรการอนุรักษ์
- การใช้งาน
- การแปลความหมาย
- การจัดการ

๕) การนำแผนแม่บทไปปฏิบัติ

- ร่างมาตรการที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยว
- การกำหนดแผนปฏิบัติการ
- การปรับปรุงและออกแบบ
- การปรับปรุง

๖) การปรับปรุงแผนแม่บทและแผนปฏิบัติงานตามช่วงเวลาที่กำหนด

การดำเนินการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมต้องมีการดำเนินการเป็นขั้นตอนซึ่งแต่ละขั้นตอนต้องดำเนินการตามระบบกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ พร้อมทั้งปฏิบัติตามมาตรฐานมืออาชีพ และยังควรมีการปรึกษากลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ และนึกถึงเรื่องสำหรับการอนุรักษ์นั้น ในเบื้องต้นควรทำการวิจัยก่อนและขั้นตอนแต่ละขั้นในการอนุรักษ์ควรอิงกับผลการวิจัยนั้น โดยการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมประกอบด้วย ๖ กระบวนการ ดังนี้^{๑๘}

๑) การระบุและการสืบสวน ได้มาจากการสำรวจอย่างจริงจัง และทำบัญชีรายชื่อขึ้นมา มีการสืบค้นข้อมูลโดยละเอียดจากโบราณสถานที่สำคัญและจากร่องรอยที่เหลือไว้ เอกสารที่เกี่ยวข้อง และลงมือปฏิบัติทันที

๒) การประเมิน ดูที่คุณค่าทางโบราณสถานสภาพการดูแลรักษาและเรื่องการจัดการ รวมถึงการวิเคราะห์จากประวัติศาสตร์และสภาพที่เป็นอยู่จากการสำรวจ เพื่อนำไปประเมินค่า และจะกระทำได้เมื่อได้รับอนุมัติตามกระบวนการทางกฎหมายเท่านั้น

๓) การประกาศอย่างเป็นทางการว่าเป็นเขตอนุรักษ์และกำหนดประเภทของโบราณสถาน ควรทำโดยองค์การภาครัฐ ซึ่งต้องมีการเตรียมการ ๔ เรื่องคือ การกำหนดเขตโบราณสถาน จัดทำป้ายประกาศว่าเป็นเขตอนุรักษ์โบราณสถาน ทำเอกสารทางการเพื่อการบันทึก และกำหนดองค์กรหรือผู้ที่รับผิดชอบการจัดการโบราณสถานนั้น

๔) การเตรียมแผนแม่บทการอนุรักษ์ ต้องอ้างอิงกับผลการประเมินโบราณสถาน และแผนแม่บทควรมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนบอกถึงมาตรการการอนุรักษ์ที่จะทำให้บรรลุ วัตถุประสงค์นั้นได้ ซึ่งโดยทั่วไป วัตถุประสงค์ของแผนแม่บทจะประกอบ ด้วย ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ มาตรการการอนุรักษ์ การใช้พื้นที่ที่เหมาะสมการจัดแสดงและการตีความ และการจัดการ ซึ่งแผนแม่บทการอนุรักษ์ควรมีการปรับให้เข้ากับแผนพัฒนาท้องถิ่นหรือชนบทนั้น ๆ ด้วย

๕) การลงมือปฏิบัติตามแผนแม่บท โดยพัฒนาตามมาตรฐานของทางราชการและสอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบ ซึ่งควรศึกษาให้เรียบร้อยก่อนการปฏิบัติจริงแผนปฏิบัติการที่ใช้ตีความโบราณสถานและให้ความรู้แก่สาธารณชนควรพัฒนาในกรอบของแผนแม่บท

๖) การทบทวนแผนแม่บท ควรมีการทบทวนแผนแม่บทเป็นครั้งคราวเพื่อประเมินประสิทธิภาพการทำงาน ควรมีคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและควรดูด้วยว่าได้มีการปฏิบัติตามแผนแม่บทการอนุรักษ์แล้วหรือยัง

^{๑๘} วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม, หน้า ๕๕-๕๖.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

๒.๒.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่ามีความหมายของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้^{๑๙}

วัฒนธรรมเป็นคำที่ได้มาจากการรวมคำ ๒ คำเข้าด้วยกัน คือคำว่า "วัฒนธรรม" หมายถึง ความเจริญงอกงาม รุ่งเรือง และคำว่า "ธรรม" หมายถึงการกระทำหรือข้อปฏิบัติ วัฒนธรรมตามความหมายของคำในภาษาไทยจึงหมายถึงข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้ให้ความหมายของ "วัฒนธรรม" ว่า วิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมกันสร้างสรรค์ สังคม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งในด้านจิตใจทางด้านจิตใจและวัตถุอย่างสันติสุขและยั่งยืน

คำว่า วัฒนธรรม ในภาษาไทยได้มีการนิยามจากรากศัพท์ภาษาบาลีและสันสกฤต คำว่า "วัฒนธรรม" เป็นภาษาบาลี คือ วัฒน ซึ่งแปลว่า เจริญ งอกงาม ส่วนคำว่า "ธรรม" มาจากภาษาสันสกฤตว่า "ธรรม" หมายถึง ความดี แปลได้ว่า สภาพอันเป็นความเจริญงอก หรือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ส่วนในภาษาอังกฤษคำว่าวัฒนธรรม ตรงกับคำว่า "Culture" มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า Cultula หมายถึง การปลูกฝัง การสร้าง "Culture" จึงหมายถึงสิ่งที่ถูกสร้าง โดยกำหนดขึ้นมานั่นเอง

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลมาจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน คือ จิตใจ สังคม และ วัตถุมีการสั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดผลิตรกรรมและผลิตผลทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมอันควรค่าแก่การวิจัย อนุรักษ์ พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริม เสริมสร้างเอตทัคคะ และแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างเสริมดุลยภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสันติภาพสันติสุข และอิสรภาพ อันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ^{๒๐}

นิยพรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความหมายแตกต่างกันอย่างเด่นชัด ๒ ความหมายด้วยกัน คือ

๑. ความหมายในเชิงมนุษยศาสตร์ ซึ่ง วัฒนธรรม หมายถึง ความดีงามไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมของคนหรือสิ่งของ จะต้องแสดงออกถึงความดีงามจึงจะเป็นวัฒนธรรม

๒. ความหมายในเชิงสังคมศาสตร์ ที่เด่นชัดอยู่สองแขนงในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ คือ การให้ความหมายของวัฒนธรรมในเชิงสังคมวิทยา (Sociology) หมายถึงขบวนการอบรม ปลูกฝัง

สั่งสอน เรียนรู้ถึงการดำรงวิถีชีวิตที่เป็นรูปแบบเดียวกันแล้วเก็บไว้เป็นมรดกตกทอดส่งต่อให้สมาชิกรุ่นใหม่ ๆ ของสังคมต่อไป ส่วนนักมานุษยวิทยา (Anthropology) ให้ความหมายว่า

^{๑๙} กระทรวงวัฒนธรรม, วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา, (นครปฐม : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒.

^{๒๐} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, ลักษณะสังคมไทย : ลักษณะการเปลี่ยนแปลงและวิทยาการวิจัย, (ขอนแก่น : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒), หน้า ๒๒.

วัฒนธรรม คือ พฤติกรรมที่กลั่นกรองมาจากความคิดที่จะหาวิธีการมาตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์อันได้แก่การตอบสนองความจำเป็นที่มนุษย์จะ ยืนหยัดในการอยู่รอดเป็นคนได้ในสังคม^{๒๑}

ยศ สันตสมบัติ กล่าวว่า จากการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก นักมานุษยวิทยาได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ ๖ ประการด้วยกันคือ

๑. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (shared ideas) และค่านิยมทางสังคมเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม คนในวัฒนธรรมเดียวกันจะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ได้

๒. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (culture is learned) จากการเกิดและเติบโตมาในสังคมแห่งหนึ่ง วัฒนธรรมเปรียบเสมือนมรดกทางสังคม ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม หรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม (enculturation)

๓. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (symbol) พฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน สัญลักษณ์ที่สำคัญที่มนุษย์ใช้ก็คือ ภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือสื่อความหมายระหว่างกันและกัน

๔. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ วางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน เพื่อให้สังคมทำงานไปได้อย่างมีระบบ และช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อความเจริญและความอยู่รอดของมนุษย์

๕. วัฒนธรรมคือกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา อาจจะออกมาในรูปของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ทำให้มนุษย์สร้างสถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่รองรับการตีความดังกล่าว

๖. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลาการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (diffusion) และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี^{๒๒}

อมรา พงศาพิชญ์ ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมในสาขามานุษยวิทยาความหมายไว้ว่า “วัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นเอง ผู้ที่อยู่ในสังคมมีบทบาทในการกำหนดวัฒนธรรมเป็นผู้ให้ความหมาย วัฒนธรรมจึงเป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมกับวัฒนธรรมเดิม มีการให้ความหมายใหม่ ตีความใหม่ กลับไปกลับมาอย่างต่อเนื่อง” ในขณะเดียวกันอมรา พงศาพิชญ์ ยังได้กล่าวว่าการที่ศึกษาศิลปวัฒนธรรมและความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่จึงอาจนำเสนอได้ ๒ รูปแบบ คือ (๑) การบรรยายข้อเท็จจริง (description) (๒) การอธิบายให้ความหมาย (interpretation) การบรรยายข้อเท็จจริงอาจรายงานในลักษณะชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ซึ่งเป็นการนำเสนอภาพของสถานที่ กิจกรรมและปรากฏการณ์ ส่วนใหญ่จะไม่มีมติความให้

^{๒๑} นิยพรรณ วรรณศิริ, มนุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

^{๒๒} ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑-๑๓.

ความหมาย แต่เนื่องจากวัฒนธรรมมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ การศึกษาและนำเสนอโดยการตีความหมายให้ความหมายจึงเป็นสิ่งจำเป็น^{๒๓}

การเพาะปลูกหรือการปลูกฝังวัฒนธรรมตามแนวทางการรักษาส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๒๙ ของคณะกรรมการศาสนาและวัฒนธรรม กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ นั่นคือ แบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออกในสถานการณ์ต่างๆ และมีการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาสังคมด้วย และยังถือว่าวัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม ได้แก่ การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ หรือรับมาจากสังคมอื่น เช่น การใช้ภาษาไทย เป็นต้น ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามให้แก่คนในสังคมนั้นๆ

จากความหมายข้างต้นพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต (The way of life) ของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถี แต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ วิถี แสดงความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต โดยแนวทางการแสดงออกถึงวิถีชีวิตนั้นอาจเริ่มมาจาก เอกชนหรือคณะบุคคลทำเป็นตัวอย่าง แล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบต่อกันมา วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลาเมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิถีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้นการรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

๒.๒.๒ ประเภทของวัฒนธรรม

เสาวภา ไพทยวัฒน์ กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นเรื่องซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนในสังคมทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรม นักสังคมวิทยาจึงได้ให้ความเห็นในการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ ๒ ประเภท กล่าวคือ

๑. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับทางด้านวัตถุ (Material Culture) วัฒนธรรมประเภทนี้เน้น

ในสิ่งที่เป็นรูปธรรมอันเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของคน ซึ่งเป็นที่มาของปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกด้าน ตั้งแต่การประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบของการก่อสร้างและวัสดุของที่อยู่อาศัย การคิดค้นยารักษาโรคทุกชนิด เครื่องนุ่งห่ม และอาหาร ตลอดจนความคิดทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการประดิษฐ์เครื่องยนต์ โทรศัพท์ โทรสาร เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับทางวัตถุ (Non-Material Culture) วัฒนธรรมประเภทนี้เน้นสิ่งที่ไม่ใช่รูปธรรม กล่าวคือ เป็นนามธรรมอันเกิดจากความคิดคำนึงในการอยู่ร่วมกันในสังคมซึ่งเป็นบ่อเกิดของภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี จริยธรรม ค่านิยม ศิลปะ และสุนทรียศาสตร์ เป็นต้น^{๒๔}

^{๒๓} อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕๐.

^{๒๔} เสาวภา ไพทยวัฒน์, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย : แนวทางอนุรักษ์และการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

ในการแบ่งประเภทวัฒนธรรมนั้น ได้มีวิธีการแบ่งแตกต่างกันออกไปตามแนวคิดของนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมผู้วิจัยขอนำเสนอการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมตามแนวคิดของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา การแบ่งตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ การแบ่งประเภทของวัฒนธรรมตามสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมแบบอื่นๆ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การแบ่งวัฒนธรรมตามแนวคิดของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาการแบ่งประเภทวัฒนธรรมตามหลักทางด้านสังคมวิทยา ซึ่งเป็นที่ยอมรับจากสังคมโดยทั่วไปแบ่งได้ ๒ ประเภท ตามลักษณะสภาพสังคมในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งทั้ง ๒ ประเภทนี้จะต้องสอดคล้องกันเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน แต่รูปแบบที่มีลักษณะสวนทางกันซึ่งแนวคิดนี้จำแนกวัฒนธรรมออกได้ดังนี้^{๒๕}

๑.๑ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (Material Culture)

วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยี

ต่างๆที่มนุษย์คิดค้นขึ้นและผลิตขึ้น เช่น สิ่งก่อสร้าง อาคารบ้านเรือน อาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวก เป็นต้น เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามภูมิภาค ส่วนใหญ่อาศัยวัสดุที่หาง่าย หรือมีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นนั้นๆ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกันทางด้านวัตถุ จะเน้นในสิ่งที่เป็นรูปธรรมอันเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของคนซึ่งเป็นที่มาของปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกด้าน

๑.๒ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non – material Culture)

วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non – material Culture หมายถึงอุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิดภาษา ความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ลัทธิทางการเมือง กฎหมายวิธีการกระทำและแบบแผนในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) ที่มองเห็นไม่ได้ โดยทั่วไปแล้วการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะต้องเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ แต่ถ้าวัฒนธรรมทั้งสองส่วนนี้เปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน ก็จะทำให้เกิดภาวะวัฒนธรรมล่าหลัง (Culture Lag) “การล่าหลังทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานการณ์ซึ่งส่วนใดส่วนหนึ่งของการล่าหลังทางวัฒนธรรมอยู่หลังอีกอันหนึ่งและก่อให้เกิดการขาดดุลและความไม่กลมกลืนขึ้นในสังคม” ส่วนใหญ่วัฒนธรรมทางวัตถุมักเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น สังคมไทยเรารับเอาความเจริญทางวัตถุจากตะวันตกมาใช้ ทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ แต่ส่วนใดที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น เรื่องระเบียบวินัย ความรับผิดชอบลักษณะนิสัยการทำงาน ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดยังเปลี่ยนแปลงช้ากว่าส่วนที่เป็นวัตถุ จึงทำให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจราจร ปัญหาอาชญากรรม หรือ ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภทข้างต้น นักสังคมวิทยาบางท่านเห็นว่า แนวความคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ นั้นคลุมเครือจึงได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material) ได้แก่ วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำมาใช้ในสังคม เช่น ที่อยู่อาศัย อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค

^{๒๕} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒.

๒) วัฒนธรรมความคิด (Idea) หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ ความเชื่อต่างๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม การเชื่อถือ โชคลาง ตลอดจนเรื่องลี้ลับ นิยายปรัมปรา วรรณคดี สุภาษิตและอุดมการณ์ต่างๆ

๓) วัฒนธรรมด้านบรรทัดฐาน (Norm) เป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตามซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ดังนี้

๓.๑) วัฒนธรรมด้านสังคม (Social Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการประพฤติหรือมารยาททางสังคม เช่น การไหว้ การจับมือทักทาย การเข้าแถว การแต่งชุดดำไปงานศพ

๓.๒) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย (Legal Culture) เป็นวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบและกฎเกณฑ์เพื่อให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

๓.๓) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและศีลธรรม (Moral Culture) วัฒนธรรมประเภทนี้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๒. การแบ่งวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ ระบุว่า การแบ่งประเภทของวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๒.๑ คติธรรม (Moral) คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากศาสนา ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคม เช่น ความเสียสละ ความขยันหมั่นเพียร การประหยัดอดออม ความกตัญญู ความอดทน

๒.๒ เนติธรรม (Legal) คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๒.๓ สหธรรม (Social) คือ วัฒนธรรมทางสังคม รวมทั้งมารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคม เช่น มารยาทในการรับประทานอาหาร มารยาทในการติดต่อกับบุคคลต่างๆ ในสังคม

๒.๔ วัตถุธรรม (Material) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ สะพาน ถนน รถยนต์ เครื่องคอมพิวเตอร์

๓. การแบ่งวัฒนธรรมตามสำนักงานการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๕ สาขา ตาม UNESCO ประกอบด้วย

๓.๑ สาขามนุษยศาสตร์ ได้แก่ วัฒนธรรมว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรมศีลธรรม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทในสังคม การปกครอง กฎหมาย

๓.๒ สาขาศิลปะ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่อง ภาษา วรรณคดี ดนตรี นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์

๓.๓ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม

๓.๔ สาขาช่างฝีมือ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องการเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงินเครื่องทอง การจัดดอกไม้ การประดิษฐ์ การทำเครื่องปั้นดินเผา

๓.๕ สาขาคหกรรมศิลป์ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องอาหาร การประกอบอาหาร ความรู้ในการดูแลบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ความรู้เรื่องยา การรู้จักใช้ยา การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ความรู้ในการอยู่ร่วมกัน

๓.๖ สาขากีฬาและนันทนาการ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องการเล่น มวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่กระบอง การเลียงนกเขา การละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของไทยอย่างแท้จริง จะไม่เหมือนกับของต่างชาติถึงแม้จะเลียนแบบกันก็ไม่เหมือนกัน

๔. การจำแนกประเภทของวัฒนธรรมแบบอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีการจำแนกวัฒนธรรมในรูปแบบอื่นได้แก่

๔.๑ รูปแบบของวัฒนธรรมที่เป็นมรดก (heritage culture)

๔.๒ วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต (living culture)

๔.๓ วัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ (creative culture)

๒.๒.๓ ลักษณะของวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมมีลักษณะดังนี้

๑. เป็นมรดกของสังคม หมายถึง สิ่งที่คนแต่ก่อนส่งสมหรือประพฤติโดยที่เห็นว่าดี ว่ามีประโยชน์ร่วมกันและถ่ายทอดต่อมา

๒. เป็นวิถีชีวิต หมายถึง เป็นแนวทางหรือคติในการดำรงชีวิต หรือให้ชีวิตดำเนินร่วมกันด้วยความราบรื่นและผาสุก

๓. เป็นประเพณี หมายถึง การสืบต่อกันมานาน โดยที่สังคมนั้นรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม การจัดประเภทหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้นแบ่งกันหลายวิธี ดังเช่น

๑) แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ต่อการดำเนินชีวิต แบ่งเป็น ๔ ประเภท คือ

๑.๑) คติธรรม (Moral Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางศีลธรรมและทางจิตใจ ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้ผาสุกร่วมกัน

๑.๒) เนติธรรม (Legal Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมาย หรือขนบประเพณีซึ่งมนุษย์อยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีกฎระเบียบปกครอง และการกระทำบางอย่าง แม้กฎหมายไม่ได้ห้ามและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมากก็เป็นเกณฑ์กำหนดวัดความดีความชั่วได้

๑.๓) วัตถุธรรม (Material Culture) ได้อั้แก่วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องแต่งกาย บ้านเรือน และวัตถุทางศิลปกรรมทั้งหลาย

๑.๔) สหธรรม (Social Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม คือวัฒนธรรมในการติดต่อเกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคม เช่น มารยาทในการพูด มารยาทในการเข้าสังคม เป็นต้น

๒) แบ่งตามผลิตภัณฑ์ทางความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๒.๑) วัฒนธรรมอุปนัย (inductive) ได้แก่ วัฒนธรรมในด้านความสามารถในสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ เครื่องมือ เครื่องจักรกล ความรู้และวิธีการทางวิทยาศาสตร์

๒.๒) วัฒนธรรมสุนทรีย์ (Aesthetic) ได้แก่วัฒนธรรมในด้านความงาม ศิลปะ ซึ่งได้แก่ ศิลปกรรม ระเบียบการติดต่อในสังคม ภาษาและวรรณคดี

๒.๓) วัฒนธรรมแบบบริรักษ์ (Control) ได้แก่วัฒนธรรมในด้านการควบคุมกลุ่มชน ให้อยู่ในสังคมได้ด้วยดี ได้แก่ กฎหมาย ข้อบังคับ ศีลธรรม

๓) แบ่งตามลักษณะที่มาใหญ่ๆ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ปัจจัยสี่และวัตถุต่างๆ อันอำนวยความสะดวกสบายทางกาย

๓.๒) วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องในทางปัญญาและจิตใจ อันได้แก่ ศาสนา ศิลปะ กฎหมาย ระเบียบประเพณี ภาษาและวรรณคดี^{๒๖}

๒.๒.๔ ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เป็นธรรมชาติวัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมคือรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น การดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องเข้าใจบริบทและเงื่อนไขแวดล้อม ศักยภาพของมนุษย์ ตลอดจนสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง

ศิลปชัย ศรีเกียรติ^{๒๗} กล่าวว่า วัฒนธรรมมีคุณลักษณะสำคัญดังนี้

๑. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้จากสังคม กล่าวคือ วัฒนธรรมไม่ได้เกิดมาพร้อมกับบุคคล หรือได้รับการถ่ายทอดทางชีวภาพหรือกรรมพันธุ์ หากแต่เป็นสิ่งที่บุคคลเรียนรู้จากสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ วัฒนธรรมในกรณีนี้จึงเป็นสิ่งที่สมาชิกสังคมเดียวกัน จะต้องมีส่วนร่วมกัน เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นๆ เช่น ภาษากฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี การกินอยู่ การแต่งกาย ฯลฯ

๒. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถถ่ายทอดได้ หมายถึง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มียูอยู่ในสังคม เป็นมรดกของสังคม วัฒนธรรมจึงมีการสอนหรือถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนให้คนรุ่น ต่อมาจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือจากกลุ่มชนหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มชนหนึ่ง โดยใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด

๓. วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจะแตกต่างกัน กล่าวคือวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งจะแตกต่างไปจากสังคมหนึ่ง ท ำให้แบบแผนในการด ำเนินชีวิต ตลอดจนการด ำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆ ทั้งในทางสังคม การเมือง การปกครอง การบริหาร เศรษฐกิจ ฯลฯ แตกต่างกันไป เช่น วัฒนธรรมของชาวเมืองกับชนบท ชาวไทยกับชาวต่างชาติหรือชาติอื่นๆ

๔. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เราจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ สามารถถ่ายทอดกันได้ ซึ่งในการเรียนรู้ นั้น เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ที่มีสมองหรือความคิด ดังนั้นในการถ่ายทอดวัฒนธรรม สามารถที่จะคิดค้นปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ได้ เพื่อ

^{๒๖} ประจักษ์ ประภาพิตยกร และคณะ, *ภาษากับวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นนทบุรี : ไทยรุ่งเกล้า, มปท.), หน้า ๕๔.

^{๒๗} ศิลปชัย ศรีเกียรติ, “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมโรงเรียนกับประสิทธิภาพของ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในเขตการศึกษา ๖, *วิทยานิพนธ์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑-๓๒.

ความเหมาะสม ตลอดจนสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ให้สูงขึ้น จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป เช่น เรื่องสิทธิเสรีภาพ ความคิดทางการเมือง การปกครอง การบริหาร หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ย่อมจะก่อให้เกิดสังคมมีความก้าวหน้าและสามารถพัฒนาชาติได้

นันทสาร สีสลับ กล่าวไว้ว่า เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตเป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ของสมาชิกในสังคมเดียวกัน จึงมีขอบข่ายดังนี้

๑. วัฒนธรรม เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติร่วมกันเป็นแนวเดียวกัน อย่างต่อเนื่องของสมาชิกในสังคม มีการสืบทอดเป็นมรดกต่อกันจากอดีต หรืออาจเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ หรืออาจรับจากสิ่งที่เผยแพร่มาจากสังคมอื่น และหากสมาชิกยอมรับและยึดถือเป็นแบบแผนปฏิบัติร่วมกัน ก็ถือว่าเป็นมรดกของสังคมนั้น

๒. วัฒนธรรม ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์ คิดค้นสิ่งใหม่ วิธีใหม่ ที่ใช้แก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ย่อมทำให้สมาชิกเกิดความนิยม ในที่สุดวัฒนธรรมเดิมก็เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

๓. วัฒนธรรม ในแต่ละกลุ่มชนย่อมมีเนื้อหา รูปแบบ บทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป หากว่าความต่างต่างนั้นไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมส่วนรวม ก็สมควรให้กลุ่มชนทั้งหลายมีโอกาสรเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกัน ซึ่งถือเป็นธรรมชาติของวัฒนธรรม

๔. วัฒนธรรม เป็นพื้นฐานและเครื่องมือสำหรับสร้างความสามัคคีกลมเกลียวและความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน วัฒนธรรมจะช่วยชักนำให้คนประพฤติปฏิบัติตาม และพร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกันทั้งในยามสุขและยามทุกข์

๕. วัฒนธรรม เป็นกรอบและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จึงถือได้ว่าวัฒนธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในสังคม

๖. วัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งช่วยให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อันจะทำให้เกิดความรัก สามัคคี และส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะได้^{๒๘}

วัฒนธรรมมีความสำคัญ ดังนี้

๑) วัฒนธรรมสร้างมนุษย์ กล่าวคือ เมื่อมนุษย์เกิดมาจะได้รับการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ระเบียบ กฎเกณฑ์ แบบแผนในการดำเนินชีวิต ค่านิยม และอื่นๆ ทำให้มนุษย์รู้และเข้าใจในแนวทางในการดำเนินชีวิต รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรควรทำ ไม่ควรทำ สามารถกำหนดเป้าหมายชีวิตของตนได้ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่สร้างมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒) วัฒนธรรมทำหน้าที่ควบคุมสังคม โดยมนุษย์ได้สร้างระเบียบ ข้อห้าม จารีตประเพณีต่างๆ มาควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบที่สังคมกำหนด ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม แต่ละสังคมจะมีวิธีการควบคุมสังคมแตกต่างกันไป

^{๒๘} นันทสาร สีสลับ และคณะ, แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

๓) วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบันในสังคม ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์จัดระเบียบพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม

๔) วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมมนุษย์ โดยกำหนดบทลงโทษและการให้รางวัล

๕) วัฒนธรรมทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและความเป็นปึกแผ่นของสังคม เนื่องจากการมีวัฒนธรรมร่วมกันจะทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียว มีจิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกัน รู้จักรักและหวงแหน และร่วมกันปกป้องวัฒนธรรมของตน

๖) วัฒนธรรมเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของสังคม ที่แสดงถึงความแตกต่างของแต่ละสังคม เช่น มีภาษาพูด ภาษาเขียน ลักษณะการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน เป็นต้น

๗) วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพทางสังคม ให้มนุษย์นอกเหนือจากลักษณะทางชีวภาพอันเกิดจากกรรมพันธุ์ เนื่องจากการติดต่อสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมและได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากพ่อแม่ ครู เพื่อน และอื่นๆ ทำให้มนุษย์มีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม เช่น บุคลิกภาพของชาวเอเชียและชาวตะวันตกจะแตกต่างกัน เพราะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน เป็นต้น

๘) วัฒนธรรมสร้างหรือจัดแบบความประพฤติ เพื่อให้บุคคลปฏิบัติตาม เช่น การไปงานศพต้องใส่ชุดสีดำและอยู่ในอาการสงบ เป็นต้น

๒.๒.๕ วัฒนธรรมชุมชน

หลักการของวัฒนธรรมชุมชน^{๒๙} มีดังนี้

๑) ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว มีระบบที่รวบรวมมาได้จากประวัติความเป็นมาอันยาวนานของชุมชน คือการให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและชุมชน ที่มีความผสมกลมกลืน คุณค่าของธรรมชาติ การเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติ และคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนา

๒) ชุมชนมีสถานะเป็นสถาบันหนึ่งที่ตั้งอยู่อย่างต่อเนื่องในประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีโครงสร้าง กลไกภายในเป็นระบบของตนเอง เป็นรูปแบบสังคมที่มีอายุยืนนานไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร หมู่บ้านหรือความเป็นชุมชนคงทนมาเป็นเวลานาน แสดงถึงความเป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เป็นอิสระ มีแบบแผนการผลิต ระบบการจัดการทรัพยากร ระบบสุขภาพ ระบบความรู้ ระบบการเรียนรู้ ระบบการปกครอง และระบบยุติธรรมของตนเอง

๓) ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจระบบหนึ่งของตัวเอง มีครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต มีเป้าหมายของตัวเองคือมุ่งให้ครอบครัวพอเพียงที่จะดำรงชีพได้และชุมชนอยู่รอดและผลิตซ้ำตัวเองได้ผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง แม้ผลิตเพื่อขายแต่เพื่อเลี้ยงครอบครัวไม่ใช่เพื่อความร่ำรวย โดยใช้แรงงานสมาชิกครอบครัว มีน้ำใจ และความเอื้ออาทร จัดสรรและแบ่งปันผลผลิตอย่างยุติธรรม

๔) ทางด้านสังคมการเมือง ชุมชนมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติมีการปกครองและจัดการความสงบเรียบร้อยภายในโดยระบบอาวุโส มีผู้นำที่มีบารมีได้รับการเคารพยกย่องในชุมชน

^{๒๙} บำรุง บุญปัญญา, ๓ ทศวรรษแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐-๒๕. อ้างถึงใน ธนพร นุตสาระ, “ดนตรีผูกพันวัฒนธรรมสังคมใหม่ ตำบลแม่เนาเต็ง อำเภอบาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

มีความผูกพันกลมเกลียว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลและประนีประนอม เมื่อเกิดความแตกแยกขัดแย้งก็มีกลไกภายในในการตัดสิน คือ ระบบว่า ความโดยผู้อาวุโสและเครือญาติ

๕) ชุมชนกับสังคมภายนอก ชุมชนไม่ได้ตั้งอยู่โดดเดี่ยว มีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นในท้องถิ่นเดียวกันในลักษณะ เครือข่าย และมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐและทุนมาช้านานชุมชนมีการจัดการที่ดีพอ และควรเป็นไปในทิศทางความเจริญงอกงาม

๖) ทางเลือกการพัฒนา แม้ฐานเศรษฐกิจของชุมชนและทรัพยากรถูกทำลายเสียหายบ้าง แต่จิตสำนึก หรือ พลังทางวัฒนธรรมยังคงสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ โดยเริ่มจากฐานวัฒนธรรมของตนเอง เน้นกระบวนการกลุ่ม การผลิตเพื่อให้ทุกคนมีกินมีใช้ ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลและรักษา และยกระดับวัฒนธรรมชุมชนสู่ระดับชาติ

๒.๒.๖ พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม

สังคมไทยมีหลักปฏิบัติและวิถีชีวิตอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน หลักธรรมคำสอนและความเชื่อตลอดจนแนวปฏิบัติตนตามหลักศาสนาได้ซึมซาบอยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยทุกคน จึงกล่าวได้ว่าสังคมไทยทุกระดับได้รับเอาความเชื่อทางศาสนามาเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิต จนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมา เพื่อความเข้าใจจะได้นำเสนอเกี่ยวกับเรื่องความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ใน ๔ ด้าน คือ ด้านภาษา ด้านศิลปกรรม ด้านประเพณีและด้านจิตใจ^{๓๐}

๑) ด้านภาษาและวรรณกรรม ภาษาที่ใช้กันในปัจจุบันในประเทศไทย มีแหล่งกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้นำภาษาบาลีเข้ามา ถ้าเป็นฝ่ายมหายาน ได้นำภาษาสันสกฤตเข้ามาใช้ เช่น คำที่ใช้เรียกชื่อต่าง ๆ ชื่อคน ชื่อเมือง ชื่อบ้าน และชื่อสถานที่ราชการ เป็นต้น วรรณกรรมของไทยที่มาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง ปฐมสมโพธิกถา มหาชาติคำหลวง เป็นต้น

๒) ด้านศิลปกรรม ศิลปกรรม คือ งานสร้างสรรค์ที่มนุษย์ได้จัดสร้างหรือประดิษฐ์ขึ้น ที่มีอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ งานจิตรกรรม เช่น การเขียนภาพ ลวดลายไทย งานปฏิมากรรม เช่น การปั้น การหล่อ และการสลักรูป งานวรรณกรรม เช่น การประพันธ์ร้อยแก้ว ร้อยกรอง สถาปัตยกรรม การออกแบบ การก่อสร้าง และนาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ เช่น การขับร้อง ฟ้อนรำ เป็นต้น ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

๓) ด้านประเพณีประเพณี คือ แบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ประเพณีสำคัญ ๆ ของไทยที่สืบทอดมาจากพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชาวันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีอื่นๆ เช่น การบวช นาค การทำบุญเนื่องในวันต่างๆ เช่น ครบรอบวันเกิด ครบรอบวันแต่งงาน การทำบุญอุทิศแก่ผู้ตายและประเพณี

^{๓๐} สนธยา เสนเอี่ยม, “การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ๒๕๖๐), หน้า ๔๖-๔๘.

ทำบุญต่างๆ เช่น การตักบาตร การถวายสังฆทาน การถวายสลากภัต การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน การถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น

๔) ด้านจิตใจคนไทยมีลักษณะนิสัยเฉพาะตัว ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เช่น ความโอบอ้อมอารี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา ความเคารพอ่อนน้อม ความอดทน รักอิสระรักสันโดษ ชอบช่วยเหลือตนเอง ไม่มีการบังคับข่มเหงซึ่งกันและกัน ยิ้มง่าย ใจดี เป็นต้น จนได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยพระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมทั้งด้านวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เห็นได้ดังนี้

๔.๑ วัฒนธรรมด้านวัตถุทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศิลปกรรมสาขาต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย ที่เป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ด้วยสติปัญญาซึ่งถ่ายทอดให้ทราบถึงความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความศรัทธา และจินตนาการที่เป็นรูปธรรมอันละเอียด มี ๔ ประเภท ได้แก่

- ๑) สถาปัตยกรรม ในรูปของวัดวาอาราม และปูชนียสถาน
- ๒) ประติมากรรม ในรูปของการปั้น การหล่อ การแกะสลักพระพุทธรูป
- ๓) จิตรกรรม ในรูปของการเขียนภาพ เช่น ภาพฝาผนังพระอุโบสถ
- ๔) วรรณกรรม ในรูปของงานประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง

๔.๒ วัฒนธรรมด้านไม่ใช่วัตถุทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การปฏิบัติหรือแนวความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ศีลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณี ปรัชญา กฎหมาย ที่รับการปฏิบัติสืบทอดกันมา มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตและยุคสมัย ที่ได้รับมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่

๑) ภาษาและวรรณคดีต่างๆ ภาษาในประเทศไทย นิยมนำคำบาลี สันสกฤตมาใช้ในการตั้งชื่อคน สถานที่ เพื่อให้เกิดความหมายและเป็นสิริมงคลตามความเชื่อในคติของพระพุทธศาสนา ส่วนวรรณคดีต่างๆ ของไทยส่วนมากเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สวรรค์ นรก เป็นต้น

๒) ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ คือแบบแผนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน เช่น การเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การตาย หรือวันสำคัญต่างๆ เช่น วันสารท วันตรุษ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น

๓) ลักษณะนิสัยของคนไทย ที่รับการถ่ายทอดมาจากพระพุทธศาสนา เช่น เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง ร่าเริงแจ่มใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจไมตรี เสียสละ เป็นต้น

๔) กฎระเบียบของสังคม เช่น กฎหมายเรื่องการผิดประเวณีการลักขโมย เป็นต้น ล้วนเกิดมาจากพระพุทธศาสนา

วิถีพุทธ คือ สัจธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้คือ อริยสัจ ๔ สามารถนิยาม วิถีพุทธ ได้ว่าเป็น วิถีแห่งการ ประจักษ์แจ้งสัจจะ หรือ วิถีแห่งการทำความจริงให้ปรากฏ ซึ่งความจริงที่ต้องประจักษ์แจ้งหรือทำให้ปรากฏ นั้น มีอยู่ ๔ มิติหลักๆ คือ

๑. ความจริงของทุกข์หรือปัญหาต่างๆ (ทุกข์สังขจะ) เป็นความจริงที่เราต้องรู้หรือเข้าใจอย่างถ่องแท้ ว่าทุกข์หรือปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นนั้น คืออะไร มีขอบเขต และผลกระทบอย่างไร

๒. ความจริงของสาเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหาต่างๆ (สมุทัยสังขจะ) เป็นความจริงที่เราต้องรู้และแก้ไข ให้ได้หรือจัดการแก้สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาให้ได้

๓. ความจริงของความพ้นทุกข์หรือเป้าหมายของการแก้ปัญหา (นิโรธสังขจะ) เป็นความจริงที่เราต้อง บรรลุถึง หรือทำให้เกิดความชัดเจนว่าเป้าหมายในการแก้ปัญหาคืออะไร ประโยชน์สุขที่แท้จริงที่เราต้องการ คืออะไร

๔. ความจริงของทางพ้นทุกข์หรือทางแก้ปัญหา (มัคคสังขจะ) เป็นความจริงของทางแก้ปัญหาที่เราต้องสร้างขึ้นและใช้ปฏิบัติเพื่อขจัดสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และบรรลุเป้าหมาย หรือประโยชน์สุขที่แท้จริง

ประเด็นสำคัญของวิสุทธิพุทธตามหลักอริยสัจ ๔ ในการจะแก้ปัญหาได้สำเร็จเราต้อง รู้ เข้าใจ "สังขจะ" หรือความจริงของปัญหา สาเหตุ เป้าหมาย และแนวทาง โดยมีวิธีปฏิบัติต่อความจริงแต่ละอย่างแตกต่างกันออกไป ความจริงของปัญหาจะต้องถูกระบุออกมาให้ชัดเจนว่าคืออะไร สาเหตุของปัญหา จะต้องถูกขจัดให้หมดไป เป้าหมายของปัญหาจะต้องบรรลุถึง และแนวทางแก้ปัญหาจะต้องสร้างขึ้นและใช้ปฏิบัติให้สามารถขจัดสาเหตุของปัญหาและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้จริง

๒.๒.๗ วัฒนธรรมวิสุทธิพุทธ

วิสุทธิพุทธ หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิสุทธิพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประพฤติ ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น สังคมไทยในปัจจุบันจึงมีบางส่วนที่ตั้งคำถามว่าแล้ววิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันได้มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธ^{๓๑} ดังนี้

๑. เน้นการพึ่งตนเอง
๒. การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท
๓. การเน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง
๔. การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะอดทน หรือสัมาอาชีวะ

๕. การเน้นการมาเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๖. พยายามละกิเลสและความโลภ

๗. การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

วัฒนธรรมวิสุทธิพุทธ คือ หลักธรรมต่างๆ ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เหมาะสมกับการจัดการชุมชนวิสุทธิพุทธ ในแต่ละด้าน ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ (วิภูษณ์มิกตลประโยชน์ บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ "อุ อา กะ สะ" ขยันหา ขยันเก็บ เลือกคบ เลือกใช้) ด้านสังคม (หลักศีลธรรม) ๓)

^{๓๑} อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (อวาสสปปายะธรรม) และด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม (หลักสังคหัตถธรรม) อธิบายได้ดังนี้

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี "อุ อา กะ สะ" อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถะ (เนื่องจาก อรรถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้) หรืออาจเรียกเต็ม ๆ ว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนามีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม่ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียรเลี้ยงชีพด้วยการหมั่น ประกอบการ งาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุปายในการทำงานนั้น ให้ สามารถทำได้สำเร็จ

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ (ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม) เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัย ต่าง ๆ

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมโดยอดดำรงตน เจริญ สันทนา กับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพ พอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนัก ด้วยคิดว่ารายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าสำคัญที่ต้องมี การสื่อสารให้เข้าใจตรงกันในการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง โดยมีความหมายและขอบเขตพอสังเขป ดังนี้

ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร หมายถึงชุมชนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง ท้องที่ พ.ศ. ๒๕๕๗ และที่แก้ไขเพิ่มเติม หรือเป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันโดยธรรมชาติ หรือตามความสนใจ เพื่อ ทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีระบบความสัมพันธ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ มีหรือไม่มีการบังคับ บัญชา และอาจมีวัฒนธรรมที่เหมือนหรือแตกต่างกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมแสดงเจตนารมณ์ และ มุ่งมั่นที่จะ ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมในชุมชน ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมทาง ศาสนา โดยน้อมนำ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดงามมาเป็นหลักใน การดำรงชีวิต ตลอดจน มีส่วนร่วมรณรงค์ส่งเสริมคุณธรรมให้กับประชาชนชุมชนหรือเครือข่ายอื่นๆ ผลสำเร็จของการเป็นชุมชน คุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลัง บวร เกิดจากการที่พลัง บวร ในชุมชน ร่วมกันส่งเสริมและพัฒนาตามกระบวนการเพื่อสู่เป้าหมายเกิด สังคมคุณธรรมที่มีลักษณะ ดังนี้

(๑) คนในชุมชนยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือเกิดความสุขในชุมชน ปัญหาต่างๆ หรือสิ่งไม่ดีในชุมชนลดลงหรือหมดไป ไม่มีปัญหาหาเสพติด ไม่มีปัญหาการทะเลาะวิวาท ไม่มีปัญหาการพนัน ไม่มีอบายมุข ไม่มีปัญหาการลักขโมย ไม่มีปัญหาขยะ ไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม การดื่มสุราลดลง หนี้สินลดลง เป็นต้น มีสิ่งดีงามเกิดขึ้นในชุมชน คนในชุมชนมีความรักและสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ทิ้งกันพึ่งพากันเอง คนในชุมชนรู้สิทธิหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี ยึดมั่นในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้รักสามัคคี เสียสละ และกตัญญูรู้คุณ

(๒) คนในชุมชนน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข อดทนอดออม ขยันไม่โลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความพอประมาณ รู้จักพึ่งพาตนเอง ประกอบสัมมาอาชีพ สร้างรายได้ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีรายได้เพิ่มขึ้นหนี้สินลดลงมีการรวมกลุ่ม พัฒนาอาชีพ ช่วยเหลือกัน ไม่ทิ้งกัน ดูแลผู้มีรายได้น้อย ด้วยการสร้างงานสร้างอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก อาทิจ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มพัฒนาอาชีพ กลุ่มจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม เป็นต้น

(๓) คนในชุมชนสืบสานและดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ สร้างสินค้าและบริการ เช่น ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมไทย (CPOT : Cultural Product of Thailand) โฮมสเตย์วิถีไทย การแสดงพื้นบ้าน กิจกรรมวิถีชุมชน สร้างความประทับใจและการมีส่วนร่วม ให้นักท่องเที่ยว รักและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น มีน้ำใจเอื้ออาทร เป็นเจ้าบ้านที่ดี ต้อนรับผู้มาเยือนมีความจงรักภักดี เคารพเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์^{๓๒}

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

๒.๓.๑ ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของสังคมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น จะต้องรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้อย่างเข้มแข็ง ส่วนการรับวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาจะต้องปรับวัฒนธรรมภายนอกให้เข้ากับวัฒนธรรมภายในโดยที่ไม่กระทบกระเทือนวัฒนธรรมดั้งเดิมมี ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านให้ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมไว้ดังนี้

স্যันต์ ไพรชาญจิตร^{๓๓} ให้ความหมายไว้ว่า ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่จับต้องมองเห็นได้ และที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนการปฏิบัติ จินตนาภาพ และความรู้สึกนึกคิด ที่ไม่สามารถจับต้อง

^{๓๒} กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๒), หน้า ๕-๗.

^{๓๓} สยันต์ ไพรชาญจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙-๒๐.

มองเห็นหรือสัมผัสได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีต และสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและชุมชน

พิสิฐ เจริญวงศ์^{๓๔} ให้ความหมายไว้ว่า “ทรัพยากรทางวัฒนธรรม มีทั้งของในอดีตคือมรดก และของที่เรารสร้างขึ้นมาใหม่ ไม่ได้มีแต่ของเก่าอย่างเดียวประเภทมรดกมีทั้งรูปธรรมและจับต้องไม่ได้ เช่น แหล่งโบราณคดีอนุสาวรีย์ โบราณสถานที่ประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมศิลปะและศิลปหัตถกรรม แบบประเพณีประวัติศาสตร์บอกเล่า กวีนิพนธ์การทำครัว ฯลฯ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการจัดการ ไปในทางอนุรักษ์ และคุ้มครอง ส่วนประเภทสร้างใหม่มีทั้งสิ่งที่เป็นสิ่งก่อสร้าง คือสถาปัตยกรรมการถ่ายภาพวรรณกรรมและหนังสือ ที่พิมพ์เผยแพร่คอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์ภาพยนตร์ดนตรีศิลปะ การแสดงการจัดทำรำ ฯลฯ นั้นมีวัตถุประสงค์ของการจัดการไปอีกอย่างหนึ่งคือพัฒนา (Develop) และส่งเสริม (Promote)” อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ พ.ศ. ๒๕๑๕ ตามมาตราที่ ๑ ได้กำหนดนิยามของคำว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ไว้ว่ามีความหมายครอบคลุมสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. อนุสรณ์สถานได้แก่ผลงานทางสถาปัตยกรรมประติมากรรมจิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างของแหล่งโบราณคดีจารึกถ้าที่อยู่อาศัยรวมถึงร่องรอยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ และวัตถุต่าง ๆ ข้างต้นที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลปะและวิทยาศาสตร์ที่มีความโดดเด่นในระดับประเทศ

๒. อาคารและสิ่งก่อสร้างได้แก่กลุ่มของอาคารสิ่งก่อสร้างที่แยกจากกันหรือเชื่อมต่อกันโดยลักษณะหรือแบบแผนทางสถาปัตยกรรมมีความสอดคล้องกลมกลืนกันหรือโดยคุณลักษณะของภูมิประเทศที่ตั้งมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและวิทยาศาสตร์โดดเด่นในระดับประเทศ

๓. สถานที่และแหล่ง ได้แก่ ประดิษฐานกรรมที่สร้างสรรค์ของมนุษย์หรือผลงานที่ผสมผสานระหว่างธรรมชาติกับการสร้างสรรค์ของมนุษย์และแหล่งโบราณคดีที่มีคุณค่าโดดเด่นในระดับประเทศทางด้านประวัติศาสตร์สุนทรียศาสตร์ชาติวงศ์วิทยาหรือมานุษยวิทยา

จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญสามารถสรุปความหมายและประเภทของทรัพยากรทางวัฒนธรรม คือ ผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์จากในอดีตและเกิดขึ้นในปัจจุบันโดยมีความหมายครอบคลุมทั้งทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible cultural resource) เช่น ผลงานศิลปะประติมากรรม ฯลฯ ส่วนทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible cultural resource) เช่น ภูมิปัญญาขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ ทรัพยากรวัฒนธรรมเหล่านี้จำเป็นต้องมีการศึกษาในคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่และสามารถนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่คนชุมชนสังคมประเทศผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าของมรดกวัฒนธรรมมีการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมหรือเรียกได้ว่า เป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

^{๓๔} พิสิฐ เจริญวงศ์, การจัดการทรัพยากรศิลปะและวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ม.ป.ท.), หน้า ๑๑.

๒.๓.๒ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมหรือในภาษาอังกฤษเรียกว่า Cultural resource management (CRM) มีผู้เชี่ยวชาญให้ความหมายไว้ดังนี้

การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม หมายถึง การวางแผนงานและการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษาหรือการจัดการข้อมูลสถานที่พื้นที่ ละครตรวจสอบเรื่องราวในอดีตของชาติหรือของกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ต่างๆ หรือสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของโลก^{๓๕}

ธนิช เลิศชาญฤทธ์ ได้ให้ความหมายว่า การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๒ คำหลัก คือ คำว่า “การจัดการ” (Management) หมายถึง การกระทำหรือศาสตร์และศิลป์และการดำเนินการรู้อย่างหนึ่งอย่างใดและคำว่า “ทรัพยากร” หมายถึง บางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่แล้วและมีศักยภาพที่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ฉะนั้นการจัดการทรัพยากร (ไม่ว่าทรัพยากรวัฒนธรรมหรือแม้แต่ทรัพยากรธรรมชาติ) ก็คือศาสตร์และศิลป์แห่งการดำเนินการเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์”^{๓๖}

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง วิธีบริหารจัดการดูแลรักษาทรัพยากรหรือวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกตกทอดมายาวนานของมนุษย์ เช่น ศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถาน รวมถึงวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น คติชน และในปัจจุบัน ครอบคลุมถึงวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เป็นผลงานสร้างสรรค์ใหม่อีกด้วย^{๓๗}

สายนต์ ไพรัชญกิจธร กล่าวถึง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในฐานะเป็นการเชื่อมศาสตร์กับการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การกระทำที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในอดีตของชุมชน เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ โดยมีความมุ่งหมายเชิงระดับ ตั้งแต่ระดับการสร้างพลังปัญญา การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนให้สามารถต่อสู้ มีอำนาจต่อรอง สามารถจัดการตนเองได้โดยประกอบด้วยกิจกรรมปฏิบัติการ ๗ ประการ^{๓๘} คือ

๑) การศึกษาวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ (Research Assessment) เพื่อให้เกิดชุดความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ทั้งในเชิงกายภาพ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศักยภาพข้อจำกัด และคุณค่าที่มีต่อชุมชนปัจจุบันในระดับต่าง ๆ

๒) การประเมินคุณค่าและศักยภาพของวัฒนธรรม (Research Assessment and Evolution) ท าให้ทราบว่ทรัพยากรวัฒนธรรมชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่มีคุณค่าทางด้านใดบ้าง และมีคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการตัดสินใจลงทุนลงแรงด าเนินการต่อไปหรือไม่ ซึ่งหากพบว่ามืคุณค่าน้อย

^{๓๕} ปรีดา พูลสิน, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส”, รายงานการวิจัย, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑.

^{๓๖} ธนิช เลิศชาญฤทธ์, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสรินธร, ๒๕๕๔), หน้า ๓๑.

^{๓๗} ปวีณา ผาแสง, “กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นน่าน : กรณีศึกษาตำบลดูใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”, รายงานวิจัย, (วิทยาลัยชุมชนน่าน สถาบันวิทยาลัยชุมชน, ๒๕๕๘), หน้า ๕-๖.

^{๓๘} สายนต์ ไพรัชญกิจธร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗) หน้า ๖๓-๖๘.

หรือมีคุณสมบัติไม่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์และพัฒนา ก็อาจจะไม่ตัดสินใจดำเนินการใด ๆ ต่อไป หรือพิจารณาแล้วว่าวัฒนธรรมนั้น ๆ มีคุณค่าและคุณสมบัติเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการดำเนินการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งท่องเที่ยว ก็จะสามารถตัดสินใจและวางแผนว่าจะทำอย่างไรต่อไป จึงจะเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อชุมชนและส่วนร่วม กิจกรรมที่ ๒ เป็นชุดการประเมินเพื่อการตัดสินใจต่อการปฏิบัติการ ซึ่งจะนำไปการวางแผนการบริหารจัดการได้

๓) การสงวนและการอนุรักษ์ (Preservation/Conservation) หมายถึง การคงไว้ซึ่งสภาพทางเชิงกายภาพ และคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การศึกษา การทักษะศึกษา หรือการท่องเที่ยวโดยใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อมของทรัพยากรวัฒนธรรมแต่ละประเภทแต่ละพื้นที่ เช่น การสร้างข้อห้าม หรือการใช้กฎหมาย เพื่อสนองตอบการใช้ประโยชน์ของชุมชนในยีนนานที่สุดเท่าที่จะทำได้

๔) การดำเนินธุรกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Business based Management) ความจำเป็นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการในชุมชน ตามกระแสนิยมในเรื่องกำไร ขาดทุน ดังนั้นกิจกรรมเชิงธุรกิจจึงมีความสำคัญในการจัดการวัฒนธรรม โดยการสร้างรายได้หรือประโยชน์ทางธุรกิจ เช่น การจัดพิมพ์หนังสือ เอกสาร ไปสการ์ด การสร้างของที่ระลึก การเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชม หรือแม้แต่การขอรับความร่วมมือกับองค์กรธุรกิจเอกชน เป็นต้น

๕) การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ (Communication) เพื่อเป็นการสื่อสารกับคนในชุมชน สถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ รวมไปถึงการเชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ในกระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา อาจจะจัดเป็นสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่าง ๆ ออกเผยแพร่ โดยการจำหน่ายหรือให้เปล่าซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของกลุ่มคนและชุมชนที่จัดการในการจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์ หรือข้อมูลต่างๆ จะเชื่อมโยงกับการจัดการธุรกิจชุมชน

๖) การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และการสร้างใหม่ (Resource Rehabilitation/Revitalization) การนำทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้นมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่ หรือสร้างประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ใหม่ เช่น การฟื้นฟูประเพณีพิธีกรรมบางอย่างที่เคยปฏิบัติกัน นอกจากนี้ยังมีการนำเอารูปแบบโบราณสถาน หรือสัญลักษณ์ ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ไปดัดแปลงเป็นตราสัญลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์สถานที่กิจกรรม เป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เครื่องหมายต่าง ๆ ขององค์กร จังหวัด สถาบัน ชุมชน เป็นต้น

๗) การใช้กฎหมาย ข้อบัญญัติ ข้อบังคับ (Enforcement) โดยชุมชน กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ องค์กรประชาชนเป็นผู้กำหนด หรือใช้กฎหมายรัฐก็ได้แต่การบังคับจะต้องดำเนินไปในรูปแบบที่การเอื้ออำนวยให้การจัดการทางวัฒนธรรมในรูปแบบมรดกวิธี หรือวิธีการเชิงกระบวนการ (Means) สามารถเป็นการพัฒนาในทิศทางที่เหมาะสมซึ่งเป็นคุณค่าต่อชุมชนและประโยชน์ต่อตัวทรัพยากรวัฒนธรรม

โดยแนวทางทั้ง ๗ ข้อนี้สามารถนำมาปรับใช้ในกระบวนการจัดการวัฒนธรรมของชุมชนได้ โดยสามารถเลือกใช้ในแต่ละหัวข้อที่สอดคล้องกับบริบทของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งชุมชนจะเป็นผู้ประเมินความสำคัญก่อนในลำดับแรก

สายนต์ ไพรชาญจิตร ได้เสนอกรอบในการทำทำความเข้าใจ และอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมซึ่งพัฒนามาจากวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี เรียกว่า ๓E - Model ประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติการที่สำคัญ ๓ ลักษณะ^{๓๙} คือ

๑. กระบวนการเรียนรู้และการปลูกฝังจิตสำนึก (E๑-Education) เน้นการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติงานจริง การจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารหลายทางแบบไม่เป็นทางการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อความเข้าใจร่วมกันในเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการเป็นการสร้างจิตสำนึกในคุณค่า และความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดีประเภทต่าง ๆ รวมทั้งการเล็งเห็นประโยชน์ของทรัพยากรทางโบราณคดีในการพัฒนาชุมชน

๒. การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E๒ - Engineering) หมายถึง การคิดค้นรูปแบบวิถีวิทยา และเทคนิควิธีที่เหมาะสม ในการจัดการด้านวิชาการหรือการวิจัย ด้านการอนุรักษ์ การสงวนรักษา และแบบแผนการพัฒนา รวมทั้งการสร้างเงื่อนไข กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ และกฎหมาย เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

๓. การบังคับใช้กฎระเบียบ (E๓-Enforcement) หมายถึง การนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชน และสังคมตราขึ้นร่วมกันมาบังคับใช้ เพื่อคุ้มครอง ป้องกัน และเอื้ออำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่นไม่สะดุดหยุดลงกลางคัน หรือไม่ถูกกล่เมิดให้เสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร

๒.๓.๓ หลักการและกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นระบบการดูแลเพื่อรักษาคุณค่าของทรัพยากรที่มี และมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในปัจจุบันและคนรุ่นหลัง เป็นการให้ความสำคัญต่อการเข้าถึงทรัพยากรวัฒนธรรมของคนรุ่น ปัจจุบันหลักการสำคัญที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในการรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรม คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของตนเอง โดยมีองค์ประกอบของชุมชนได้แก่คนหรือเจ้าของวัฒนธรรมวิถีการเทคโนโลยีและหน่วยงานรับผิดชอบ เป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการแต่ละขั้นตอนองค์ประกอบของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมประกอบไปด้วย^{๔๐}

๑. “คน” เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นแหล่งที่อุดมด้วยความรู้ ประสบการณ์และเป็นผู้นำความรู้ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้กับชุมชนเช่นประชาชนในพื้นที่และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการจัดการศิลปวัฒนธรรม

^{๓๙} สายนต์ ไพรชาญจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, หน้า ๖๗-๖๘.

^{๔๐} กนกวรรณ ชูชาญ, “การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๗-๗๘.

๒. “กระบวนการ” เป็นการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงประสานคนและความรู้เข้าไว้ด้วยกันโดยกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการถ่ายทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมผ่านการบอกเล่า พูดคุยจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง และคนฟังมีการนำความรู้มาปฏิบัติและบอกต่อหมุนเวียน เป็นวงจรความรู้ภายในชุมชนและขยายออกไปนอกชุมชน ดังนั้นกระบวนการจึงไม่มีวิธีการและกำหนดเวลาที่ตายตัว

การพัฒนาศักยภาพของ “คน” และ “กระบวนการ” จึงเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่สำคัญในกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพราะคนในชุมชนคือเจ้าของทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเฉพาะผู้นำด้านวัฒนธรรมในชุมชนซึ่งจำเป็นต้องมีความรู้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม พร้อมทั้งรู้วิธีการและกระบวนการทำงานที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางวัฒนธรรม

๒.๔.๑ ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นรากฐานของความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์หรือบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้อง วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบันซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของคน ขึ้นอยู่กับสังคมนั้นๆ และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่สังคม เพราะในวัฒนธรรมจะมีทั้งความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน เป็นต้นในปัจจุบัน วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งแน่นอนว่าในปัจจุบันการสื่อสารมีการเปิดกว้างมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทั้งทางด้านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ซึ่งเป็นช่องทางที่ทำให้มีการติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น นั่นจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมต่างชาติมากยิ่งขึ้น ซึ่งวัฒนธรรมต่างชาติในสังคมไทยปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป และวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลต่อวัยรุ่นในปัจจุบัน เช่น วัฒนธรรมเกาหลี วัฒนธรรมญี่ปุ่น วัฒนธรรมตะวันตก เป็นต้น เราสามารถพิจารณาความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากนักสังคมวิทยาได้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของประชาชาติหนึ่ง ๆ ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้เป็นไปไม่เท่ากัน โดยทั่วไปวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุจะเปลี่ยนแปลงช้ากว่า นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติหรือโดยการวางแผนก็ได้^{๔๑}

สุริชัย หวันแก้ว ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้นและที่สำคัญก็คือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมบรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่างๆในสังคม

^{๔๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔), หน้า ๙๙-๑๐๐.

นั้นๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมจากสถานภาพและบทบาทชายเป็นใหญ่มาเป็นหญิงและชายเท่าเทียมกัน ค่านิยมในการเลือกคู่ค่านิยมในการแต่งงานเปลี่ยนแปลงเป็นต้น^{๔๒}

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยม บรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแยกออกเป็นสองรูปแบบ ได้แก่

๑) การเปลี่ยนแปลงจากภายใน (Endogenous Change) อย่างเช่นจากการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการผลิตใหม่ขึ้นในสังคมนั้นเองจากการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างกลุ่มและกระบวนการในสังคมจากการริเริ่มการเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นนำ เป็นต้น

๒) การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก (Exogenous Change) อย่างเช่นการรับเอาเทคโนโลยีหรือสิ่งประดิษฐ์มาจากภายนอกการล่าอาณานิคมซึ่งบางกรณีการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกอาจเกิดขึ้นโดยความสมัครใจของผู้คนในสังคมหรือบางครั้งอาจโดยการใช้อำนาจบีบบังคับ

สามารถสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง ค่านิยม บรรทัดฐาน วิถีชีวิต จารีต ซึ่งวัฒนธรรมความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอยู่เสมอ วัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญทางสังคมเป็นตัวบ่งบอกถึงชาตินั้น ๆ

๒.๔.๒ การปรับตัวทางวัฒนธรรม

ปัจจุบันวิทยาการในสาขาต่างๆ ได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาแทนที่ความเชื่อทางไสยศาสตร์และอำนาจลึกลับต่างๆ มนุษย์สามารถใช้เหตุผลและสามารถสังเกตจากสถานการณ์จริงมากกว่าที่จะหลงเชื่อหรือมกมายในอำนาจลึกลับที่ไม่อาจเข้าใจหรือไม่สามารถเข้าถึงได้ แต่เนื่องจากมนุษย์มีความเชื่อมาแต่เดิมว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นเป็นเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติและอยู่นอกขอบเขตของวิทยาศาสตร์ทำให้การศึกษาตามหลักวิทยาศาสตร์จึงเป็นไปอย่างล่าช้ากว่าสาขาวิชาอื่นๆ สมัยก่อนนั้นมักจะมีคำกล่าวในทำนองที่ว่าคนนั้นเป็นคนดีหรือคนนี้เป็นคนบ้าซึ่งเป็นที่เข้าใจกันของผู้คนสมัยนั้นว่าบุคคลผู้ถูกกล่าวนั้นเป็นคนปกติธรรมดาหรือมีความผิดปกติจากคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป เช่น ถูกผีเข้า ถูกสะกดด้วยเวทย์มนต์คาถาหรืออำนาจทางไสยศาสตร์ที่ก่อให้เกิดสติฟั่นเฟือนและควบคุมจิตใจและร่างกายไม่ได้ แต่ในปัจจุบันคำกล่าวข้างต้น จะเปลี่ยนไปว่าคนนั้นปรับตัวได้หรือคนนั้นปรับตัวไม่ได้ หากมองย้อนไปในสมัยก่อนนั้น คงไม่สามารถเข้าใจความหมายใหม่นี้ได้ เนื่องจากความรู้ความเข้าใจเรื่องปัญหาของการปรับตัวนี้ยังไม่เป็นที่ยอมรับและเป็นความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งความรู้ความเข้าใจ เรื่องการปรับตัวนี้มีจุดเริ่มต้นจากการที่มนุษย์ในสมัยก่อนได้พบเห็นพฤติกรรมทางกายที่เกิดขึ้น กับบุคคลโดยส่งผลต่อจิตใจอย่างรุนแรง จึงได้ตั้งต้นเป็นหมอผี ผู้วิเศษ คนทรงเจ้า หรือผู้ที่ใช้อำนาจทางไสยศาสตร์ เพื่อใช้อำนาจดังกล่าวมาบำบัดอาการป่วยทางกาย ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์

^{๔๒} สุริชัย หวันแก้ว, สังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

ชัยณรงค์ ศรีรักษ์, อภิชาติ ไจอารีย์, และประสงค์ ตันพิชัย^{๔๓} กล่าวว่า แนวคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม (Cultural Adaptation) ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่ชุมชนทางวัฒนธรรมแบบแผนใหม่ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งส่วนบุคคล และพฤติกรรมสังคม เป็นการเรียนรู้วิธีคิดความรู้สึกและวิถีแสดงพฤติกรรมในแบบแผนใหม่ทั้งนี้ การปรับตัวมักจะเกิดจากปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะความวิตกกังวลและความเครียด ความไม่แน่ใจดังนั้นการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมในบริบทการพัฒนา จึงเป็นไปทั้งเพื่อการปรับตัวและการโต้กลับต่อปัจจัยภายนอกที่เป็นสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลง โดยคนพื้นที่ และวัฒนธรรมล้วนมีส่วนสร้างประวัติศาสตร์และสังคม การใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่อธิบายการเคลื่อนไหวได้ตอบ ต่อต้านและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relation) จึงเป็นการเปิดมุมมองว่าวัฒนธรรมเป็น “พื้นที่การต่อสู้ช่วงชิง” (contest terrain) ที่เกิดขึ้นในสังคม

การปรับตัวทางวัฒนธรรม คือ กระบวนการที่ผู้ที่พบเจอวัฒนธรรมที่แตกต่างเริ่มเข้าสู่กระบวนการของ การปรับตัวเพื่อความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน เกิดความเข้าใจและสบายใจ จากการศึกษาของ สุนทรียา ไชยปัญญา และ อูรารักษ์ ศรีประเสริฐ พบว่า กระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรมมี ๔ กลุ่ม ซึ่งทั้ง ๔ กลุ่มนี้ยังแสดงถึงขั้นตอนของการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมด้วย (บางคนพอเจอวัฒนธรรมที่แตกต่างก็อาจจบลงที่ข้อ ๑ บางคนมีความสามารถในการเรียนรู้วัฒนธรรมมากกว่า ๑ อาจจะพัฒนาสู่ข้อ ๔) ได้แก่^{๔๔}

๑. กลุ่มไม่ปรับตัว (no adapt) เป็นกลุ่มที่ไม่เข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรม เห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมเพียงเล็กน้อย ปฏิเสธความแตกต่างดังนั้นกลุ่มนี้จะมองว่าหากทำอะไรที่แตกต่างจากที่เคยทำอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

๒. กลุ่มเข้าใจ (understanding) เป็นกลุ่มที่มองเห็นและเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่าง ยอมรับพฤติกรรมทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง แต่เป็นแค่การยอมรับและเข้าใจวัฒนธรรมผู้อื่นเท่านั้น และเป็นการยอมรับบนมุมมองและวิถีทางของตนเอง กลุ่มนี้จะแสดงออกว่าตนเองรับได้และยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมให้ผู้อื่นเห็น แต่โดยปกติจะไม่ปรับตัวหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นไปตามวัฒนธรรมอื่น อย่างไรก็ตามคนกลุ่มนี้ยังมีความอดทนต่อพฤติกรรมของคนต่างวัฒนธรรมได้ดี

๓. กลุ่มปรับตัว (adjusting) กลุ่มนี้จะมีการปรับตัวปรับพฤติกรรมของตนเองให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่นอาจด้วยการจำลองหรือเลียนแบบพฤติกรรมทางวัฒนธรรมอื่นเพื่อให้การปฏิสัมพันธ์เป็นไปได้ด้วยดีแต่การปรับตัวนั้นมีระดับ เช่น การเลือกปรับตัวปรับพฤติกรรมให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่นเฉพาะส่วนที่ตนเองรู้สึกได้ หรืออาจเป็นการปรับตัวแบบชั่วคราวจากพฤติกรรมเดิมของวัฒนธรรมตนเองไปยังพฤติกรรมของวัฒนธรรมอื่นโดยยังมีความรู้สึกอึดอัด หรือปรับตัวเพื่อปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นเท่าที่จำเป็นเท่านั้น หรือเป็นความพยายามใช้องค์ความรู้ของวัฒนธรรมอื่นโดยไม่

^{๔๓} ชัยณรงค์ ศรีรักษ์, อภิชาติ ไจอารีย์, และประสงค์ ตันพิชัย, “การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อผลกระทบทางสังคมจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน”, *Kasetsart Journal of Social Sciences*, ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๗๙๑.

^{๔๔} สุนทรียา ไชยปัญญา และ อูรารักษ์ ศรีประเสริฐ, “แนวคิด ทฤษฎีวัฒนธรรมการจัดการ : การปรับตัวภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม”, *วารสารวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๑๐๔.

พยายามทำความเข้าใจ เช่น ฝรั่งเศสมวยไทยอาจมีการไหว้ครูเหมือนคนไทยโดยไม่เข้าใจว่าการไหว้ครูนั่นทำเพื่ออะไร

๔. กลุ่มเรียนรู้ (learning) เป็นกลุ่มที่เมื่อเจอวัฒนธรรมที่แตกต่างแล้วพยายามทำความเข้าใจเรียนรู้และผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่แตกต่างเข้าหาตนเอง เช่น พยายามใช้องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อให้เข้าใจแก่นแท้ จะเป็นผู้ที่ยินดีและพยายามที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่มีความรู้ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างอยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่างด้วยความตั้งใจ ใฝ่รู้และเคารพจนในที่สุดกลายเป็นผู้ที่มีลักษณะสองวัฒนธรรม (bicultural) มีความสามารถในการปรับตัวเองไปมาระหว่างสองวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนเชื่อในวิถีของตนเองว่าเป็นวิถีสากลหรือวิถีทางปกติ

๒.๔.๓ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

เจ้าของทฤษฎีคือ ราล์ฟ ลินตัน นักมานุษยวิทยา ชาวอเมริกัน เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยผ่านการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมและต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน สังคมเจริญกว่าอาจรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และสังคมที่ด้อยกว่าอาจไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา มากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคม มีนักวิชาการได้ความหมายและอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

ราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton) อธิบายว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมรวมกัน และต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน เมื่อเกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมขึ้นแล้วสังคมที่เจริญกว่าอาจจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา มากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคม หรือถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน^{๔๕}

อมรา พงศาพิชญ์^{๔๖} เสนอว่า การศึกษาเรื่องการแพร่กระจายวัฒนธรรมและเขตวัฒนธรรมที่ควรคำนึงในการศึกษาเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม

๑. สังคมวัฒนธรรมชุดใดชุดหนึ่ง (Culture complex) มีศูนย์กลางอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่งและแพร่กระจายออกไป ขยายอิทธิพลใหญ่ขึ้น ๆ จนครอบคลุมพื้นที่ในวงกว้าง ในลักษณะศูนย์กลางวัฒนธรรม (Culture core) และเขตวัฒนธรรม (Culture area) ศูนย์กลางของวัฒนธรรมมีหลายศูนย์กลางและเมื่อต่างฝ่ายต่างขยายอิทธิพลก็อาจเกิดการแลกเปลี่ยนและยอมรับซึ่งกันและกันได้

^{๔๕} อ่างใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

^{๔๖} อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

เมื่อใดที่มีอิทธิพลของศูนย์กลางของวัฒนธรรมอ่อนแอหรือเขตวัฒนธรรมกว้างขวางมากและวัฒนธรรมจากศูนย์กลางวัฒนธรรมแพร่กระจายไปได้ไม่เต็มที่ ความเข้มข้นน้อย จะพบว่าลักษณะของวัฒนธรรมชายขอบ (Marginal culture) อาจแตกต่างจากวัฒนธรรมศูนย์กลาง

๒. เนื่องจากสังคมวัฒนธรรมมีความหลากหลายทางคุณลักษณะและรูปแบบ วัฒนธรรมแต่ละชุดย่อมมีเหตุผลของการเกิดและมีคุณค่าสำหรับสังคมนั้น ๆ การเปรียบเทียบวัฒนธรรมในเชิงคุณค่าหรือความเจริญก้าวหน้าในลักษณะใดดีกว่ากันหรือใครก้าวหน้ากว่ากันจึงเป็นการไม่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมมีลักษณะของความสัมพัทธ์ (Culture relativism) วัฒนธรรมแต่ละชุดมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมของตน การเกิดวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะตัวเปรียบเทียบกันได้ยาก

๓. เมื่อวัฒนธรรมแพร่กระจายจากศูนย์กลาง (Cultural diffusion) และไปมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมข้างเคียงอยู่แล้ว (Cultural interaction) ย่อมมีการเรียนรู้และรับรู้ซึ่งกันและกัน ในระยะแรกอาจรับวัฒนธรรมใหม่ชั่วคราว (cultural borrowing) และต่อมาอย่างถาวร (Cultural adoption) กระบวนการและปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมมีหลายลักษณะ ในกรณีที่ว่าวัฒนธรรมมีคุณลักษณะใกล้เคียงกันพอยอมรับซึ่งกันและกันได้ ปฏิสัมพันธ์จะอยู่ในแบบสันติวิธี แต่ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมอาจมีลักษณะความขัดแย้ง ถ้าวัฒนธรรมสองชุดมีความแตกต่างกัน ไม่สามารถปรับรับหรือยอมรับกัน และต่างฝ่ายไม่ยอมรับให้อีกฝ่ายหนึ่งครอบงำ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมนี้อาจส่งผลทำให้เกิดกรณีพิพาทหรือกลายเป็นสงครามได้

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (The infusionism) ทฤษฎีการแพร่กระจาย มีลักษณะร่วมสมัยกับวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวอเมริกันโดยมีแนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีคือ การประดิษฐ์คิดค้น อย่างอิสระและวิวัฒนาการแบบ ๒๗ คู่ขนาน (Parallel) มีโอกาสเกิดขึ้นยากมาก นักคิดทฤษฎีการแพร่กระจายวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ^{๔๗}

กลุ่มที่ ๑ เน้นศึกษาองค์ประกอบวัฒนธรรมในโลกทั้งหมดรวมทั้งวัฒนธรรมเผ่าดั้งเดิมว่ามี ความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอียิปต์โบราณอย่างไรรวมไปถึงวิถีซึ่ง วัฒนธรรมแพร่กระจายไปยังภูมิภาคอื่นๆ ในโลก

กลุ่มที่ ๒ เป็นกลุ่มวงแหวนวัฒนธรรม (Kulturkreislebre) หรือกลุ่มประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมได้เสนอวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสร้างทฤษฎี โดยศึกษาประวัติศาสตร์ของภูมิภาค ต่างๆ ในโลกนักคิดกลุ่มนี้เห็นว่าในระยะแรกนักมานุษยวิทยามุ่งศึกษาความสำคัญของการประดิษฐ์คิดค้น อย่างอิสระ และลำดับวิวัฒนาการแบบคู่ขนาน มากเกินไป ความแตกต่างระหว่างนักคิดกลุ่มวงแหวน วัฒนธรรม กับนักคิดกลุ่มการแพร่กระจายวัฒนธรรมของอังกฤษ คือกลุ่มวงแหวนวัฒนธรรม เห็นว่า การแพร่กระจายวัฒนธรรม เกิดจากจุดกำเนิดหลายศูนย์กลางแต่ละศูนย์จะมีองค์ประกอบวัฒนธรรม แตกต่างกันไปแต่ละกลุ่ม เรียกว่า วงแหวนหนึ่ง แต่ละวงแหวนวัฒนธรรมจะมีการรักษาคุณภาพอารย ธรรมที่ได้รับจากศูนย์กลาง และแพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก ความสัมพันธ์ อันมีเสถียรภาพ มั่นคงนี้ ทำให้นักมานุษยวิทยาสามารถกำหนดเขตวงแหวนวัฒนธรรมได้ หลายเขตและนำไปสร้าง ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมได้ทฤษฎีการแพร่กระจาย นักทฤษฎีวิวัฒนาการวัฒนธรรมเข้าใจว่า วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันเกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนว

^{๔๗} ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, หน้า ๒๕.

อเมริกัน เสนอแนวความคิดว่า การแพร่กระจายเป็นขบวนการวัฒนธรรมที่สำคัญ ถึงแม้ว่าจะกำหนดขอบเขตเพื่อการศึกษาการแพร่กระจายวัฒนธรรม ภายในพื้นที่ซึ่งกำหนดไว้แน่นอน ทฤษฎีการแพร่กระจายมีลักษณะร่วมสมัยกับวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ ตามแนวอเมริกันนอกจากนี้ นักมานุษยวิทยาชาวยุโรป ยังได้พัฒนาทฤษฎี โดยนำผลการแพร่กระจายวัฒนธรรมมากำหนด ขอบเขตพื้นที่ฐานวัฒนธรรม ในภูมิภาคต่างๆของโลกขึ้น แนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้คือการประดิษฐ์คิดค้นอย่างอิสระ (Independent invention) และวิวัฒนาการแบบคู่ขนาน (Parallel evolution) มีโอกาสเกิดขึ้นยากมาก หมายความว่า วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน เกิดจากขบวนการแพร่กระจาย(The process of diffusion) กลุ่มนักคิดทฤษฎีแพร่กระจายวัฒนธรรม คัดค้านผลการศึกษาของทฤษฎีวิวัฒนาการ เพื่ออธิบายการประดิษฐ์คิดค้นอย่างอิสระ และลำดับปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงแบบคู่ขนาน โดยไม่คัดค้านแนวความคิดอื่นๆ ของทฤษฎีวิวัฒนาการวัฒนธรรม

๒.๕ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย

การศึกษาทางด้านชาติพันธุ์ให้ความสำคัญอย่างยิ่งในด้านชาติพันธุ์สถานะ เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยชี้ให้เห็นคุณสมบัติทางชาติพันธุ์ที่กลุ่มสังคมต่าง ๆ พยายามค้นหาและอธิบายสถานะตัวตนทางสังคมของตน คำอธิบายดังกล่าวเกิดขึ้นโดยมีเงื่อนไขของบริบทเป็นองค์ประกอบสำคัญ บริบทต่าง ๆ เหล่านี้มีผลต่อการสร้างคำอธิบายตัวตนและฐานะทางชาติพันธุ์ทั้งจากมุมมองของคนนอกและคนใน ช่วงเวลาที่ผ่านมาในอดีต โดยเฉพาะในช่วงสมัยอาณานิคม ทฤษฎีวิวัฒนาการมนุษย์และวิวัฒนาการสังคมได้ครอบงำความรู้ทางชาติพันธุ์ด้วยแนวคิดเรื่องเชื้อชาติจนเกิดความคิดเรื่องเชื้อชาตินิยม อันส่งผลอย่างรุนแรงต่อความขัดแย้งทางสังคมในระดับโลก นักมานุษยวิทยาได้พยายามตั้งข้อเสนอให้ใช้คำว่ากลุ่มชาติพันธุ์แทนคำว่าเชื้อชาติ ทำให้เริ่มมีการใช้คำว่าชาติพันธุ์อธิบายกลุ่มสังคมอย่างกว้างขวางขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๘๐^{๔๔} เป็นต้นมา ความคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อมาในช่วงสมัยหลังอาณานิคม ซึ่งเป็นเวลาที่รัฐสมัยใหม่ได้เติบโตและมีบทบาทขึ้นมาก ทำให้รัฐมีอิทธิพลสำคัญต่อคำอธิบายทางชาติพันธุ์ของคนแต่ละกลุ่มเพื่อการสร้างองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองที่แตกต่างกันไป ความคิดที่ให้ความสำคัญต่อลักษณะสังคมแบบพหุวัฒนธรรม ความคิดว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน อันมีผลต่อประเด็นสิทธิทางวัฒนธรรม สิทธิทางชาติพันธุ์ ไปจนถึงความคิดว่าด้วยชนพื้นถิ่นดั้งเดิม

ความคิดเหล่านี้ต่างส่งผลต่อความเคลื่อนไหวและการสร้างคำอธิบายทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในกรณีของประเทศไทยเองรัฐได้จัดตั้งสำนักกิจการชาติพันธุ์สังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมีหน้าที่หลักเพื่อการยุติการเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบต่อเชื้อชาติ สีผิว เชื้อสาย หรือกำเนิดทางชาติหรือชาติพันธุ์ พร้อมกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมสร้างความรู้และความเป็นธรรมทางสังคม จากสถานะปัจจุบันที่สังคมมีการเปลี่ยนผ่านมาสู่บริบทที่เรียกกันว่า โลกาภิวัตน์ ซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินร่วมไปกับลักษณะของกระบวนการทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ ได้ส่งผลและมีอิทธิพลต่อความเคลื่อนไหวและความ

^{๔๔} ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และชายขอบ*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๔.

เปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังประกอบด้วยมิติความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อน และแน่นอนว่ามีผลกระทบต่อปรากฏการณ์ทางด้านชาติพันธุ์สถานะของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้จัดทำฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ มีการแนะนำกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสิ้น ๓๖ กลุ่ม โดยจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ตามตระกูลภาษา ๕ ตระกูล คือ กลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได กลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก กลุ่มตระกูลภาษาจีน-ทิเบต กลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเนเซียน กลุ่มตระกูลภาษาม้ง-เมี่ยน อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์มีความหลากหลายมากขึ้น และมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของประเทศไทย ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากเมื่อไม่มีผู้รับผิดชอบปรับปรุงข้อมูลในฐานให้ทันสมัย จึงทำให้มีการยกเลิกการเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าว จากการสรุปปัญหาเกี่ยวกับชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ของคณะกรรมการฐานข้อมูลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ในประเทศไทย เสนอในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ให้ทำการปรับชื่อเรียกชาติพันธุ์ตามที่คนในใช้เรียกตนเอง เพราะชื่อที่คนอื่นเรียกมักมีนัยความหมายไปในทางเหยียดหยามและมโนคติ ทำให้กลุ่มที่ถูกเรียกด้วยชื่อเหล่านั้นไม่พึงพอใจ^{๔๙}

ในปี ๒๕๕๘ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) พัฒนาฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยขึ้นใหม่ โดยแนะนำกลุ่มชาติพันธุ์ตามชื่อที่กลุ่มเรียกตนเองหรือต้องการให้สังคมเรียกตลอดจนค้นคว้าวิจัยให้มีเนื้อหาทันสมัย แสดงให้เห็นพลวัตและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับบริบทและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในปัจจุบัน โดยมุ่งหมายที่จะสื่อสารกับสาธารณะ ให้บุคคลทั่วไปมีความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์และรู้จักวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย

ชื่อเรียกชาติพันธุ์ที่คนในใช้เรียกตนเอง	ชื่อเรียกต่าง ๆ โดยคนอื่น	ชุมชนชาติพันธุ์
กะซอง กะเลิง กะเหรี่ยง ปกาเกอญอ จกอ คานยอ	ซอง, ซองซองตราด ซ่า, ซ่าเลิง ยางขาว ยางเผือก ญาง ยาง เบียง ยางกะเลอ จกอ ส่อง ปากี กะหรง ยางป่า บาม่า กะวิน สกอ กะเรน กะหยิน กะเหรี่ยง กะแรง	กะเหรี่ยง (อ.แม่สอด จ.ตาก), กะเหรี่ยง (อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี), กะเหรี่ยง (อ.ท่าสองยาง จ.ตาก), กะเหรี่ยง (อ.สามร้อยยอด จ. ประจวบคีรีขันธ์), กะเหรี่ยง (อ.แก่งกระจาน จ.เพชรบุรี)
กะเหรี่ยงคอยาว คะยัน แลเคอ	กะเหรี่ยงคอยาว คะยัน แล เคอ กะจ้าง ปะตอง ปาด่อง	กะยอ

^{๔๙} สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : งานวิจัยและความท้าทาย, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๖๔), หน้า ๑๑.

กะเหรี่ยงแดง กะแยะ	กะเหรี่ยง ยางแดง เลากัง กะ ยีน นี คะยาร์ กะเรนนิ บเว	กะเหรี่ยง (อ.สังขละบุรี จ. กาญจนบุรี),
กะเหรี่ยงโป โปหล่ง โผล่ง โพล่ว	กะเหรี่ยงโป พล่อ โปหล่ง ยาง เค้ายัด ยางบ้าน	กะเหรี่ยง (อ.หนองหญ้าปล้อง จ. สุพรรณบุรี), กะเหรี่ยง (อ.หนองหญ้าปล้อง จ. สุพรรณบุรี), โปหล่ง โผล่ง โพล่ว ชู กะเหรี่ยง (อ. ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี), โปหล่ง โผล่ง โพล่ว ชู กะเหรี่ยง (อ. ห้วยคต จ.อุทัยธานี)
ขมุ กำมู ตะมอย	ขมุ ข่ามู	จีน ไทจีน (อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่)
จีน ไทจีน ไทเขิน	ไทจีน ไทเขิน	
คนใต้	คนทางใต้ ไทใต้ คนปักขใต้	
คนอีสาน ลาวอีสาน	ลาวอีสาน	
จีนยูนนาน จีนมุสลิม	ฮ่อ จีนฮ่อ จีนมุสลิม	
ซอง	ซอง	
ชะโอจ	อูด ชูอั้ง ชะอูด	
ชำเร สำเห	ชำเร สำเห	
โซ่ ทะว้าง	โซ่ ข่า	

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ) ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย

ชื่อเรียกชาติพันธุ์ที่คนในใช้ เรียกตนเอง	ชื่อเรียกต่าง ๆ โดยคนอื่น	ชุมชนชาติพันธุ์
ญ้อ ย้อ ญ่อ โย ญ้อกร, เนียะกร ญ่อ ดาระอั้ง ดาระอ้าง ดาละอั้ง ตึงนั้ง คนจีน ชาวไทยเชื้อสาย จีน ไต คนไต ไตโหลง ไตหลวง ไต ใหญ่ ไทหลวง ไทยโคราช ไทยภาคกลาง ไทยมุสลิม (ลุ่มน้ำเจ้าพระยา)	ไทญ้อ ละว้า, ชาวบน, คนดง, ชาวดง กวยเยอ ปะหล่อง คนจีน แจ็ก อั้งยี่ ไทใหญ่ เจี้ยว ฉาน ชาน ลาว ไทยโคราช ไทกลาง ไทยมุสลิม ไทย-มุสลิมฝั่งอัน ดามัน ไทยมุสลิมเชื้อสาย มลายู ไทยมุสลิมเชื้อสาย ปากีสถาน ไทยมุสลิมเชื้อสาย เปอร์เซีย	จีนฮกจิว (อ.นาบอน จ. นครศรีธรรมราช) ไต คนไต ไตโหลง ไตหลวง ไตใหญ่ (อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน)

แสก แทรก (กะ-แทรก)	ไทยแสก แสก
โล๊ะ โสร ซี	โซ๊ะ ข่า กะโซ๊ะ ข่าโซ๊ะ ข่าพรวัว
อ่อญอ อ่อญอคือ อาเคื้อะ	อาเคื้อะ อาเช่อ อาเคื้อะอาข่า
ออแรนญู ออแซนญู มลาญู	มุสลิม อิสลาม
มุสลิม	
อาข่า	อีก้อ ข่าก้อ ก้อ โอนิ-ฮานิ
อุรักลาไวย์ ลาไวย์	ชาวเล ชาวไทยใหม่ ชาวน้ำ

กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์

คนไทยถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุด นอกจากนั้นยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อีกจำนวนมาก เช่น กลุ่มชาติพันธุ์จีน มอญ เขมร กะเหรี่ยง ชาวกู ซึ่งรัฐบาลพยายามส่งเสริมให้ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในประเทศไทยมีความเท่าเทียมกัน ได้รับสิทธิในฐานะพลเมืองของชาติ และมีความสำนึกเป็นชาติเดียวกัน เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๗๐ ที่บัญญัติไว้ว่า “รัฐพึงส่งเสริมและให้ความคุ้มครองชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีสิทธิดำรงชีวิตในสังคมตามวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิมตามความสมัครใจได้อย่างสงบสุข ไม่ถูกรบกวน ทั้งนี้ เท่าที่ไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ หรือสุขภาพอนามัย” ประกอบกับ หมวด ๑๖ การปฏิรูปประเทศได้กำหนดให้มีการดำเนินการปฏิรูปประเทศอย่างน้อย ๗ ด้าน ได้แก่ ด้านการเมือง ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ด้านกฎหมาย ด้านกระบวนการยุติธรรม ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และด้านอื่น ๆ ซึ่งคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีที่แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๒ ได้กำหนดให้มีกฎหมายสำคัญที่คณะรัฐมนตรีจะตราขึ้น เพื่อดำเนินการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หมวด ๑๖ การปฏิรูปประเทศ จำนวน ๑๖ ฉบับ ซึ่ง ๑ ใน ๑๖ ฉบับนั้น คือ กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์

นอกจากนี้การมีกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างกลไกภาคประชาชนในการเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติ ถือเป็นกลไกหนึ่งเพราะอยู่ในแผนสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งที่จะเป็นรากฐานให้เกิดความมั่นคงของรัฐ ขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม เนื่องจากการมีกฎหมายดังกล่าวจะเป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ให้มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และการให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ยังได้ถูกกำหนดไว้เป็นนโยบายหลัก ๑๒ ด้านของรัฐบาล ในด้านที่ ๓ ข้อ ๓.๔ และด้านที่ ๗ ข้อ ๗.๒.๕ อีกด้วย

ดังนั้นการที่จะส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง และนโยบายหลักของรัฐบาล จึงมีความจำเป็นที่จะต้องยกร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ พ.ศ. ขึ้น ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) (ศมส.) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลักและเร่งรัดดำเนินการให้การจัดทำร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ.

๒๕๖๕ จากเดิมที่กำหนดตัวชี้วัดไว้ว่าจะต้องดำเนินการยกร่างกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยยังคงมีสาระสำคัญเกี่ยวกับพื้นที่ที่คุ้มครองทางวัฒนธรรมไว้

ทั้งนี้ การเสนอให้กระทรวงวัฒนธรรม โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(มหาชน) เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมฯ นั้นเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ได้เสนอจากเงื่อนไขสำคัญ ๒ ประการ คือ^{๕๐}

๑) กระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้เสนอแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลและกะเหรี่ยงตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยมี สมส. เป็นเลขานุการในคณะกรรมการอำนวยการฟื้นฟูวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลและกะเหรี่ยง และในคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์หลายคณะ

๒) สมส. มีฐานะเป็นหน่วยงานวิชาการที่ทำงานด้านชาติพันธุ์ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการจัดทำร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมฯ ในแง่ของการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยที่ผ่านมาซึ่งจะมีเนื้อหาและแนวทางในการศึกษาที่มีความคล้ายกับงานศึกษา เรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภัทรธิรา ผลงาม^{๕๑} ศึกษา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย พบว่าชาวไทดำมีศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ได้แก่ การเที่ยวชมบ้านเรือนชาวไทดำ และการเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประกอบด้วย (๑) การละเล่น ชาวไทดำมีการละเล่นที่สืบทอดกันมาช้านาน เรียกการละเล่นนี้ว่า แซปาง (๒) ด้านภาษา ชาวไทดำใช้อักษรไทดำซึ่งเป็นอักษรเฉพาะกลุ่ม (๓) ด้านการทอผ้า ไทดำบ้านในอดีตทุกครอบครัวจะปลูกฝ้ายเอง หรือเลี้ยงไหมเองเพื่อนำมาผลิตเป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้กับสมาชิกในครอบครัว (๔) ด้านการแต่งกายของชาวไทดำ มีหลายแบบทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์การแต่งกายของไทดำ (๕) อาหาร ประกอบไปด้วยผักและน้ำพริก (๖) ด้านประเพณี มีดังนี้ ๑) ประเพณีการเกิด ๒) ประเพณีการเลี้ยงดู ๓) ประเพณีการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน ๔) ประเพณีวัยหนุ่ม ๕) ประเพณีการตายและ ๗) ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ๑) พิธีแต่งงาน ๒) พิธีขั้บมด ๓) พิธีป่าดั่ง ๔) พิธีเสนเรือน ๕) พิธีเลี้ยงเจ้าบ้าน

^{๕๐} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน), “กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ : ความสำคัญ ความเป็นมา และประเด็นข้อพิจารณาในการจัดทำร่างกฎหมาย”, สารวุฒิสภา, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๒๘.

^{๕๑} ภัทรธิรา ผลงาม, “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย”, วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๘๔.

นิวัติ ทองวาล^{๕๒} ศึกษา การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่า การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำ ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสู่ความทันสมัย โลกาภิวัตน์ การพัฒนาของรัฐ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมสิ่ง เหล่านี้ล้วนได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทดำทั้งสิ้น ศูนย์วัฒนธรรมไทดำและบ้าน พิพิธภัณฑสถานป่าหนาด กลายเป็นพื้นที่ซึ่งชาวไทดำได้ใช้เป็นกลไกในการ สร้างความหมายให้กับความ เป็นชาติพันธุ์ของตนเอง มีการจัดงาน และกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ยังมีการจัด นิทรรศการความเป็นมาของ ชาวไทดำและวิถีชีวิตในอดีต การแสดงภาพเก่าเล่าเรื่อง การนำข้าวของ เครื่องใช้ในอดีตออกมา จัดแสดงให้ความรู้ มีการใช้สื่อสัญลักษณ์ของความเป็นไทดำ ไม่ว่าจะเป็นภาพ เรือชนไทดำในอดีต หรือเรือชนไทดำจำลอง ลวดลายผ้าปักที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของชาวไทดำ ตัวอักษรไทดำ อาหารพื้นบ้าน การแต่งกาย ความเชื่อพิธีกรรม มาใช้นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวได้ สัมผัส เรียนรู้ วิถีชีวิตคนไทดำ และยังเป็นการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูปลุกฝังจิตสำนึกให้แก่ลูกหลานชาวไทดำ

พระครูอินทสารวิจิตร อินทสโร (กิจไธ) และ พระมหามิตร ฐิตปญโญ^{๕๓} ศึกษา พลวัตของการปรับตัวของชนไทดำบ้านนาป่าหนาดในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเลย พบว่า

๑. ความเป็นมาของกลุ่มชนไทดำบ้านนาป่าหนาด พบว่า บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีโครงสร้างทางสังคมที่ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มชนชาวไทดำเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มชนชาวไทดำจะนับถือผีตามบรรพบุรุษมีภาษาที่พูดเพราะกลุ่มชนชาวไทดำมีภาษาพูดเป็นของตนเอง จึงแตกต่างกันในทางความเชื่อที่เป็นความเชื่อดั้งเดิม

๒. พิธีกรรมและพหุวัฒนธรรมของชาวไทดำ พบว่า เป็นพิธีกรรมที่เป็นความเชื่อเฉพาะกลุ่มมี การนับถือผีของไทดำหรือไทดำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นของสังคมไทดำการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์และลักษณะทางวัฒนธรรมของไทดำ

๓. พลวัตการปรับตัวของชนไทดำบ้านนาป่าหนาดในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเลย พบว่า พลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ในการต่อสู้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ สิทธิ ความเชื่อ และ ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ความเปลี่ยนแปลงในการปรับตัวมักจะมุ่งไปในทิศทางค่านิยมอันเป็นพฤติกรรมทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง คือ ๑) การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณคุณภาพและสิ่งแวดล้อมทุกด้าน ๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่อง ๓) เป็นพลวัตถึงความเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง ๔) มีลักษณะเป็นแผนและโครงการที่ก่อเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้า ๕) มีลักษณะเป็นวิชาการ ๖) มีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการปฏิบัติความจริงที่ทำให้เกิดผลจริง ๗) การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์

^{๕๒} นิวัติ ทองวาล, “การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๙), หน้า ๗๘.

^{๕๓} พระครูอินทสารวิจิตร อินทสโร (กิจไธ) และ พระมหามิตร ฐิตปญโญ, “พลวัตการปรับตัวของชนไทดำบ้านนาป่าหนาดในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเลย”, วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๓๔๓-๓๔๖.

สิทธิโชค วิบูลย์ และคณะ^{๕๔} ศึกษา การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี พบว่า การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือเป็นการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุวิถีชาวมอญทั้งด้านวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ยังถือว่าชุมชนศาลาแดงเหนือยังมีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ คือ คนในชุมชนยังคงปฏิบัติประเพณีหลักๆ เช่น ประเพณีเปิงสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีทำบุญกลางบ้าน คติความเชื่อทางศาสนา ส่วนวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต เช่น ภาษา การแต่งกาย การประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีการอนุรักษ์ลดน้อยลง เนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความเป็นสากลทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป หรือระบบการศึกษาแผนใหม่ทำให้มีการใช้ภาษามอญ ในชีวิตประจำวันลดน้อยลงไป อย่างไรก็ตามชาวมอญชุมชนศาลาแดงเหนือ ยังมีแนวทางในการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยให้ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับเยาวชนได้สืบทอดต่อไป

ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ^{๕๕} ศึกษา แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาต่อยอดศิลปวัฒนธรรมพื้นที่หมู่บ้านน้ำพร อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาต่อยอดศิลปวัฒนธรรมบ้านน้ำพรนั้น หน่วยงานภาครัฐที่มีศักยภาพทั้งหน่วยงานในพื้นที่และนอกพื้นที่ต้องเข้าไปสร้างกระบวนการรับรู้และเห็นคุณค่าเพื่อให้เกิดความตระหนักในศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะหายไป ซึ่งมีแนวทางดังนี้ (๑) การอบรมเชิงปฏิบัติการ (๒) การจัดตั้งกลุ่มการอนุรักษ์หรือกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (๓) การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบการอนุรักษ์และต่อยอดศิลปวัฒนธรรม (๔) การอบรมเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน (๕) การออกนอกพื้นที่ของชุมชนเพื่อนำเสนอศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างและมีอัตลักษณ์ในงานเทศกาลหรืองานประชุม สัมมนาอย่างต่อเนื่อง (๖) การศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงเพื่อจัดทำสื่อหลากหลายรูปแบบสำหรับการเผยแพร่ และ (๗) การสร้างกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ให้มีทักษะการสื่อสารและการแสดงศิลปวัฒนธรรมสำหรับการต้อนรับนักท่องเที่ยว

ไศยลักษณ์ กมลศักดิ์วิกุล^{๕๖} ศึกษา กระบวนการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญในพื้นที่เมือง : กรณีศึกษาชุมชนมอญคลองบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร พบว่า แนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่สำคัญของชาวมอญ คือ การจัดตั้ง “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมอญคลองบางนา” เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของบรรพบุรุษไว้ให้ลูกหลานชาวมอญ และการเข้าร่วมเป็น “สมาชิกใน

^{๕๔} สิทธิโชค วิบูลย์ และคณะ, “การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี”, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๔) : ๑๔๓.

^{๕๕} ไทยโรจน์ พวงมณี, ศษสรี เจริญสุข, พงศ์พัฒน์ เหล่าคนคำ, นัยนา อรรถนาทร, “แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาต่อยอดศิลปวัฒนธรรมพื้นที่หมู่บ้านน้ำพร อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”, วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๑๗๖.

^{๕๖} ไศยลักษณ์ กมลศักดิ์วิกุล, “กระบวนการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญในพื้นที่เมือง : กรณีศึกษาชุมชนมอญคลองบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑๑.

องค์กรมอญระดับประเทศ” คือ สมาคมไทยรามัญ และชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพ เพื่อร่วมเป็นเครือข่ายในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของบรรพบุรุษกับพี่น้องชาวมอญทั่วประเทศ

লেখা ত্রিএকানুগূল^{๕๗} ศึกษา การฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มสตรีชาติพันธุ์ไต-ไท ในอำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย พบว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไต-ไท ที่ยังปรากฏและดำรงอยู่ ได้แก่ ภาษา อาหาร การแต่งกาย ความเชื่อในศาสนา การรักษาโรค ประเพณี ดนตรี การฟ้อนรำ การจักสานและสิ่งประดิษฐ์ ด้านบทบาทของกลุ่มสตรีชาติพันธุ์ไต-ไทในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สามารถทำได้ใน ๔ บทบาทคือ บทบาทที่มีต่อตัวเอง บทบาทต่อครอบครัว บทบาทต่อกลุ่มชาติพันธุ์และบทบาทที่มีต่อชุมชนและสังคม ด้านรูปแบบและกระบวนการในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ ๓ รูปแบบ คือ การรักษาแบบดั้งเดิม การปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย และ การประดิษฐ์แบบใหม่ ส่วนกระบวนการฟื้นฟูและสืบทอด ต้องตระหนักถึงสิ่งสำคัญ ๒ ประการคือ การมีผู้สืบทอดเพื่อรับช่วงต่อ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สู่ภายนอก สิ่งเหล่านี้จะทำให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สามารถดำรงอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

นายกนกศักดิ์ ธาณี^{๕๘} ศึกษา กระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการแสดงหนังเงาของอาเซียน : กรณีศึกษาไทย ลาวและกัมพูชา พบว่า กระบวนการสืบทอดการแสดงหนังเงาของไทย ลาวและกัมพูชา มีรูปแบบร่วมกัน ๓ ลักษณะ คือ ๑. การรักษาต้นฉบับทางวัฒนธรรม ๒. การปรับปรุงให้เข้ากับบริบทของสังคมปัจจุบัน และ ๓) การส่งเสริม สนับสนุนและเผยแพร่ ซึ่งลักษณะของการสืบทอด ๒ ลักษณะแรกนั้น พบว่า ปรากฏในการสร้างสรรค์และการสืบทอดรูปหนัง, การสร้างสรรค์และสืบทอดดนตรีประกอบการแสดง, การสร้างสรรค์และการสืบทอดโรงหนัง จอหนัง การจัดเวที, การสร้างสรรค์และการสืบทอดผ่านพิธีกรรมการแสดง และการสอดแทรกความเป็นพื้นบ้าน และในส่วนของการส่งเสริม สนับสนุนและเผยแพร่นั้น พบใน ๒ ประเด็น คือ การถ่ายทอดสื่อคนรุ่นหลัง และการเผยแพร่ผ่านสื่อโซเชียล ส่วนอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละคณะนั้น ปรากฏผ่านลักษณะของการสืบทอดทั้ง ๓ ลักษณะข้างต้น และ พบว่า อัตลักษณ์บางประการกลายเป็นลักษณะร่วมของการแสดงหนังเงาเล็กของทั้งสามประเทศ โดยเฉพาะรูปหนัง ดนตรีประกอบและพิธีกรรมการแสดง นอกจากนี้ยังพบลักษณะที่ดีของการสืบทอดตามบริบทของสังคม ของคณะหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย ที่สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ คือ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของคณะรุ่งสุริยบันเทิงศิลป์ ที่ใช้การแสดงหนังเงาร่วมกับการแสดงหมอลำซึ่งจนเป็นที่นิยมของผู้ชม และคณะหนังวัดโบ จังหวัดเสียมราฐประเทศกัมพูชาที่ยังคงรักษาต้นฉบับทางวัฒนธรรมหนังเงาดั้งเดิม เพื่อแสดงให้เห็นแก่นักท่องเที่ยวชม และมีการส่งเสริมให้สร้างรูปหนังเป็นสินค้าที่

^{๕๗} เลขห้า ทรีเอกานูกุล, “การฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มสตรีชาติพันธุ์ไต-ไท ในอำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย”, รายงานการวิจัย, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑๘.

^{๕๘} นายกนกศักดิ์ ธาณี, “กระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการแสดงหนังเงาของอาเซียน : กรณีศึกษาไทย ลาวและกัมพูชา”, รายงานการวิจัย, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๙๙.

ระลึก การสืบทอดการแสดงและการดำรงอัตลักษณ์ของหนังงาในอนุภูมิภาคสามเหลี่ยมมรกตนั้น จำเป็นต้องปรับปรนให้เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ และประเด็นสำคัญต้องสามารถตอบสนองความต้องการบริโภคสื่อบันเทิงของผู้ชมได้อย่างเพียงพอ ตรงใจ นอกจากนี้แล้วยังต้องสามารถสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับผู้สืบทอดอย่างสม่ำเสมอและมากพอต่อการเลี้ยงชีพ เพื่อจะได้เป็นสิ่งเ้ายวนให้มีคนรุ่นใหม่ร่วมสืบสานการแสดงไม่ขาดสาย หนังงาจึงจะสามารถดำรงอยู่คู่อาเซียนได้อย่างยั่งยืน

อินทรีรา ศิลปอาจารย์ และคณะ^{๕๙} ศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าเขียนเทียนของชาวไทยเผ่าม้งในจังหวัดเชียงราย พบว่า การอนุรักษ์และสืบทอดผ้าเขียนเทียนของชาวไทยเผ่าม้งในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ ๑) ควรสร้างความตระหนักในความสำคัญ ปลูกฝังค่านิยมเพื่อให้เห็นคุณค่าการอนุรักษ์ผ้าเขียนเทียนของชุมชน และให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ผ้าเขียนเทียนของชุมชน ๒) จัดตั้งกลุ่มผ้าเขียนเทียน โดยชุมชนมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้คงอยู่คู่ชุมชนอย่างยั่งยืน ๓) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้และฝึกทักษะการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าเขียนเทียน ให้กับชุมชนโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔) จัดให้มีแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้ในเรื่องการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าเขียนเทียน ๕) ควรจัดสรรงบประมาณเพื่อการอนุรักษ์การสืบทอด การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับสากล

^{๕๙} อินทรีรา ศิลปอาจารย์ และคณะ, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าเขียนเทียนของชาวไทยเผ่าม้งในจังหวัดเชียงราย”, รายงานการวิจัย, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๐), หน้า ๑๓๑.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ๒) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย การนำเสนอระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบและขอบเขตของระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัย โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย
- ๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยโดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ใช้การสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ได้แบ่งวิธีดำเนินการ เป็นขั้นตอนรายละเอียดดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย

- ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับ แนวคิด ทฤษฎี เนื้อหา จากเอกสารทางวิชาการ ตำรา วารสาร บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการทำวิจัยเชิงคุณภาพ
- กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย
- กำหนดประเด็นที่ต้องการทราบ
- นำแบบสัมภาษณ์ที่ร่างขึ้นไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิช่วยตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาเพื่อให้เกิดความถูกต้อง และตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น

- ทดลองใช้เครื่องมือ เพื่อให้รู้ว่าผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ได้ตอบคำถามตรงประเด็นหรือไม่ อย่างไรบ้าง

- ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐ คน ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง การสัมภาษณ์ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถตอบคำถามและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เพื่อได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับหัวข้อที่กำหนด โดยทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลมาสรุปเป็นข้อเท็จจริงด้วยการวิเคราะห์แบบอุปมาน (Inductive approach) ซึ่งเป็นการแสวงหาความรู้โดยเก็บรวบรวมข้อมูลหรือข้อเท็จจริงย่อย ๆ จากทุกหน่วยของกลุ่มประชากรก่อน แล้วมาจำแนกตามลักษณะและหาความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงตามลักษณะต่าง ๆ จึงค่อยแปลความหมายและสรุปผล

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการสำรวจและศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดเลย ซึ่งมีชุมชนที่ชาวไทดำอาศัยอยู่ จำนวน ๑ ชุมชน คือ ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นประชาชนที่มีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จำนวน ๔๐ คน ประกอบด้วย

๑. กลุ่มประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ จำนวน ๓๐ ราย ได้แก่

- ๑) นายสุทธิอาน นามกอง ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ ๔
- ๒) นางหนูจร ไพศุณย์ ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๓) นางโสภา ไชยเสนา ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๔) นางแป้ม ช้อนเปี้ยยุ่ง ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๕) นางสะหลับ นามกอง ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๖) นางประจักษ์ อินยานวน ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๗) นางสาวใจ อินยานวน ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๘) นางอุทัย ช้อนเปี้ยยุ่ง ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๙) นางปิ่น อ้อยนอ ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๑๐) นายแสง ชาวนา ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๑๑) นางแจ้ง ช้อนเปี้ยยุ่ง ชาวบ้านนาป่าหนาด

- ๑๒) นางไกรวัล สดด้วง ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๑๓) นางเสถียร บุคตา ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๑๔) นางคำพอย อ้อยนอ ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๑๕) นางเหรียญ นาลี ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๑๖) นางพิน คุ่มคำ ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๑๗) นางฉลาด ช้อนเต็ม ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๑๘) นายวิเชียร ศรีกระหัน ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๑๙) นางสาวลัดดาวรรณ ชาวตร ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๐) นางสาวรุ่งทราย วันคำ ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๑) นางจุฑาทิพ อินเนียร ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๒) นายสวรรค์ ทันทา ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๓) นายบพิศ แห้วกยอม ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๔) นางวิน ศรีคำ ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๕) นายนิธิต ชาวตร ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๖) นางสาวแพรวา ศรีปัญญา ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๗) นายภูไท สายเกียรติวงศ์ ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๘) นายณัฐวุฒิ กว้างทุ่ง ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๒๙) นายฉนวนรัตน์ ดวงป่า ชาวบ้านนาป่าหนาด
- ๓๐) นายศรายุทธ สิมมา ชาวบ้านนาป่าหนาด

๒. ประชาชนท้องถิ่น ผู้อาวุโส กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่ จำนวน ๗ ราย
ได้แก่

- ๑) ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ
- ๒) นางสาวลาน กรมทอง ผู้ก่อตั้งเฮือนอ้ายเอี่ยมศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ
- ๓) นางละออง ชาวนา ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ
- ๔) นายกร ไพศุณย์ กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์
- ๕) นายเกษ ช้อนเต็ม ผู้นำศาสนา
- ๖) นางสาวทิฆัมพร กรมทอง กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา
- ๗) นางสาวณัฐนรี หาญธงชัย กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา

๓. ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน ๓ ราย
ได้แก่

- ๑) นางจิรวดี ศิลธรรม นายกเทศมนตรีตำบลเขาแก้ว
- ๒) นางชญาณี แสงสว่าง รักษาการแทนผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาล

ตำบลเขาแก้ว

๓) นายเรีงศักดิ์ ปางชาติ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาป่าหนาด

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

๓.๔.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้สร้างมือสำหรับการวิจัยโดยศึกษาเอกสาร งานวิจัย ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย โดยได้ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ๒ รูปแบบ คือ

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย โดยศึกษาวิเคราะห์ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจในเบื้องต้น สามารถต่อยอดแนวความคิด ในการกำหนดกรอบเพื่อทำการวิจัยในขั้นต่อไป และนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งได้มาจากการสนทนากันโดยตรง กำหนดแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ตามวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบสัมภาษณ์ แนวคำถามที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended) สร้างขึ้นจากวัตถุประสงค์และแนวคิดที่การวิจัยต้องการศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย โดยคำถามสามารถยืดหยุ่นตามสถานการณ์ในการสัมภาษณ์ เพื่อสร้างสัมพันธภาพ อันจะช่วยให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น และที่สำคัญคือ จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลถ่ายทอดข้อมูลได้อย่างครบถ้วนและเป็นจริงมากที่สุด

๓.๔.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีจำนวน ๑ ลักษณะเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์ (Inter View) คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย กลุ่มประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยพัฒนาแบบสัมภาษณ์มาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น

ข้อมูลวัฒนธรรม ประเพณี ที่ชาวไทดำอนุรักษ์ไว้ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งคำถามที่นำมาใช้ ได้มาจากการตอบแบบสัมภาษณ์ของประชากรตัวอย่างที่ผ่านการตรวจสอบเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นจึงนำแบบสอบถามนี้มาใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ศึกษาวิจัย จำนวน ๔๐ คน การตั้งคำถามมีจุดมุ่งหมายให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูลที่ดีที่สุด ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะตอบคำถามเดียวกัน และถามคำถามก่อนหลังเรียงตามลำดับเหมือนกัน เพื่อมุ่งศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย รวมถึงการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องให้ได้ข้อมูลในการตอบปัญหาคำถามวิจัย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัย เรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

ระยะที่ ๑ ศึกษาค้นคว้าเอกสาร งานวิจัยและออกแบบเครื่องมือแบบการสัมภาษณ์

- เดือนที่ ๑ ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- เดือนที่ ๒ ออกแบบเครื่องมือแบบการสัมภาษณ์

ระยะที่ ๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงเจาะลึก

- เดือนที่ ๓ ติดต่อประสานงานเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์
- เดือนที่ ๔ ลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์
- เดือนที่ ๕ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์ และประชุมคณะผู้วิจัยทั้งหมด

หาข้อสรุปตามประเด็นที่เกี่ยวข้องและวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้ช่วยกันแก้ไขเพิ่มเติม และยืนยันให้เห็นชอบในประเด็นที่ศึกษาร่วมกัน

ระยะที่ ๓ สรุปผลการดำเนินการ

- เดือนที่ ๖ นำผลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และประชุมคณะผู้วิจัยมาสังเคราะห์ผลเพื่อจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของโครงการ
- เดือนที่ ๗ จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และเผยแพร่ผลงานวิจัย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

วิจัยเรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งลำดับขั้นตอนการวิจัยได้ดังนี้

๓.๖.๑ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากเอกสาร

การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร โดยการทบทวนวรรณกรรม ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสื่อต่าง ๆ ร่วมกับการศึกษาสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์ผลการวิจัย

๓.๖.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เน้นการตีความ การให้ความหมาย การสร้างแก่นสาระและข้อสรุปหรือเสนอแนะจากข้อมูลที่ได้ในขั้นสุดท้าย โดยเน้นการนำเสนอข้อมูลแบบการบรรยาย พรรณนา

๓.๖.๓ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัย คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลดิบที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมด้วยตนเอง แล้ววิเคราะห์จำแนกแยกแยะจัดหมวดหมู่แล้วสรุปผล เสร็จแล้วนำมาเสนอผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมให้ข้อมูลมีความแม่นยำ น่าเชื่อถือ และป้องกันความผิดพลาด จะต้องมีการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล ซึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพนิยมใช้ “การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)”^{๖๐} ซึ่งมีวิธีการดังนี้^{๖๐}

๑. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulate) เป็นการพิสูจน์ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งที่มาต่าง ๆ โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

๒. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigation Triangulate) เป็นการตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลมาต่างกันหรือไม่ และอย่างไร โดยใช้ผู้วิจัยหลายคนในการรวบรวมข้อมูลทั้งการผู้สัมภาษณ์หรือการสังเกต

๓. การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulate) เป็นการตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิม จะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด เป็นวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ยากกว่าแบบอื่น ๆ

๔. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulate) เป็นการใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อรวบรวมข้อมูลเดียวกัน ในกรณีที่ไม่น่าสนใจในคุณภาพของข้อมูลควรกำหนดให้มีผู้วิจัยหลายคนในการรวบรวมข้อมูล และใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันแต่รวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม พร้อมทั้งศึกษาเอกสารประกอบเป็นต้น

^{๖๐} สุภากร จันทวานิช, การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๗.

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

ตารางที่ ๓.๑ แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ การวิจัย	ประเด็นการวิจัย	หน่วยการวิจัย/ กลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือวิจัย	วิธีเก็บข้อมูล การวิจัย
๑) เพื่อศึกษา การอนุรักษ์ วัฒนธรรมวิถี พุทธของกลุ่ม ชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย	- ด้านการอนุรักษ์ วัฒนธรรม - ด้านปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไข การอนุรักษ์ วัฒนธรรม	พื้นที่การวิจัย - ชุมชน วัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่า หนาด ตำบลเขา แก้ว อำเภอ	- ศึกษาจาก เอกสาร (เชิงเอกสาร) - การสัมภาษณ์ (เชิงคุณภาพ)	วิจัยเชิงคุณภาพ - การสัมภาษณ์ - การสังเกต
๒) เพื่อศึกษา กระบวนการ อนุรักษ์ วัฒนธรรมวิถี พุทธของกลุ่ม ชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย	- ด้านส่งเสริมและ ถ่ายทอดความรู้ - ด้านกิจกรรมเพื่อให้ เห็นคุณค่าและ ความสำคัญในการ อนุรักษ์วัฒนธรรม - ด้านกฎระเบียบเพื่อ อนุรักษ์วัฒนธรรมวิถี พุทธ	เชียงคาน จังหวัดเลย	- การสัมภาษณ์ (เชิงคุณภาพ)	วิจัยเชิงคุณภาพ - การสัมภาษณ์ - การสังเกต

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย เป็นการวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้คำตอบตามกรอบวิจัย มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย ๒) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย โดยมีผลการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๔.๑ ศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๔.๒ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

จากการศึกษาค้นคว้าตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า บ้านนาป่าหนาดมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นหมู่บ้านไทดำเพียงแห่งเดียวในจังหวัดเลย มีภาษาพูด และภาษาเขียน การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ การอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของชาวไทดำของชาวบ้านนาป่าหนาด ได้เอาจุดเด่นของไทดำมาเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว ซึ่งแฝงด้วยการอนุรักษ์วัฒนธรรมในตัว โดยบ้านนาป่าหนาดมีแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวไทดำ จำนวน ๓ แหล่ง คือ ๑. บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำบ้านนาป่าหนาด ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑสถานที่มีการจัดเป็นพิพิธภัณฑสถานส่วนบุคคลจัดตั้งเป็นชมรมบ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำโดย นายเพชร ตะบอง ไพศุณย์ ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ บ้านนาป่าหนาด ๒. ศูนย์วัฒนธรรมไทดำที่ชาวบ้านนาป่าหนาดช่วยกันดูแล ๓. เฮือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ ผ้าทอมือนางหาญวิถีชีวิตไทดำ ซึ่งในเดือนธันวาคมของแต่ละปี บ้านนาป่าหนาดจะมีการจัดงานบุญบ้านไ้ (ไทดำ) ภายในงานประกอบไปด้วย พิธีทำขวัญแบบไทดำ การละเล่นของไทดำ อาทิเช่น มะก๊อนลอดบ่วง มะจ้างคอม ละหวาย หยู่สาว มะแล่แป้น อีก่อย กิจกรรมขับไทดำจากประเทศ เวียดนาม และ สปป.ลาว และกิจกรรมการเรียนรู้ทำตุ้มนกตุ้มหนู ทำมะก๊อน การปั่นด้าย การทอผ้า เป็นต้น

๔.๑.๑ วิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย

๑. ด้านวิถีชีวิตและความเชื่อ

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นและกลุ่มชาวบ้านนาป่าหนาด^{๖๑} พบว่า ชาวไทดำที่ตั้งรกรากอยู่ที่นี่นั้น อดีตเคยเดินทางอพยพย้ายถิ่นฐานหลายแห่ง จนมาถึงบ้านป่าหนาดซึ่งเป็นที่สุดท้ายที่ปักหลักถาวรอยู่กันมาจนถึงปัจจุบันนี้ โดยได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านนาป่าดิว” ต่อมาได้ทำการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “บ้านนาป่าหนาด” ชาวบ้านนาป่าหนาดเล่าว่า^{๖๒} เนื่องจากบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านมีต้นหนาดมากมาย มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ๒ แห่ง คือ ลำน้ำฮวยและลำน้ำ ใช้เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ ชาวบ้านในแถบนี้จะปลูกข้าวไร่กัน จึงไม่มีนาข้าว เมื่อชาวไทดำได้เข้ามาอยู่บริเวณนี้ ก็พากันทำนาปลูกข้าว ชาวบ้านในแถบนี้เห็นเข้าจึงได้ พากัน ทำนาปลูกข้าวเหมือนชาวไทดำจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม พบรายละเอียดว่า บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านที่มีประชากร เป็นเชื้อสาย “ไทดำ” หมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย ที่ตั้งของหมู่บ้านตั้งอยู่บนที่สูง ซึ่งเรียกตาม ภาษาท้องถิ่นทั่วไปว่า “โคก” ชาวบ้านนาป่าหนาด และหมู่บ้านใกล้เคียงจะเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านโคก” หรือบางทีก็เรียกว่า “บ้านโคกโง้งดำ” บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย อยู่ห่างจากตัวเมืองเลยประมาณ ๔๐ กิโลเมตร ห่างจากอำเภอเชียงคาน ๑๗ กิโลเมตร จากตัวจังหวัดเลยขับรถมาตามถนนเส้นทางถนนเลย-เชียงคาน หรือทางหลวงหมายเลข ๒๐๑ ผ่านสามแยกบ้านธาตุ ตรงไปผ่าน อบต.นาข้าว ถึงสามแยกโรงเรียนชุมชนบ้านนาบอน แล้วเลี้ยวขวา ๑๑ กิโลเมตรโดยใช้ทางหลวงชนบท ที่ ลย.๓๐๑๑ นาบอน-สงเปือย ผ่านบ้านโพน บ้านโสกเก่า บ้านโสกใหม่ บ้านนาเบน ปัจจุบันบ้านนาป่าหนาดแบ่งการปกครองออกเป็นสองหมู่บ้าน คือ หมู่ ๔ และ หมู่ ๑๒ โดยมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ บ้านวังอาบช้าง

ทิศใต้ ติดกับ บ้านหินตั้ง

ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านตาต้อ

ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านนาเบน

ภาพที่ ๔.๑ แผนที่บ้านนาป่าหนาด

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางหนูจร ไพศุนย์, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางสาวสละ นามกอง, ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ผู้นำชุมชนให้สัมภาษณ์ว่า^{๖๓} ชาวไทดำมีอาชีพหลัก คือ การทำนา ทำไร่ อาชีพรองลงมา คือ จักรสาน เลี้ยงไหม ทอผ้า เย็บหมอน เย็บกระเป๋ โดยการเก็บเอาเศษผ้าต่างๆ ที่เหลือจากการเย็บเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่มแล้วนำมาประดิษฐ์เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย และสนกระจกใส่ในชิ้นผ้านั้น แล้วนำมาติดกับหน้าหมอนหรือกระเป๋าคาดเอวของผู้ชาย ซึ่งเรียกว่า “ฝักเอว” และงานฝีมืออีกมากมาย และมีรับราชการบ้างแล้วแต่ฐานะของครอบครัว ประชากรชุมชนบ้านนาป่าหนาด มีความหลากหลาย มีทั้งชาวไทดำและชาวเลย การนับถือศาสนาก็ต่างกัน เช่น นับถือตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทดำ นับถือศาสนาคริสต์ และนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็ซึ่งอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข บ้านของชาวไทดำจะเป็นบ้านไม้แบบเรียบง่าย ข้าวของเครื่องใช้ส่วนใหญ่ก็ทำด้วยไม้ ชาวไทดำไม่นับถือศาสนา แต่จะนับถือผี มีความเชื่อเรื่อง ผี และ ขวัญ ไม่ว่าจะป่วยหรือเกิดอุบัติเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ ชาวไทดำก็เชื่อว่าผีเป็นคนที่ทำให้เป็น และสามารถทำให้หายป่วยได้จึงต้องมีหมอมดทำหน้าที่เป็นล่ามในการสื่อสารกับผี แล้วบอกให้คนในครอบครัวช่วยกันทำพิธีให้หายป่วย ผีที่ชาวไทดำนับถือได้แก่ ผีแถน ผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ส่วน ขวัญ คือ สิ่งที่อยู่ติดตัวของเรามาตั้งแต่เกิด เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ทำให้ร่างกายของเราเคลื่อนไหว ทำงานได้ หากขวัญตกหายหรือออกจากตัวเรา เพราะเกิดจากการตกใจหรือว่าเจ็บป่วย ก็จะต้องทำพิธีเรียกขวัญ เพื่อให้ขวัญกลับเข้าตัวนั่นเอง

ปราชญ์ท้องถิ่นให้สัมภาษณ์ว่า^{๖๔} ชาวไทดำไม่มีศาสนา ชาวไทดำ มีความเชื่อเรื่อง "ผีฟ้า" หรือ "แถน" คือ เชื่อว่าแถนเป็นผู้สร้างโลก และบันดาลให้มีทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากนี้ยังนับถือผีบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า "ผีเฮือน" ซึ่งเมื่อตายแล้วจะไม่ไปไหน ยังคงวนเวียนคอยช่วยเหลือลูกหลานอยู่ด้วยเหตุนี้เมื่อชาวไทยดำตายลง ลูกหลานจะนำศพไปฝัง และไปเชิญผีจากหลุมหลังจากที่ตายแล้ว ๓ วัน เรียกว่า "พิธีเอาผีขึ้นเรือน" ในบ้านจะจัดที่มุมใดมุมหนึ่งของห้องเป็น "กะลอห้อง" หรือ "กะลอฮ้อง" มีฟ้าข้าว (ถาดใส่ข้าว) เป็นที่บูชาผีบรรพบุรุษ ปกติไม่อนุญาตให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ญาติเข้าไป

จากการสัมภาษณ์ หัวข้อวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวไทดำ พบว่า ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีความเชื่อเรื่องผี เชื่อเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เช่นเดียวกัน ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธจะมีความเชื่อ ๓ อย่างดังนี้ คือ

๑) เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เนื่องจากชาวพุทธไม่มีพระเจ้าที่จะคอยตัดสินความดีความชั่วเมื่อตายไปแล้ว ดังนั้น หากไม่เชื่อว่ามี การเวียนว่ายตายเกิด คนนั้นๆ จะเป็นคนเห็นแก่ตัว จะทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ตัวเอง เพราะคิดว่าตายไปก็จบ ประโยชน์ที่ได้ยินบ่อยก็คือ คนเราเกิดมาชาติหนึ่งต้องใช้ชีวิตให้คุ้ม

๒) เชื่อกฎแห่งกรรม ไม่เพียงแต่เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเท่านั้น ชาวพุทธเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมด้วย ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ภพภูมิ นรก สวรรค์ ถ้าไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ก็จะไม่คิดที่จะทำความดี และสามารถทำชั่วได้โดยไม่ต้องเกรงกลัวผลของมัน และถ้าชีวิตไม่ราบรื่น ประสบ

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายสุทธิอาน นามกอง, ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่.๔, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๖๔} สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ประธานบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ปัญหา มักจะเลือกการฆ่าตัวตาย หากเชื่อการเวียนว่ายตายเกิด การฆ่าตัวตายก็หวังว่าชีวิตที่เกิดใหม่จะดีขึ้น แต่ยิ่งถ้าไม่เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ก็เท่ากับว่าตายไปทุกอย่างก็จบ

๓) เชื่อว่าเราสามารถหยุดหรือหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดได้ (นิพพาน) ความเชื่อนี้จะเกิดขึ้นได้ ต้องเห็นทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดก่อน และอยากหลุดพ้น

๒. ด้านวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า วัฒนธรรมวิถีพุทธของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดที่พบได้ในปัจจุบัน และได้รับการอนุรักษ์ไว้ผ่านศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านมีดังต่อไปนี้

๒.๑ การแต่งกายของชาวไทดำ

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น และกลุ่มชาวบ้านนาป่าหนาด^{๖๕} ร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ศึกษาเอกสารเพิ่มเติม พบว่า

๑) การแต่งกายของผู้หญิง

เอกลักษณ์ที่ชัดเจนอยู่กับการแต่งกาย ที่ต้องเป็นสีดำ อย่างการแต่งกายก็จะมีหลักๆ ๒ แบบ แบบที่ ๑ นั่นคือเสื้อผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน จะนุ่งขึ้น "ลายแดงโม" แบบที่เด็กๆ เขานุ่งกันแบบที่ ๒ สำหรับใช้ในงานประเพณี หรืองานบุญ มีชื่อเรียกว่า ผ้าขึ้น "ลายนางหาญ" การแต่งกายชาวไทดำประกอบด้วยผ้าขึ้น เสื้อก้อม และผ้าเปียว

๑.๑) ขึ้นของผู้หญิงไทดำจะสั้นกว่าและลักษณะการนุ่งจะมีชายหน้าสูง ส่วนชายหลังต่ำ ส่วนบนของตัวขึ้น หรือที่เรียกว่าเชิงบนหรือหัวขึ้น จะโอบเข้ากับเอวด้านซ้าย และขวาให้กระชับ จากนั้นคาดด้วยเข็มขัดหรือเชือกข้วนเกลียว

๑.๒) เสื้อก้อม^{๖๖} มีลักษณะเป็นเสื้อคอกลมผ่าหน้า มีลักษณะที่แนบลำตัว ในเวียดนาม สีของเสื้อแสดงให้เห็นสถานภาพการแต่งงานดังเช่น เสื้อสีขาวสำหรับเด็กสาวที่ยังไม่แต่งงาน ส่วนในกลุ่มไทดำ การเกล้าผมในลักษณะต่าง ๆ จะเป็นสิ่งที่ระบุถึงวัยและสถานภาพของการแต่งงาน

๑.๓) ผ้าเปียว^{๖๗} เป็นผ้าดำที่ตกแต่งด้วยดอก ซึ่งทำด้วยเส้นไหม จะมีลวดลายต่างๆที่นิยมมากคือ “เปียว” เปียวดอก จะมีด้านละ ๒ ดอก ดอกจะขดเป็นวงกลม มี ๘ ขด ตรงกลางจะเป็นเหลี่ยมหากตัดชายผ้าเปียวเป็นสาวเหลี่ยมแล้วทำดอกทั้ง ๔ ด้าน เรียกว่า “เปียวขาบัว” หากทำเป็นลายคล้ายดาวกระจาย เรียกว่า “เปียวเบาะผักแว่น” แต่ที่จะปรากฏเป็นที่รู้จักกันมากที่สุด คือเปียวเบาะ หญิงที่จะใช้เปียวได้ต้องมีอายุและแต่งงานแล้ว เด็กสาวใช้ผ้าแถบ (สไบสี) ในภาพถ่ายของกลุ่มไทดำ แสดงให้เห็นการใช้สำหรับโพกศีรษะ ส่วนในภาพถ่ายของกลุ่มไทดำ ใช้เป็นผ้าห่มและผ้าช่อคอสำหรับในกลุ่มไทดำแล้วเครื่องแต่งกายตามประเพณีจะพบเห็นในพิธีกรรมสำคัญ เช่น การแต่งงานพิธีศพและในอีกวาระหนึ่ง คือ การเฉลิมฉลองในวันโฮมไทดำที่เป็นการสังสรรค์และพบปะของลูกหลานไทดำในชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดเลยและจังหวัดอื่น

^{๖๕} สัมภาษณ์ นางคำพอย อ้อยนอ, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางแป้น ซ้อนเปี้ยยุ่ง, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นางสุภาพร ซ้อนเปี้ยยุ่ง, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๔.๒ การแต่งกายหญิงไทดำ

ที่มา : <https://www.facebook.com/วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด-๑๐๑๐๒๙๘๓๕๒๖๑๗๑๔>

๒) การแต่งกายของผู้ชาย

ชาวบ้านกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านนาป่าหนาด^{๖๘} เล่าว่า ผู้ชายจะมีกางเกงมี ๒ แบบ กางเกงช่วงก้อม เสื้อไท กับ กางเกงช่วงฮี เสื้อฮี งานไม่เป็นพิธี ใช้ช่วงก้อม กับเสื้อไท งานพิธี ช่วงฮีหรือ กางเกงขายาว และเสื้อฮี หากใส่เสื้อไทนียมคาดกระบองบูหรืหรือเงิน เสื้อไทเป็นเสื้อคอตั้ง ไม่มีปกตรง แขนยาว ตรงสะโพกจะบานออกติดกระดุมถี่เท่าใดแสดงถึงเป็นคนละเอียดรอบคอบ นิยมติด ๑๙ เม็ด ๒๑ เม็ด ๒๗ เม็ด กระดุม ๑ ชุดเรียกว่า ๑ ชุม จะติดจำนวนนี้ ดังนั้นหากใครติดรังดุมมากเท่าใดญาติ ต้องช่วยใส่ลูกกระดุมให้ เป็นการแสดงออกถึงการเอื้ออาทรต่อกัน ผ้าขาวม้าลาวโง่งนิยมพาดบ่า หรือ โปกศีระชะ ผ้าขาวม้าจะเป็นลายทางๆ ไม่เป็นตาสี่เหลี่ยม สีที่ใช้ค้นผ้าขาวม้าเป็นสีหลักดังกล่าว พื้น มักจะเป็นสีขาวไม่นิยมพื้นสีดำ เสื้อฮีชาย คอเดินด้ายหลายสีชายเสื้อด้านในตกแต่งด้วยเอื้อแล้ว ด้านข้างตัวเสื้อจะเย็บขอกุด เป็นจุดสวยที่จะโชว์ คือบริเวณนี้เพราะอยู่ด้านนอก ใต้รักแร้ จะตกแต่ง ด้วยเอื้อแล้ว ไม่มีเสื้อชั้นในหรือกางเกงใน กางเกงในใช้ช่วงก้อม

เสื้อฮีของผู้ชาย^{๖๙} หมายถึง เสื้อยาวหรือเสื้อผี เป็นเสื้อที่ใช้ได้ทั้ง สองด้านด้านที่มีลวดลาย มากจะไว้ด้านในเมื่อใส่ไปงานมงคลชาวไทดำมีความเชื่อว่ามีลวดลายมากนั้นขโมยมาจากผี จึงต้อง ปกปิดไว้จะใช้ด้านที่มีลวดลายมากในงานศพ รวมทั้งศพของตัวเองนั้นจะใช้ด้านที่มีลวดลายมากคลุม หีบศพ ชาวไทดำจะมีเสื้อฮีประจำตัวเพื่อไว้ใช้งานตามวัฒนธรรมประเพณี ลักษณะของเสื้อฮีเป็นเสื้อ

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางสาวาน กรมทอง, ผู้ก่อตั้งเรือนอ้ายเอ๋มศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นางโสภา ไชยเสนา, ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ยาวถึงเข้าผ้าหน้า ที่ขอบคอเสื้อกั้นด้วยผ้าไหมสีต่างๆ และตกแต่งลวดลายการปะผ้า ใต้รักแร้ใช้ผ้าไหม ขลิบเป็นลวดลายหลากสีตกแต่งด้วยการปะผ้าลวดลายหลากสีและปักลายขอกุดตกแต่งลวดลายการ ปะผ้าสีที่ชายเสื้อตลอดแนว ตะเข็บทุกตะเข็บใช้ผ้าไหมสีดำหุ้มทับ เสื้อฮีจะมีสีดำหรือสีครามเข้ม สีที่ใช้ ตกแต่งลวดลายมีสีแดง สีเหลือง สีเขียว และสีขาว เสื้อฮีใส่กับกางเกงขายาวสีดำหรือส้วงฮี เสื้อฮีผู้หญิง มีความแตกต่างกันตรงรูปแบบเสื้อฮีของผู้หญิง จะใช้การสวมหัวเวลาใส่คอวีตัวยาวถึงเข้าไม่มีปกด้าน ในจะมีการตกแต่งลวดลายสีหลายสีบนตะเข็บทุกตะเข็บ ใช้วิธีการปะผ้าและปะลวดลายบนด้านหน้า ตัวเสื้อฮีตลอด ความยาวของเสื้อและที่ชายเสื้อ ในการใส่เสื้อฮีจะใส่กับผ้าซิ่นลายแดงโม^{๗๐}

ภาพที่ ๔.๓ การแต่งกายชายไทดำ

ที่มา : <https://www.facebook.com/วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด-๑๐๑๐๒๙๘๓๕๒๖๑๗๑๔>

เสื้อตั๊ก คือ ใส่เสื้อทุกขเมื่อญาติผู้ใหญ่เสียชีวิต ผู้ที่จะใส่คือ ลูกหลานใกล้ชิด จะเป็นผีเดียวกันหรือไม่ใช่ผีเดียวกัน หากเป็นญาติใส่เสื้อตั๊ก เสื้อตั๊กใช้แบบเดียวกันทั้งชายและหญิง มีลักษณะเป็นคอแหลม ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เย็บไม่ต้องมันคงพออยู่ได้ไม่มีแขน ใช้แขนในตัว หากพ่อแม่เสียชีวิต ลูกๆต้องโปกศีระด้วยผ้าขาวตัดเป็นสี่เหลี่ยมแล้วพับเป็นสาวเหลี่ยมโปกศีระ การโปกศีระต้องระวังมีผู้ใกล้ชิดมีชีวิตอยู่ไม่นิยมโปกศีระใส่เสื้อตั๊กอย่างเดียว^{๗๑}

จากการสัมภาษณ์ หัวข้อการแต่งกายของชาวไทดำ พบว่า อิทธิพลของชาวพุทธเข้ามามี บทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ การแต่งกายจึงมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เด็กๆ สมัยใหม่ ไม่นิยมแต่งกายแบบชาวไทดำ แต่นิยมแต่งกายตามยุคสมัยเพราะหาซื้อง่าย มีรูปแบบที่หลากหลายและ

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายกร ไพศุณย์ กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นางประจักษ์ อินยานวน, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

สวยงาม แต่ชาวไทดำก็ยังคงแต่งกายด้วยชุดสีดำ (เสื้อฮี) ในการประกอบพิธีสำคัญ เช่น พิธีเสนเรือน ส่วนการแต่งกายในประกอบพิธีทางพุทธศาสนา ชาวไทดำจะแต่งกายด้วยชุดสุภาพตามความเหมาะสม ในแต่ละโอกาส แต่สามารถสวมใส่เสื้อฮีไปร่วมงานได้ อัตลักษณ์ด้านการแต่งกายของชาวไทดำแฝง ด้วยคุณธรรมเกี่ยวกับ สัจธรรมของชีวิต หลักสันโดษ หลักไตรลักษณ์ การปล่อยวาง ความอ่อนน้อม ถ่อมตน ความสามัคคี และความอดทนอดกลั้น

๒.๒ ภาษาของชาวไทดำ

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น^{๗๒} ร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า ภาษาไทดำ มีการประดิษฐ์อักษรขึ้นมาใช้เอง ภาษาไทดำมีเฉพาะเสียงสูงและเสียงต่ำ ไม่มีสระและวรรณยุกต์ มีพยัญชนะ ๓๙ ตัว มีสระและเครื่องหมายต่างๆ ๑๘ รูป วิธีเขียนเป็นคำและข้อความ จะวางสระไว้รอบพยัญชนะ คือ วางข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ข้างล่างบ้าง ภาษาไทดำมีลักษณะไม่แตกต่างไปจากภาษาไทยกลาง คือ มีลักษณะเป็นคำโดด พยางค์เดียว เช่น คำว่า อ้าย เอม แลง งาย ช่วง เสื้อ เสื้อ สาด เป็นต้น ถ้าจะมีคำหลายพยางค์ก็เอาคำโดดมาผสมกัน เช่น ช่วงฮี=กางเกงขายาว ลูก=ลูกคนแรก กกแนน=บุญแต่ปางก่อน ผ้าฮ้าย=ผ้าขี้ริ้ว เอือนฮ้าย=เรือนไม้ดี (ไม่เป็นมงคล) และไม่มีเสียงควบกล้ำ เช่น คำว่า ปลา ไทดำออกเสียงว่า ปา หรือโตปา, พร้อม ออกเสียงว่า ป้อม , กลางคิ่น ออกเสียงว่า กางคิ่น เป็นต้น ชาวบ้านนาป่าหนาดให้สัมภาษณ์^{๗๓} ว่า คำบางคำไม่อาจจะเขียนวรรณยุกต์ในภาษาไทย การออกเสียงให้ตรงกับออกเสียงในภาษาไทดำได้ เช่น คำว่า “เจือ” ออกเสียงหนักเบาและเน้นสำเนียงซึ่งแปลได้หลายความหมาย เช่น “เจือกันมา” แปลว่า ชวนกันมา หรือ “เจือเถาว์ล้วย เจือกล้วย” แปลว่า เครือเถา หรือ “เจือผู้ท้าว” แปลว่า เชื้อสาย หรือ “เหลือเจือ” แปลว่า เหลือเชื้อ หรืออย่างคำว่า “ปี” วรรณยุกต์สามัญออกเสียงสำเนียงต่างกัน จะมีความหมายได้หลายความหมาย เช่น หมายถึง ปี (เวลา ๑๒ เดือน) แปลว่า พี่ หรืออาจแปลว่า อ้วน (เน้นเสียงหนัก) หรือแปลว่า ปลีกกล้วย (เสียงต่ำลง) และคำบางคำ เช่น คำว่า ลูกสะไข้ ไม่อาจจะเขียนคำออกเสียงในภาษาไทยให้ตรงได้ จะเขียนได้อย่างใกล้เคียงก็เพียง “ลูเป้า” ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการสอนภาษาไทดำนั้น นับวันจะถูกกลืนเลื่อนไปตามกาลเวลา เยาวชนไทดำรุ่นใหม่หลาย ๆ คนไม่สามารถพูด อ่าน เขียนภาษาไทดำได้ ดังนั้นชาวไทดำต้องตื่นตัวในการอนุรักษ์ด้านการอ่าน เขียนภาษาไทดำ เช่น จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน บรรจุภาษาไทดำเป็นหลักสูตรภาษาถิ่นที่สอนในโรงเรียน สร้างค่านิยมสื่อสารกันด้วยภาษาไทดำอันเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น เพื่อมิให้ภาษาไทดำสูญหายไปตามยุคสมัย

^{๗๒} สัมภาษณ์ นายพัน ไพศุณย์, กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นางอุทิพย์ ช้อนเปียยุ่ง, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๔.๔ ลักษณะตัวอักษรในภาษาไทยดำ
ที่มา : <https://www.facebook.com/profile.php?id=๑๐๐๐๕๗๑๓๑๓๓๓๕๒๖>

ภาพที่ ๔.๕ การสอนภาษาไทยดำ
ที่มา : <https://www.thetrippacker.com/en/review/บ้านนาป่าหนาด/๑๐๘๖๗>

๓. ด้านขนบธรรมเนียมและประเพณี

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นและกลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านนาป่าหนาด ร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเพณีท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนานและมีความสำคัญกับชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาดมีความหลากหลายในหลายโอกาส ดังนี้

๓.๑ ประเพณีการแต่งงาน

ปราชญ์ท้องถิ่นให้สัมภาษณ์ว่า^{๗๔} ในอดีตหนุ่มสาวบ้านนาป่าหนาด มีอายุย่างเข้าสู่วัยหนุ่มวัยสาว จะมีพิธีที่ชื่อว่า “การลงขวง” ซึ่งเป็นประเพณีที่เปิดโอกาสให้ชายหนุ่มและหญิงสาวได้พบปะพูดคุยสนทนาเรียนรู้นิสัยซึ่งกันและกัน เพื่อประกอบการตัดสินใจในการหาคู่กันเอง โดยฝ่ายหญิงจะรวมกลุ่มกันทำงานบ้าน งานฝีมืออยู่กับบ้าน เช่น ปั่นด้าย เย็บปักถักร้อย จักสาน ตำข้าว เป็นต้น ที่ขวงหรือลานขวง ซึ่งเป็นลานในบริเวณบ้านหรือของหมู่บ้าน ในเวลาประมาณทุ่มหรือสองทุ่มการมาทำงานเช่นนี้เรียกว่า “อยู่ขวง” หรือมาทำงานในบริเวณลานบ้านในตอนกลางคืนนั่นเอง มีการพูดคุยตอบกันไปมาระหว่างหนุ่มสาวจนตึกตื่น จึงกลับขึ้นเรือนโดยมีผู้บ่าวที่ชอบพอกันติดตามไปส่ง กระทำเช่นนี้เป็นประจำจนเกิดความรักซึ่งกันและกัน และหากมีหญิงสาวที่ตนชอบแต่ไม่ได้ไปนั่งลงขวง หากชายหนุ่มโดยอยากจะคุยต้องหาวิธีที่จะให้สาวรู้ตัว นั่นคือ “พิธีลวงสาว” หรือ “จกสาว” โดยชายหนุ่มต้องมีไม้ลวง ซึ่งมีลักษณะคล้ายไม้ตะพดขนาดยาวหนึ่งศอกเศษ และใช้ส่วนที่แหลมของไม้ลวงสาวแทงไปบนที่นอนให้ฝ่ายหญิงรู้ตัว ฝ่ายหญิงก็จะขยับตัว และจุดตะเกียงงอยเพียงงอยเดียว เพียงเพื่อให้เกิดแสงสว่างและแจ้งให้พ่อแม่ทราบ ว่า ตนไปคุยกับหนุ่มไม่ได้เป็นการลักลอบ และเป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้ผิดประเพณี

ชาวบ้านนาป่าหนาดให้สัมภาษณ์^{๗๕} ว่า เมื่อฝ่ายชายอยากได้เป็นภรรยา จะเล่าให้พ่อแม่ฟังเกี่ยวกับเรื่องที่ตนไปรักหญิงสาว หลังจากนั้นพ่อแม่ก็จะไปหารือกับญาติพี่น้องแล้วแต่ง “พ่อใช้” ไปถามผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ๒-๓ ครั้ง โดยปกติการไปถามครั้งแรก หรือครั้งที่สองพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะยังไม่ตอบตกลง หรืออาจบอกปัดก็ได้ ดังนั้นจึงไปถามอีกเป็นครั้งที่สามซึ่งเรียกว่า “ถามขาด” เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงตอบรับก็เป็นอันว่าตกลงให้แต่งงานกันได้ หลังจากนั้นจะเตรียมพิธีกินดองน้อย พิธีกินดองน้อยเป็นพิธีสู่ขอเรียกว่า “ไปส่อง” ฝ่ายชายจะจัดเตรียมพาข้าวหรือขันหมากสู่ขอ สำนับมอบให้เฒ่าแก่ญาติฝ่ายเจ้าสาว แล้วมอบตัวเป็น “เขยกว้น” ในวันนั้น เพื่อเตรียมพิธีกินดองใหญ่ต่อไป

เขยกว้น^{๗๖} จะอาศัยอยู่ที่บ้านเจ้าสาว เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่พิธีกินดอง โดยใช้เวลา ๒ เดือนถึง ๑ ปี บางรายอาจใช้เวลา ๓ - ๔ ปี และยังไม่มีการอยู่กินกันฉันสามีภรรยา เพราะผิดผีเรือน จะต้องนอนอยู่ทางกว้น (ปลายเท้าของพ่อตาแม่ยาย) หลังจากพิธีส่อง ฝ่ายหญิงยังมีสิทธิเสรีในการพูดคุยกับผู้ชายคนอื่น ๆ ที่มาพูดคุย โดยฝ่ายชายที่เป็นว่าที่สามีจะต้องทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นและห้ามโกรธ ทั้งนี้เพื่อทดสอบความอดทน อดกลั้นในอารมณ์

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายกร ไผ่ศูนย์, กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นางไกรวัล สดด้วง, ชาวบ้านบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นางพิน คุ่มคำ, ชาวบ้านบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

พิธีแต่งงาน^{๗๗} เป็นพิธีแต่งงานของไทดำ บางครั้งจะจัดพิธีพร้อมกับการ “เสนเรือน” วันแรกฝ่ายชายจะทำพิธีเช่นผีเรือนที่บ้านเจ้าสาวเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน วันที่สองสะใภ้ใหม่จะไปหามเรือนพ่อปู่แม่ย่า คือ ไปเยี่ยมพ่อแม่ของสามี ตั้งแต่ตอนเช้าเพื่อแสดงความเคารพ สะใภ้จะต้องมีของไปฝาก เช่น ผ้าเปียว ผ้าปู ที่นอน ชิ่นไหม เสื้อ ถูย่าม ที่ทำจากฝีมือของตนเอง ส่วนพ่อปู่ แม่ย่าจะให้เงินรับไหว้จำนวน ๕ - ๑๐ หมัน หรือให้สิ่งของตอบแทนตามสมควรแก่ฐานะ หลังจากนั้นก็จะไปรับไหว้ญาติผู้ใหญ่ของสามี จนกระทั่งถึงตอนบ่ายจึงเดินทางกลับไปยังบ้านอาหารเรียกว่า กินงายหัว ส่วนวันที่สามของพิธีแต่งงานเป็นวันสรุป เพื่อเก็บของที่ยืมมาจัดงานส่ง ทำอาหารเลี้ยงผู้ที่อยู่ช่วยงาน ส่วนมากจะเป็นญาติพี่น้องเพื่อนสนิท และเพื่อนบ้านใกล้เคียง ธรรมเนียมดั้งเดิมของไทดำ ผู้เป็นชายจะต้องอยู่ที่บ้านของพ่อตาแม่ยาย ถึง ๑๒ ปี จึงจะมีสิทธิ์กลับคืนไปอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายสามี หรือปลูกเรือนใหญ่อยู่ใกล้ ๆ กับพ่อแม่และญาติฝ่ายสามี ต่อมาลดลงเหลือ ๘ ปี^{๗๘}

จากการสัมภาษณ์ หัวข้อประเพณีการแต่งงานของไทดำ^{๗๙} พบว่า เนื่องจากความหลากหลายของวัฒนธรรมในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อการทำงานของชาวไทดำ เช่น ถ้าชาวไทดำที่เป็นชาย แต่งงานกับ หญิงไทดำ จะยังคงประเพณีตามเดิมแต่ลดขั้นตอนลงมา ถ้าไทดำที่เป็นชายแต่งงานกับหญิงต่างถิ่นที่ไม่ใช่คนไทดำ ฝ่ายหญิงจะต้องเข้าพิธีเหมือนฝ่ายหญิงไทดำทุกประการ ส่วนหญิงไทดำที่แต่งงานกับชายต่างถิ่นก็ปฏิบัติตามประเพณีของถิ่นนั้นๆ ประเพณีการแต่งงานของไทดำแฝงทั้งคุณธรรมและจริยธรรมให้คู่บ่าวสาวได้รู้จักการประพฤติปฏิบัติต่อกัน และใช้ชีวิตอย่างมีความสุขอันสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาในมงคลชีวิต ๓๘ ประการ ประเพณีกินดอง แสดงออกถึงคุณธรรมเรื่อง ความกตัญญูทวดเวที สังคหวัตถุ ๔ ทิศ ๖ หิริโอตตปปะ และความสามัคคี แต่ในปัจจุบันเนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีบางอย่างจึงถูกปรับเปลี่ยน จากเมื่อก่อนชายหนุ่มและหญิงสาวจะได้พบปะพูดคุยกันก็ต่อเมื่อมีการลงขวง ในปัจจุบันไม่มีลานขวงแล้วและหญิงสาวก็ไม่ได้ปั่นฝ้าย การพบปะกันของหนุ่มสาวจึงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่น ในสถานศึกษา งานบุญประจำปี การพูดคุยก็ทำผ่านทางอุปกรณ์สื่อสารเพราะสะดวกรวดเร็ว ขั้นตอนการแต่งงานถูกลดลงเหลือเพียงสู่ขอและแต่งงาน โดยฝ่ายชายไม่ต้องนอนกวัน จัดพิธีแต่งงานเสร็จก็สามารถอยู่กินกันได้เลย

^{๗๗} สัมภาษณ์ นางปิ่น อ้อยนอ, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นายพิน ไพศุณย์, กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นางสาวแพรวา ศรีปัญญา, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๔.๖ พิธีแต่งงาน

ที่มา : <https://vowworld.vn/th-TH/สสนวฒนธรรม๕๔ชนเผ่าเวียดนาม/ประเพณีการแต่งงานของชนเผ่าไทดำในจังหวัดเซินลา-๖๔๔๒๙๔>

๓.๒ ประเพณีการตาย

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นและกลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านนาป่าหนาด ร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกายของชาวไทดำ พบว่า งานศพของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด จะไม่มีพระเข้ามาเกี่ยวข้องในพิธี เช่น ไม่นำพระขึ้นบ้านหรือไม่มีพระเดินนำหน้าศพ เพราะมีความเชื่อว่า พระ กับ ผี ไม่ถูกกัน ถ้านำพระเข้ามาจะถือว่าเป็นการผิดผีจะทำให้ครอบครัวนั้นอยู่ไม่มีความสุข เมื่อผู้ตายเกิดขึ้นในบ้านเจ้าของจะต้องบ้านยิงปืนขึ้นฟ้า เพื่อส่งวิญญาณผู้ตายไปที่ชอบ ชาวบ้านนาป่าหนาดให้สัมภาษณ์^{๘๐} ว่า เมื่อมีเสียชีวิตในบ้านบรรดาญาติ ๆ จะช่วยกันอาบน้ำศพ ซึ่งเป็นการอาบน้ำทั้งตัว จากนั้นจะสวมเสื้อผ้าชุดไทดำ เรียกว่า สวมเสื้อฮีประจำตัวและนำผ้าแพรสีขาวมาเย็บเป็นถุงเพื่อบรรจุศพ จากนั้นบรรจุศพลงในถุง โดยมีผ้าขาวคลุมหน้าศพอีกผืนหนึ่งแล้วบรรจุโลงเรียบร้อย วันรุ่งขึ้นลูกหลานญาติพี่น้องของผู้ตายจะนำไก่มาคนละ ๑ ตัว จำนวนไก่จะมีมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับจำนวนญาติ ๆ ของผู้ตาย จากนั้นทุกคนที่นำไก่มาจะจับไก่ไปพบกับบันไดบ้านเพื่อให้ไก่ตาย และนำไปต้มจนสุก จัดใส่พานข้าวขนาดใหญ่ นำไปวางไว้ที่ปลายเท้าของศพ จากนั้นหมอมผีจะไปยังที่ปลายเท้าผู้ตายเพื่อทำพิธีเรียกวิญญาณผู้ตายให้มากินข้าว เมื่อถึงเวลาจะเปิดผ้าคลุมศพออกเพื่อนำเอน้ำหอม น้ำอบมาล้างหน้าและทาแป้งให้เป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่จะปิดฝาโลง ส่วนเสื้อผ้า สิ่งของที่นอนของผู้ตายจะถูกบรรจุใส่กล่องแยกไว้ต่างหากเพื่อให้ลูกหลานนำไปป่าช้า

ผู้นำชุมชนให้สัมภาษณ์^{๘๑} ว่า ป่าช้าที่บ้านนาป่าหนาด จะแยกเป็น ๒ ส่วนในบริเวณพื้นที่เดียวกัน คือ ส่วนที่มีพื้นที่กว้างกว่าจะเป็นส่วนของชาวไทดำ ซึ่งจะใช้สำหรับฝังศพ โดยจะมีร่องเล็ก ๆ

^{๘๐} สัมภาษณ์ นางคำพอย อ้อยนอ, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายสุทธิอาน นามกอง, ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ ๔, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ขวางกั้นไว้ ส่วนพื้นที่อีกข้างหนึ่งที่มีพื้นที่น้อยกว่า จะเป็นป่าช้าที่ไม่ใช่ของชาวไทดำ ซึ่งพื้นที่นี้จะใช้วิธีการเผาศพ เหตุผลที่มีการแบ่งพื้นฐานเพราะว่า ชาวบ้านไทดำไม่ให้พระเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะถือว่าเป็นการผิดผี ปัจจุบันชาวไทดำก็ยังคงยึดถือพิธีกรรมและประเพณีเก่าแก่อยู่มาก ซึ่งจะทำให้พิธีในคนที่มียุมาก ๆ หรือคนเฒ่า คนแก่ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีบ้างบางส่วนที่ขาดหายไป ตามกระแสวัฒนธรรมเมืองที่เข้ามาครอบคลุม ในปัจจุบันชาวไทดำ ที่บ้านนาป่าหนาดหันมาสนใจพุทธศาสนามากขึ้นและเริ่มเผาศพแทนที่จะฝังอย่างเดิม และพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ความเชื่อ เรื่องผีเรือน ความเชื่อเกี่ยวกับหมอรักษา หรือเจ้าบ้าน เมื่อมีคนตายทุกบ้าน จะหยุดทำงานจนกว่าจะนำคนตายไปป่าช้าเรียบร้อยแล้ว จึงเริ่มทำงานใหม่

จากการสัมภาษณ์ หัวข้อประเพณีการตายของชาวไทดำ พบว่า มีความคล้ายคลึงกับพิธีงานศพของชาวพุทธ” เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยพุทธรู้จักและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี นั่นเป็นเพราะคนไทยพุทธนั้นมีคติความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับ “ความตาย” ตามคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่ามนุษย์นั้นประกอบด้วย ๒ ส่วนด้วยกันก็คือ “รูป” และ “จิต” ถึงแม้ว่าร่างกายจะแตกดับไปแล้ว แต่จิตก็ยังคงวนเวียนไปตามผลกรรมที่เคยกระทำเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่นั่นเอง

๓.๓ พิธีเสนเรือน

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น^{๘๒} และชาวบ้านนาป่าหนาด พบว่า เป็นพิธีเช่นไหว้ผีเรือนของไทดำ ซึ่งเป็นผีพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ตามปกติพิธีเสนเรือนจะปฏิบัติกันทุกครอบครัวเป็นประจำ ๒-๓ ปีต่อครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะ และความพร้อมของครอบครัว เพื่อคุ้มครองบุตรหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินเจริญก้าวหน้า ผู้ประกอบพิธีกรรมคือ “หมอเสน” ส่วนผู้ร่วมพิธีได้แก่บรรดาลูกหลานและญาติๆ รวมทั้งแขกเชิญ ญาติที่มาร่วมงาน แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ญาติสืบสายโลหิตจะแต่งกายแบบธรรมดา และญาติจากการแต่งงานได้แก่ฝ่ายชายหรือสะใภ้ จะแต่งกายพิเศษด้วยชุด “เสื้อฮี” หรือเสื้อยาวเพื่อเป็นการเคารพผีเรือน และเป็นที่สังเกตให้ผู้มาร่วมงานรู้ว่าฝ่ายชายหรือสะใภ้ ก่อนทำพิธีเสนเรือนจะจัดเตรียมสิ่งของที่ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เหล้า หมู ๑ ตัว ตามปกติจะเตรียมต้มเหล้าไว้ล่วงหน้าใส่ไหฝังดินไว้ ๖ เดือน ถึง ๑ ปี เพื่อให้ได้เหล้าที่มีคุณภาพดี ส่วนหมูจะเตรียมเลี้ยงไว้ล่วงหน้าเป็นเวลา ๑ ปี

พิธีเสนเรือน^{๘๓} เริ่มโดยมีหมอเสน เป็นผู้ประกอบพิธีในห้องผีเรือน ผู้เข้าร่วมพิธีได้แก่ญาติที่อยู่ใกล้ หรือ ตระกูลเดียวกัน เริ่มจากเจ้าบ้านยกสำรับเครื่องเช่นถวายผีเรือน จากนั้นหมอเสนจะเริ่มประกอบพิธี โดยกล่าวเชิญผีเรือนให้มารับเครื่องเช่นโดยเรียกชื่อผีเรือนจาก “ปู่” รายชื่อผีเรือนให้มากินเครื่อง เช่นที่ละคน ขณะที่เรียกชื่อหมอเสนจะใช้ไม้ทุ (ตะเกียบ) คีบอาหารและเครื่องเช่นป้อนให้ผีเรือนกิน โดยหย่อนลงทางช่องเล็กๆ ลงไปใต้ถุนบ้านแล้วหยอดน้ำตามลงไป จนกระทั่งเรียกชื่อ

^{๘๒} สัมภาษณ์ นายกร ไพศูนย์ กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๘๓} สัมภาษณ์ นางสาวลาน กรมทอง, ผู้ก่อตั้งเฮือนอ้ายเอี่ยมศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

ครบทุกคน พิธีเช่นให้ฝึกินอาหารนี้จะทำ ๒ ครั้ง คือเมื่อเช้าและกลางวัน จากนั้นจะเสนเหล้าหลวง โดยใช้เหล้า ๑ ขวด และกับแกล้มเป็นเครื่องเช่น หมอเสนจะทำพิธีเรียกผีบรรพบุรุษมากินตามรายชื่อในปีผีเรือนจนครบทุกคนเป็นเสร็จพิธี

ภาพที่ ๔.๗ พิธีเสนเรือน

ที่มา : <https://www.facebook.com/profile.php?id=๑๐๐๐๕๗๑๓๑๓๓๓๓๕๒๖>

จากการสัมภาษณ์ หัวข้อพิธีเสนเรือนชาวไทดำ^{๘๔} พบว่า พิธีเสนเรือนคือ พิธีไหว้ผีของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ซึ่งมีความเชื่อคล้ายกับของชาวพุทธ คือ ได้มีการจัดประเภทผีทั่วไป เช่น ผีปู่ ผีย่า ผี ผีนางธรรณี และผีหลักเมือง เทพารักษ์ ผีแม่หม้าย ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ รุกเทวดาและนางไม้ ผีนางตะเคียน ศาลเพิงตาและพระภูมิเจ้าที่ พระภูมิเมือง วิญญาณ ผีประจำหมู่บ้านผีประจำเมืองและผีถ้วยแก้ว และยังมีผีให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ ชาวพุทธเรียกผีบ้านผีเรือนว่า “ผีพ่อแม่เจ้าเรือน”, “ผีพ่อแม่ใหญ่” หรือ “ผีเฮย้าผีเรือน” ผีเหล่านี้เป็นผีบรรพบุรุษที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับลูกหลานที่เสียชีวิตไปแล้ว เช่น ปู่ย่าตายายทั้งหลาย ชาวบ้านนาป่าหนาดให้สัมภาษณ์^{๘๕} ว่า ผู้ที่นับถือผีเรือนให้การกราบไหว้อยู่ก็เป็นการแสดงความเคารพและความกตัญญูในอีกรูปแบบหนึ่ง โดยจะทำหิ้ง เพื่อนำมาวางของใช้ของบรรพบุรุษ เช่น พระห้อยคอ หนังสือ เสื้อผ้า ฯลฯ การไหว้ผีอย่างนี้ชาวพุทธเชื่อว่าถ้าปีใดไม่ทำพิธีเช่นไหว้ ผีบ้าน ผีเรือน ผีบรรพบุรุษจะมารบกวนคนในบ้านให้เจ็บป่วย สามิภรรยา ก็จะทะเลาะกัน เด็กเล็กจะร้องให้ทั้งคืน ถ้าครอบครัวใดทำพิธีเช่นไหว้จะมีแต่ ความสุขความเจริญว่ากันอย่างนั้น พิธีไหว้ผีของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด จะประกอบพิธีเกี่ยวกับความเชื่อผีสาร ถือว่าเป็นประเพณีอันสำคัญเชื่อกันว่าวันนั้นจะเป็นวันที่ดวงวิญญาณของญาติพี่น้องผู้ล่วงลับจะมารับเอาส่วน

^{๘๔} สัมภาษณ์ นายภูโต สายเกียรติวงศ์, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๘๕} สัมภาษณ์ นางแจ้ ซ้อนเปี้ยยง, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

บุญที่ญาติพี่น้องอุทิศไปหาก็คจะได้รับผลบุญนั้น ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิม ที่ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา

๓.๔ การละเล่นของชาวไทดำ

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นและกลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านนาป่าหนาด ร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนานและมีความสำคัญกับชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด ซึ่งสามารถยกตัวอย่างได้ดังนี้

๑) การเล่นคอน

การเล่นคอน หรือ อั้นก้อน^{๘๖} เป็นการละเล่นของหนุ่มสาวลาวโซ่ง ที่โยนลูกช่วง (ตอดมะกอนให้แกกัน) พร้อมการร้องรำทำเพลงเป่าแคนไป พร้อมการเล่นหรือที่เรียก “การเล่นคอน ฟ้อนแคน” เทศกาลเล่นคอน ราวเดือน ๔ เดือน ๕ ชายหนุ่ม ๕-๑๐ คนชักชวนกันไปเล่นคอน ชาวบ้านนาป่าหนาดให้สัมภาษณ์^{๘๗} ว่า ตามหมู่บ้านอื่นจะต้องประกอบด้วยหมอแคน (คนเป่าแคน) หมอขับ (คนร้องเพลงแบบลำนำ) และหมอลำ (ผู้ที่ร้องเพลงที่เรียกว่าแอ่ว) อย่าง น้อย ๑-๒ คนเดินทางไปลานขวงเจรจากองเล่นคอน ฝ่ายชายปรบมือเป่าแคน ฝ่ายหญิงไปแต่งตัวแล้วออกมารำ (ฟ้อน) เป็นแถวๆ มีการร้องเพลง (แอ่ว) ประมาณ ๓ ชั่วโมง หยุดกินอาหารกลางวัน พอบ่ายมาโยนลูกช่วงและแข่งกันไป การเล่นคอนฟ้อนแคน เล่นกันจน เที่ยงคืนแล้วก็จะเป็นการเลือกคู่คุย เป็นกิจกรรมให้หนุ่มสาวต่างถิ่น ได้รู้จักกันก่อนแต่งงาน

ภาพที่ ๔.๘ การเล่นคอน

ที่มา : <https://www.thetrippacker.com/en/review/บ้านนาป่าหนาด/๑๐๘๖๗>

^{๘๖} สัมภาษณ์ นางวิน ศรีคำ, ชาวบ้านบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๘๗} สัมภาษณ์ นางเสถียร บุคตา, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

๒) การละเล่นแซปาง

การเล่นแซปาง ของชาวไทดำ ปกติจะมีในช่วงแรม ๑ ค่ำเดือนสาม หรือ ในช่วงเดือน ๖ ของทุกปี ที่ทุกคนในชุมชนไทดำมารวมตัวกันเพื่อขอขอบคุณผี ที่เป็นความเชื่อเก่าแก่ที่ได้คนในบ้าน หายป่วย ทุเลาไข้ ได้อยู่เย็นเป็นสุข พอถึงคราวเหมาะก็ต้องเลี้ยงผีเป็นการขอขอบคุณ การเล่นแซปาง เป็นการเต้นรำเพื่อความรื่นเริง มีกระบองไม้ไผ่ ไห ฉาบ กลอง และไม้ตะแลบแก๊บ เป็นเครื่องดนตรี สำคัญนั้นจะสนุกสนานมาก ชาวไทดำจะร่วมกันเต้นรำสลับสับเปลี่ยนกันทั้งวันทั้งคืนให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มา รับเครื่องเซ่นที่ต้นปาง อัญเชิญผีแถนบนฟ้ามารับเครื่องสักการะ ต่างๆ ในปัจจุบันการเล่นแซปางนี้ จะถูกจัดขึ้นเมื่อมีแขกบ้านแขกเมืองเข้ามาเยี่ยมเยือนในหมู่บ้านด้วย บางครั้งยังได้รับเชิญให้ไปแสดง ภายนอก^{๘๘}

ภาพที่ ๔.๙ การละเล่นแซปาง

ที่มา : <https://www.facebook.com/profile.php?id=๑๐๐๐๕๗๑๓๓๓๓๓๕๒๖>

๔.๑.๒ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการ แก้ปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ โดยแบ่งเป็น ๒ หัวข้อ คือ สาเหตุและแนวทางวิธีการแก้ปัญหา ดังนี้

๑) สาเหตุของปัญหา

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านนาป่าหนาด^{๘๙} พบว่า ในปัจจุบันวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย บ้านเรือนมีการเปลี่ยนรูป ลักษณะ เหมือนชุมชนทั่วไปในชนบท การใช้ชีวิตของชาวไทดำ ก็เปลี่ยนแปลง

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายพิสันต์ ทันทา, นักการ (ประจำศูนย์ไทดำ), เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นางสาวลัดดาวรรณ ชาวตร, ชาวบ้านบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

ไปตามวิถีกระแสสังคมและเทคโนโลยี ชาวไทดำส่วนหนึ่งใช้ชีวิตในสังคมของการพัฒนา ลูกหลานต้องไปโรงเรียนในอำเภอ วัยรุ่นแต่งกายตามสมัยนิยมทั่วไป แต่อีกส่วนหนึ่งชาวไทดำที่เป็นผู้เฒ่า ผู้แก่ ซึ่งเป็นส่วนน้อย ก็ยังคงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งในวิถีชีวิตของชาวไทดำ จะมีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเอง ซึ่งอยู่บนบรรทัดฐานของความเชื่อ

จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาป่าหนาด^{๙๐} พบว่า ปัจจุบันเนื่องจากเกิดการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดน้อยลงเป็นอย่างมาก ชาวบ้านที่เคยมีรายได้จากการต้อนรับนักท่องเที่ยวก็ขาดรายได้ ทำชาวไทดำบางส่วนต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพด้วยการเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ หรือในตัวเมืองที่มีความเจริญ จึงทำให้เกิดการขาดการสืบทอดอย่างเป็นระบบ และจริงจัง ทำให้วิถีชีวิตของชาวไทดำมีลักษณะผสมผสานวัฒนธรรมของชาวไทดำกับชาวไทย ผลกระทบคือ ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทดำกำลังถูกกลืนลงไปเรื่อย ๆ

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านนาป่าหนาด^{๙๑} พบว่า สังคมทุกวันนี้ชาวไทดำไม่ว่าจะเป็นเด็ก วัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ ไม่ค่อยนิยมแต่งตัวชุดไทดำ แต่จะนิยมแต่งกายตามยุคสมัยใหม่ โดยนิยมใส่กางเกง หรือเสื้อผ้าที่ทำได้ง่ายตามท้องตลาด แม้ทุกวันนี้ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดพยายามรื้อฟื้นวัฒนธรรมการแต่งกายขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ลูกหลานชาวไทดำได้เรียนรู้ และไม่ให้สูญหายไป ก็ทำได้เพียงเวลาที่มีงานเทศกาลหรือพิธีสำคัญๆ หรือเวลาต้อนรับนักท่องเที่ยวเท่านั้น

จากการสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนาบ้านนาป่าหนาด^{๙๒} พิธีกรรมการเลี้ยงเจ้าบ้านจะค่อยถูกลบเลือนไปเพราะพิธีกรรมส่วนใหญ่จะมีแต่เฉพาะคนสูงอายุ ที่คงรักษาประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ ไปทำงานต่างถิ่นเพราะต้องหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ผู้ที่อยู่ในวัยเรียน เช่น นักศึกษา นักเรียน ก็ไม่สามารถไปประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงเจ้าบ้านได้ เพราะประเพณีได้กำหนดเอาวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ ของทุกปี จะเอาวันอื่นก็ไม่ได้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีพิธีกรรม การเลี้ยงห่อเจ้าบ้าน จึงได้มีการรวบรวมขั้นตอนวิธีการต่างๆ ในพิธีกรรม การเลี้ยงเจ้าบ้าน เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้เป็นมรดกสืบทอดต่อไป

๒) แนวทางแก้ไขปัญหา

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนหน่วยงานของรัฐ^{๙๓} เทศบาลตำบลเขาแก้วได้สนับสนุนงบประมาณจัดงานประเพณีวัฒนธรรมไทดำ ประจำปี เช่นงาน “ตุ้มโฮมพี่น้องไท” ณ ศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรม มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน นำศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง ยังมีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาพูด ภาษาเขียน

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายเริงศักดิ์ ปางชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายนิอด ชาวดร, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๙๒} สัมภาษณ์ นายเกษม ช้อนเต็ม, ผู้นำศาสนา, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๙๓} สัมภาษณ์ นางจิรวดี ศิลธรรม, นายกเทศมนตรีตำบลเขาแก้ว, เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๕.

ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ยิ่งไปกว่านั้นชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักความสงบ และมีเพียงหมู่บ้านเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการสัมภาษณ์ผู้ก่อตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าฝ้ายพื้นบ้านไทดำ (เฮือนอ้ายเอ๋ม)^{๙๔} ทางกลุ่มได้ประชุมหารือเพื่อค้นหาสายผ้าดั้งเดิมของชาวไทดำ เริ่มแรกได้นำเอาผ้าเก่าๆ ออกมาประยุกต์เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าพื้นบ้านไทดำ โดยมีผลิตภัณฑ์ที่เด่น ๆ คือ ลายนางหาญ ลายแดงโม และยังได้การสร้างสร้อยงานใหม่พร้อมกับต่อยอดงานเก่า สร้างและรักษามาตรฐานให้คงอยู่คู่ชุมชนคือหัวใจสำคัญของช่างทอผ้ากลุ่มสตรีทอผ้าฝ้ายพื้นบ้านไทดำ การพัฒนาระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ เพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าทางการตลาดจากเดิมจำหน่ายอยู่ที่หมู่บ้าน จึงได้เพิ่มช่องทางออนไลน์เพื่อให้ลูกค้าเข้าถึงผลิตภัณฑ์ได้ง่าย พร้อมทั้งต่อยอดและพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าให้มีความหลากหลายมากขึ้น และเทศบาลตำบลเขาแก้วได้เข้ามาสนับสนุนให้ “เฮือนอ้ายเอ๋ม” เป็นวิสาหกิจชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ เป็นแหล่งรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาของไทดำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีการอนุรักษ์รักษาส่งทอดจากรุ่นสู่รุ่น ให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าประวัติ เรื่องราว และภาษาไทดำ จึงเป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกให้กับชาวไทดำ ให้เห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อเป็นแหล่งสืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟู วัฒนธรรมไทดำ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เข้าไปศึกษาได้อีกแห่งหนึ่งของหมู่บ้านนาป่าหนาด

ชาวบ้านนาป่าหนาดให้สัมภาษณ์^{๙๕} ว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาดได้รับคัดเลือกร่วมโครงการหมู่บ้านทำมาค้าขาย ในปี ๒๕๖๔ เป็นหมู่บ้านที่มีความพร้อมที่ก้าวไปสู่เป้าหมายของ “หมู่บ้านทำมาค้าขายแห่งใหม่” ที่ประสบผลสำเร็จและเป็นแรงสำคัญในการ กระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นให้เติบโตต่อไปอย่างยั่งยืน นอกจากจากขายผลิตภัณฑ์ที่มาจากการทอผ้าแล้วยังเป็นแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวไทดำ โดยมีฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำสำหรับให้แขกที่มาพักโฮมสเตย์หรือมาศึกษาดูงานได้ทดลองทำอีกด้วย จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น^{๙๖} ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดทราบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นอย่างดี ก็ได้ปรับตัวโดยมีการนำเสนอวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมความเชื่อของตนเอง โดยมีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทดำขึ้นในหมู่บ้าน มีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ มีศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทดำ การนำเสนอวิถีชีวิตของชาวไทดำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจได้สัมผัสและศึกษาอย่างใกล้ชิด อันเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากจะเป็นการสร้าง รายได้ให้กับชุมชนแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมของไทดำ ให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป

สรุปการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย มีวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยการนำเสนอวัฒนธรรมของตนเองผ่านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านทั้ง ๓ แห่ง คือ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ, พิพิธภัณฑ์บ้านไทดำ, เฮือนอ้าย เอ๋ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ

^{๙๔} สัมภาษณ์ นางสำลาน กรมทอง, ผู้ก่อตั้งเฮือนอ้ายเอ๋มศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นางเหรียญ นาสี, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นางละออง ขาวนา, ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

โดยทั้ง ๓ แห่ง ได้นำเสนอวัฒนธรรมวิถีพุทธของตน ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม การละเล่นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย นักท่องเที่ยวสามารถแต่งกายชุดไทดำ โดยไม่เสีย ค่าใช้จ่าย ได้เรียนรู้วิธีการแต่งกาย เรียนรู้ความหมายของเครื่องแต่งกาย ได้เรียนรู้ภาษาไทดำ ประวัติ ความเป็นมาของไทดำผ่านวิทยากรที่เป็นคนไทดำโดยกำเนิด ได้ร่วมเล่น เต้น ฟ้อนรำ กับชาวไทดำ ได้ ดูการสาธิตวิธีทอผ้า และได้ทดลองทำเครื่องรางของขลัง เช่น ตุ่มนกดัมหนู หลังจากทำเสร็จแล้ว นักท่องเที่ยวสามารถนำไปเป็นของที่ระลึกได้อีกด้วย

๔.๒ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

จากการศึกษาค้นคว้าตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีพุทธของชาวไทดำของชาวบ้านนาป่าหนาด ได้เอาจุดเด่นของไทดำมาเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว ซึ่งแฝงด้วยการอนุรักษ์วัฒนธรรมในตัว ผ่านกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยมีขั้นตอนใน การอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเอง ๑.ให้ความรู้ ตระหนักถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนที่กำลังจะ สูญหายไป ๒.จัดตั้งแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม หลังจากที่บ้านได้ตระหนักถึงวัฒนธรรมของตน ทำให้ เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านนำโดย นายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ที่เป็นลูกหลานชาวไทดำโดยกำเนิด ร่วมกับหน่วยงานรัฐจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทดำขึ้นภายในหมู่ และตั้งคณะกรรมการโดยมีชาวบ้านใน ชุมชนร่วมกับคนของหน่วยงานรัฐช่วยกันดูแล รักษาวัฒนธรรมที่ถูกจัดแสดงภายในศูนย์วัฒนธรรมแห่ง นี้ ชาวบ้านนาป่าหนาดให้สัมภาษณ์^{๙๗} ว่า ในปัจจุบันมีแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภายในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก ๒ แห่ง คือ บ้านพิพิธภักดีไทดำและเฮือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ นอกจากจัดแสดง นิทรรศการแล้วยังมีกิจกรรมต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ศึกษา วัฒนธรรมของชาวไทดำ ภายใน พื้นที่ได้จัดจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมที่เป็นฝีมือของชาวไทดำเพื่อสร้างรายได้ให้ชาวไทดำอีกทาง ๓. การ ควบคุม โดยออกกฎระเบียบ จัดสรรเวลา สถานที่ให้คนในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จาก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งนี้ และสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมไทดำทั้งในและนอกประเทศผ่านการจัดงานบุญ ประเพณีประจำปี

๔.๒.๑ การให้การศึกษาเรียนรู้เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากร วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านเพียงหมู่บ้าน เดียวในจังหวัดเลยที่มีชาวไทดำอาศัยอยู่ ซึ่งชาวบ้านนาป่าหนาดได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ ของวัฒนธรรมไทดำ ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่าชาวไทดำ

^{๙๗} สัมภาษณ์ นางพิน คุ่มคำ, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

บ้านนาป่าหนาดได้รวมตัวกันจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตชาวไทดำ ขึ้นภายในหมู่บ้านซึ่งในปัจจุบัน มีแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชาวไทดำ ด้วยกันจำนวน ๓ แห่ง^{๙๘} ประกอบด้วย

๑) ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ

นางละออง ขาวนา^{๙๙} ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า อาจารย์เพชร ตะบอง ร่วมกับชาวบ้าน บ้านนาป่าหนาดในการจัดสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งที่เผยแพร่ข้อมูลด้าน วัฒนธรรมและวิถีชีวิตรวมทั้งประวัติ ความเป็นมาของชนชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด และเนื่องจากมีผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบ้านนาป่าหนาดเป็นจำนวนมาก อาทิ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่อาจมาเป็นการส่วนตัว^{๑๐๐} หรือหมู่คณะแบบเป็นทางการ ก็มี บางครั้งพักอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลานาน มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้าน นาป่าหนาดเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นหมู่บ้านสาธิตความเป็นไทดำทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรม หรือ การ ดำเนินชีวิตต่าง ๆ ของชาวไทดำให้ผู้ที่ได้เข้าเยี่ยมชมได้เห็นภาพจริง

ภาพที่ ๔.๑๐ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด
ที่มา : <https://www.facebook.com/Thaidamnapanad/>

^{๙๘} สัมภาษณ์ นายกร ไพศูนย์ กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๙๙} สัมภาษณ์ นางละออง ขาวนา, ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ นางสาวรุ่งทราย วันคำ, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๕.

๒) บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ

นายเพชรตะบอง ไพศุณย์^{๑๐๑} ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ที่มาถึงการสร้างบ้านพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ขึ้นมา มีจุดประสงค์หลัก คือ ๑) เป็นแหล่งรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาของไทยดำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ๒) เป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้า ประวัติ วัฒนธรรมชาวไทดำ ๓) เป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกให้กับชาวไทดำให้เห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตน ๔) เป็นแหล่งสืบสานอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมไทดำดั้งเดิม ซึ่งนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจสามารถเยี่ยมชมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาดได้ตั้งแต่ เวลา ๐๘.๐๐-๑๗.๐๐ น. โดยไม่เสียค่าเข้าชม ไม่มีค่าบริการ คือค่าธรรมเนียมใดๆ มีบริการน้ำดื่ม มีห้องน้ำภายในพิพิธภัณฑ์ และนอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังสามารถแต่งกายด้วยชุดไทดำสำหรับถ่ายภาพได้ฟรี

บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๕๕ เกิดจากความคิดที่ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำมีวัฒนธรรมประเพณีไม่เหมือนใคร ผู้เฒ่าผู้แก่เริ่มล้มหายตายจากไป ห่วงจะไม่มีอะไรให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา จึงจัดสร้างบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำขึ้นเพื่ออนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ไทดำมีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง ใช้พูดคุยในหมู่บ้าน เรือนไทดำหลังคากระดองเต่า ยอดจั่วมีขอกุดจำนวน ๑๐ รูปแบบ สี่ ๑๐ ตระกูลของไทดำบ้านนาป่าหนาด ภายในบริเวณพิพิธภัณฑ์ ประกอบไปด้วยอาคารสถานที่หลายส่วน ได้แก่

๑. เรือนหลังที่ ๑ ห้องสมุด^{๑๐๒} ตัวอาคารเป็นบ้านไม้ทรงไทดำ สร้างขึ้นเพื่อเป็นจัดเก็บหนังสือเก่าของชาวไทดำ ๑ หลัง เป็นเรือนที่มีลักษณะแบบลาดตลบใช้เป็นแหล่งรวบรวมหนังสือประวัติศาสตร์ อักษรไทดำที่มีในอดีตถึงปัจจุบัน ได้ถุนเรือนใช้สำหรับรับแขกและชมการแสดง

๒. เรือนหลังที่ ๒ บ้านพิพิธภัณฑ์ ซึ่งตัวอาคารเป็นบ้านไม้แบบไทดำ ๑ หลัง มีการจำลองลักษณะบ้านของชาวไทดำมีบันไดบ้าน ขึ้น-ลง สองทาง คือ ด้าน “ก๊ว้น” สำหรับผู้ชาย ด้าน “จ่าน” สำหรับผู้หญิง มีการแบ่งส่วนต่างๆ ของบ้านออกเป็นแบ่งห้อง ๆ ได้แก่ ๑) ห้องผีบรรพบุรุษ (ผีเรือน) ๒) ห้องลูกชาย จัดแสดงชุดการแต่งกายของชาวไทดำ โดยผู้ชายจะสวมเสื้อที่ทอด้วยผ้าสีดำผ่าหน้า แขน กระบอกติดกระดุมเงินรูปดอก กางเกงจะเป็นขายาวลักษณะรูปทรงคล้ายกางเกงจีนจะใช้ผ้าที่ทอด้วยสีดำเข้มในการตัดเย็บ ส่วนส่วนเสื้อผู้หญิงจะนุ่งเสื้อที่เป็นสีดำคอกลมผ่าหน้าแขนกระบอกเข้ารูปติดกระดุมเงินรูปผีเสื้อ และนุ่งผ้าซิ่นทอเป็นลายพื้นเมือง ๓) ห้องลูกสาว จัดแสดงอุปกรณ์ทำไร่ ทำนา เช่น ไถ คราด เป็นต้น ๔) ห้องหมอมด ถัดมาเป็นบริเวณโถงในบ้านมีพื้นที่กว้างสำหรับจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ของชาวไทดำ เช่น เครื่องประดับ อุปกรณ์ทำมาหากิน กระติบข้าว ไซ ข้อง ปืน หน้าไม้ เป็นต้น ได้ถุนเรือนเป็นจำหน่ายของที่ระลึก

๓. เรือนหลังที่ ๓ โฮมสเตย์^{๑๐๓} ที่พักนักท่องเที่ยว จำลองเป็นบ้านไม้แบบไทดำใต้โบราณ บ้านไทดำจำลอง ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะของตน ลักษณะแบบลาดเต่า แบบลาด

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ประธานบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นายณัฐวุฒิ กว้างทุ่ง, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ นายวิเชียร ศรีกระหัน, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

ตูป แบบโค้ง ส่วนใหญ่เรียกว่า “บ้านทรงหลังเต่า” ลักษณะบ้านทรงหลังเต่านี้มีสาเหตุจากความเชื่อของชาวไทดำเชื่อว่าเต่าอายุยืน เมื่อสร้างบ้านทรงหลังเต่าแล้วจะอายุยืน หลังบ้านคามุงด้วยหญ้าคา มีลักษณะโค้งเป็นกระโจม มียอดจั่วบนหลังคาบ้านประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควายหรือเขากวางไขว้กัน เรียกว่า “ขอกุด” ซึ่งใช้แบ่งตามฐานะและตระกูลของชาวไทดำ เช่น ขอกุดจิม ขอกุดบัว ขอกุดหม้าย เป็นต้น ส่วนใต้ถุนบ้านจะสูงโล่งกว้าง ใช้เก็บข้าวของเครื่องใช้ ภายในตัวบ้านเปิดโล่ง และจะมีการจัดแบ่งเป็นห้องเป็นสัดส่วน เช่น ห้องบรรพบุรุษ พ่อ แม่ ลูกชาย ลูกสาวใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่พักผ่อน สำหรับกลุ่มทอผ้าประจำชมรมโฮมสเตย์ ทั้งหมดภายในบริเวณบ้านพิพิธภัณฑน์มีจำนวน ๓ หลัง สำหรับให้บริการนักท่องเที่ยวที่ต้องการพัก และเที่ยวชมวิถีชีวิตหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ ใต้ถุนเรือนใช้เป็นที่พักผ่อนของกลุ่มทอผ้าประจำชมรม

๔. ยุ้งข้าว ๓ หลัง

๕. ลานการแสดง การละเล่น

๖. อาคารโรงอาหาร ๑ หลัง

๗. อาคารชมการแสดง ๑ หลัง

๘. ร้านกาแฟให้บริการนักท่องเที่ยว ๑ หลัง

๙. ห้อง ๒ หลัง แบ่งเป็น ห้องน้ำชาย ๑ หลัง ห้องน้ำหญิง ๑ หลัง

ภาพที่ ๔.๑๑ บ้านพิพิธภัณฑน์ไทดำ

ที่มา : <https://www.facebook.com/profile.php?id=๑๐๐๐๕๗๑๓๑๓๓๓๕๒๖>

๓) เอือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ

นางสำลาน กรมทอง^{๑๐๔} ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เอือนอ้าย เอ็ม” วิชาหูกชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด อ.เชียงคาน จ.เลย อยู่ภายใต้การส่งเสริมของกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ มีจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ผ้าทอ เป็นผ้าฝ้ายและไหมธรรมชาติ เป็นผ้าอ้อมจากสีธรรมชาติจากเปลือกมะพร้าว เปลือกและผลส้มโอ และใบหนาด ผลิตจากการทอมือแบบดั้งเดิมของชาวไทดำ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของชนเผ่าชาวไทดำหรือลาวซ่ง ที่ยังคงเอกลักษณ์และวิถีความเป็นอยู่ในแบบสโลว์ไลฟ์ เรียนรู้การทอผ้าซึ่งเป็นมรดกจากภูมิปัญญาของชาวไทดำ มีการจัดนิทรรศการกิจกรรมสาธิตการทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของวิชาหูก เช่น ต้มนก ต้มหนู ซึ่งเป็นเครื่องรางของชาวไทดำ, การแสดงจำลองกินปางพร้อมการฟ้อนแคนไทดำ^{๑๐๕} นำเสนอวิถีชีวิตของชาวไทดำเริ่มจากปลูกฝ้าย อ้วฝ้าย เชนฝ้าย ปั่นฝ้าย มัดหมี่ ทอผ้า เก็บผักตามริมรั้ว ทำอาหารจนถึงงานรื่นเริง ฟ้อนแคน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้ลูกหลานสืบสานงานต่อ และก่อให้เกิดรายได้จากภูมิปัญญาเดิมของบรรพบุรุษ โดยวิชาหูกชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาดได้รับคัดเลือกร่วมโครงการหมู่บ้านทามาค้าขาย ในปี ๒๕๖๔ เป็นหมู่บ้านที่มีความพร้อมที่ก้าวไปสู่เป้าหมายของ “หมู่บ้านทามาค้าขายแห่งใหม่” ที่ประสบผลสำเร็จและเป็นแรงสำคัญในการ กระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นให้เติบโตต่อไป อย่างยั่งยืน^{๑๐๖}

ภาพที่ ๔.๑๒ เอือนอ้าย เอ็ม ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ

ที่มา : <https://www.facebook.com/herneyeem/>

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ นางสำลาน กรมทอง, ผู้ก่อตั้งเอือนอ้ายเอ็มศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ นางสาวทิฆัมพร กรมทอง, กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นางสาวลัดดาวรรณ ชาวตร, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

๔.๒.๒ รูปแบบกิจกรรมเพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

รูปแบบกิจกรรมแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตคนไทดำบ้านนาป่าหนาด เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้ถูกนำเสนอผ่านแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านนาป่าหนาด ดังนี้

๑. ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ

นางละออง ขาวนา^{๑๐๗} ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ศูนย์วัฒนธรรมไทดำเป็นพื้นที่ให้ชาวไทดำ ได้จัดงานและกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม โดยนำเสนอในรูปแบบนิทรรศการความเป็นมาของชาวไทดำและวิถีชีวิตในอดีต การแสดงภาพเก่าเล่าเรื่อง การนำข้าวของเครื่องใช้ในอดีตออกมา จัดแสดงให้ความรู้ มีการใช้สื่อ สัญลักษณ์ของความเป็นไทดำ ไม่ว่าจะเป็นภาพเรือนไทดำในอดีต หรือ เรือนไทดำจำลอง ลวดลายผ้าปัก ที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของชาวไทดำ ตัวอักษรไทดำ มาใช้ ตกแต่งตามสถานที่ต่างๆ ภาพของเด็กตัวเล็ก ๆ วัยรุ่น ไปจนถึงผู้สูงอายุแต่งกายด้วยชุดไทดำตามขนบธรรมเนียมบ้าง ชุดไทดำประยุกต์บ้าง พูดคุยกัน ด้วยภาษาไทดำ ฟ้อนรำตามเสียงแคนวงที่บรรเลง เมื่อมีแขกและนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม

๒. บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ

นายเพชรตะบอง ไพศุณย์^{๑๐๘} ได้ให้สัมภาษณ์ว่า บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำแห่งนี้จะให้สมาชิกในชมรมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองของชาวไทดำ คอยบริการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวประจำทุกวันและที่พิพิธภัณฑ์ไทดำแห่งนี้ยังมีการสอนภาษาไทดำเด็ก ๆ ลูกหลานไทดำ ในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์เพื่อเป็นการอนุรักษ์ รักษาภาษา ตัวอักษรไทดำเอาไว้ไม่ให้สูญหาย และก็ช่วยต้อนรับนักท่องเที่ยว รวมไปถึงการอนุรักษ์รักษาจัดแสดงวัฒนธรรมประเพณีหลายสิ่งหลายอย่างเอาไว้ได้ เช่น การทอผ้าสวยงาม ลักษณะต่างๆ ผ้าเปียว ผ้าซิ่น ผ้านุ่งลวดลายของชาวไทดำ การทำโมบายประดับตกแต่ง ต้มนก ต้มหนู โคมไฟ บ้านอนุรักษ์ทรงไทดำ เครื่องประดับประกอบพิธีกรรม และพิธี “แซปาง” คือ พิธีกรรมสำคัญของชาวไทดำที่แสดงความเคารพต่อ “หมอมด” ประจำหมู่บ้าน พิธีแซปางยังเป็นการฉลองความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันไม่มีพิธีกรรมนี้ในหมู่บ้านแล้ว^{๑๐๙} แต่มีการจำลองการละเล่นพิธีแซปางไว้ให้สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาที่พิพิธภัณฑ์ได้ชมการแสดงแซปาง เพื่อถือเป็นการต้อนรับแขกที่มามีเยือน นอกจากนั้นยังมี การฟ้อนแคนหรือแซกัณ แซไต ต้อนรับนักท่องเที่ยว และการละเล่นพื้นบ้าน เช่น เดินไม้แจ่งแจ๊ะ มะกอนลอดหวาง เดินกระโป๊ะ เป็นต้น บริเวณใต้ถุนเรือนพิพิธภัณฑ์ ยังมีร้านค้าขายของฝาก ของที่ระลึก สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ จากกลุ่มชมรมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ เช่น เสื้อไทดำ ผ้าเปียว กล้วยาม สบู่สมุนไพร โมบายต้มนกต้มหนู เครื่องจักสานต่างๆ

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นางละออง ขาวนา, ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, ประธานบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นางสาวณัฐนรี หาญงชัย, กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ท่องเที่ยววิถีชุมชนไทดำ

การแสดง 3 ชุด แขนง + ฟ้อนแคน + แขนง 2,000 บาท

นั่งรถอีแต๋นชม 3 แหล่งท่องเที่ยววิถีชุมชนไทดำ

- ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ
- กลุ่มทำสบู่สมุนไพร
- ศูนย์ทอผ้าไหม 12

ประมาณ 1 ชั่วโมง คันละ 500 บาท (นั่งได้คันละ 10 คน)

ตำมขวัญ (พิธีกรรมทำขวัญ)

1,000 บาท

วิทยากร

500 - 1,000 บาท

SPECIAL ชมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ ไร่สุคนธ์ออร์แกนิก แล่นการละเล่นไทดำ DIY สุนัขพันธุ์หายาก ***ไม่คิดค่าใช้จ่าย หยอดคูปองบริจาค

บ้านข้าวไร่นา (มีค้ำ 30 %)

เมนู (120 บาท/คน)

1. ผักทอดกรอบ
2. ผักทอดกรอบ
3. ผักทอดกรอบ
4. ผักทอดกรอบ
5. ผักทอดกรอบ
6. ข้าวเหนียวข้าวสวย 7. ผลไม้

เมนู (150 บาท/คน)

1. ผักทอดกรอบ
2. ผักทอดกรอบ
3. ผักทอดกรอบ
4. ผักทอดกรอบ
5. ผักทอดกรอบ
6. ข้าวเหนียวข้าวสวย 7. ผลไม้

เมนู (180 บาท/คน)

1. ผักทอดกรอบ
2. ผักทอดกรอบ
3. ผักทอดกรอบ
4. ผักทอดกรอบ
5. ผักทอดกรอบ
6. ข้าวเหนียวข้าวสวย 7. ผลไม้

***รวมคูปอง แลกข้าวสาร 1 กิโลกรัม

ที่พักแบบโฮมสเตย์

ห้องพัก 200 บาท/คน/คืน (ค่าอาหารเช้า 10 บาท)

ห้องพัก 150 บาท/คน/คืน (ค่าอาหารเช้า 10 บาท)

ห้องพัก 100 บาท/คน/คืน (ค่าอาหารเช้า 10 บาท)

PACKAGE

ภาพที่ ๔.๑๓ แผ่นพับการท่องเที่ยววิถีชุมชนไทดำ
ที่มา : <https://www.facebook.com/profile.php?id=๑๐๐๐๕๗๑๓๑๓๓๓๕๒๖>

ภาพที่ ๔.๑๔ นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมฟ้อนรำตามวิถีไทดำ
ที่มา : <https://www.facebook.com/profile.php?id=๑๐๐๐๕๗๑๓๑๓๓๓๕๒๖>

ภาพที่ ๔.๑๕ นักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมแสดงแซปาง
ที่มา : <https://www.facebook.com/profile.php?id=๑๐๐๐๕๗๑๓๑๓๓๓๕๒๖>

ภาพที่ ๔.๑๖ นักท่องเที่ยวนั่งรถชมวิถีชีวิตชุมชนไทดำ
ที่มา : <https://www.facebook.com/herneyeem/>

๓) เอือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ

นางสำลาน กรมทอง^{๑๑๐} ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เอือนอ้าย เอ็ม” วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด อ.เชียงคาน จ.เลย มีผ้าทอที่เป็นซึ่งมีเอกลักษณ์ คือ ผ้าพื้นเมืองลายสวย “ผ้าทอมือลายนางหาญ” นำมาตัดเย็บให้ดูทันสมัย และสวมใส่ได้ในชีวิตประจำวัน ที่ถูกพัฒนาขึ้นภายใต้แบรนด์ “เอือนอ้ายเอ็ม” เป็นภูมิปัญญาคนไทดำ มีเอกลักษณ์ที่ลวดลาย และจากการพัฒนาด้วยฝีมือ จนความเชี่ยวชาญ นำมาทำเป็นชุดสำเร็จรูป ย้อมผ้าทอมือ ร่ม กระเป๋าถือ ยังมีการพัฒนาคอลเล็กชั่นใหม่ภายใต้แบรนด์ AI-M (อ้ายเอ็ม) ซึ่งเป็นภาษาไทดำ ที่มีความหมายถึงบ้านพ่อแม่^{๑๑๑} ให้เป็นหนึ่งในโครงการหมู่บ้านทำมาค้าขายที่กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ เข้ามาช่วยส่งเสริมและพัฒนา นอกจากเอือนอ้าย เอ็ม จะขายสินค้าผ้าทอมือแล้ว ยังได้ทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญาของชาวไทดำ ให้ผู้ที่สนใจมาศึกษาดูงานได้ทดลองทำ และได้รับชิ้นงานฝีมือตนเองกลับบ้านไปด้วย โดยมีงานฝีมือต่างๆให้ทดลองทำ เช่น การทำมะกอนน้อยห้อยคอ หรือนำไปแขวนที่หนักรถ หรือห้องนอนได้ ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือกลิ่นหอมจากสมุนไพร ใบอัม ใบแห้ง ซึ่งเป็นต้นไม้หอมสมัยโบราณ ในสมัยโบราณคนเผ่าใช้ขี้ไต้ต้มน้ำชาข้าวเพื่อระดม ใช้พับใส่ตู้เสื้อผ้าให้เกิดกลิ่นหอม ใช้พับใส่กระเป๋าต่างค์เพื่อให้มีกลิ่นหอม เหมือนน้ำหอม^{๑๑๒}

ภาพที่ ๔.๑๗ สาธิตการทำมะกอนน้อยห้อยคอ
ที่มา : <https://www.facebook.com/herneyeem/>

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นางสำลาน กรมทอง, ผู้ก่อตั้งเอือนอ้ายเอ็มศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นางฉลาด ช้อนเดิม, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ นางสาวทิฆัมพร กรมทอง, กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๔.๑๘ สานิตการทอผ้า

ที่มา : <https://www.facebook.com/herneyeem/>

๔) กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่หน่วยงานรัฐเข้ามาสนับสนุน

นายธรรมบุญ ภาครูป ผู้จัดการสำนักงานพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ๕ หรือ อพท.๕ กล่าวว่า กิจกรรมถนนโคมไฟไทดำ ชื้อของถิ่น กินจุบผัก สัมผัสวิถีไทดำ เป็นความร่วมมือระหว่าง อพท.และศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ ที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบ ภายใต้โครงการพัฒนาเส้นทาง โปรแกรมการท่องเที่ยว และจัดกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุน การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ในเส้นทาง Romantic Route และ นาดี Route ซึ่งชุมชนไทดำ ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเลย มีลักษณะที่โดดเด่น ทั้งในด้านสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต อาทิ อาหาร การแต่งกาย ผลิตภัณฑ์ ของที่ระลึกของชุมชน ศิลปะการแสดง และภาษาที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงอุปนิสัยของคนในท้องถิ่นที่ยังคงวิถีอัตลักษณ์ของตน นับว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ^{๑๑๓}

ผู้นำชุมชนให้สัมภาษณ์ว่า^{๑๑๔} การจัดกิจกรรม “ถนนโคมไฟไทดำ กินจุบผัก สัมผัสวิถีคนไทดำ” เกิดขึ้นจากแนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนและ อพท. ได้วางแผนและดำเนินกิจกรรมนี้ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้ศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ เป็นศูนย์

^{๑๑๓} อัมรินทร์ ชูฤทธิ์, “ชุมชนไทดำแหล่งท่องเที่ยว”, ข่าวสด, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน, ๒๕๖๕, <https://www.dasta.or.th/th/article/๓๗๖>.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นายสุทธิาน นามกอง, ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่.๔, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

การเรียนรู้ที่มีชีวิต เกิดการสืบสานวิถีของคนไทดำ และส่งต่อความเป็นไทดำ ให้นักท่องเที่ยวและผู้คนที่ทั่วไปได้รู้จักวิถีชีวิตของชุมชนไทดำมากยิ่งขึ้น ผ่านการเปลี่ยนถนนธรรมดาให้เป็นถนนโคมไฟไทดำที่สวยงาม ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาซื้อ มาชิม และมาชมวิถีชีวิตของชาวไทดำ ซึ่งกิจกรรมนี้ก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนไทดำ และชุมชนบริเวณโดยรอบให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวในวงกว้างมากยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญมากไปกว่านั้นคือ คนท้องถิ่นตระหนักถึงการร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๑๕} เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวในชุมชน ส่งผลให้เยาวชนและลูกหลานชาวไทดำเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้วิถีของชุมชนคนไทดำเป็นที่รู้จักและคงอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไป

ภาพที่ ๕.๑๙ บรรยากาศงานถนนโคมไฟไทดำ
ที่มา : <https://www.facebook.com/Thaidamnapanad/>

๕) การสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมไทดำทั้งภายในและภายนอกประเทศ

นายเพชรตะบอง ไพศุณย์ ประธานบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การจัดงานไทดำประจำปี มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พี่น้องไทดำบ้านนาป่าหนาดและพี่น้องไทดำในที่อื่นๆ มาร่วมพบปะสังสรรค์กัน เพื่อถามข่าวสารข้อมูลและแลกเปลี่ยน เติมเต็มข้อมูลด้านวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน การกำหนดวันจัดงานตุ้มโฮม พี่น้องไทดำ หรือ ตุ้มโฮมพี่น้องไต คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมชุดแรกได้กำหนดช่วงเวลาที่ชาวไทดำว่างเว้นจากการทำงานประจำและสะดวกต่อการเดินทางของพี่น้องไทดำในภาคต่าง ๆ ของไทยต้องการมาร่วมงานด้วย จึงกำหนดเอาวันเสาร์แรกของเดือนเมษายน ของทุกปีเป็นวันจัดงาน เพราะตลอดทั้งเดือนเมษายนไทดำจะจัดงานเช่นเดียวกันนี้ทุกหมู่บ้าน ดังนั้นทุกวันใน

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายฉนวนรัตน์ ดวงปา, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

เดือนเมษายนจะไม่เว้นว่างงานตุ้มโฮมป็น้องโต (ซึ่งเรียกชื่องานว่าไทซงคำ)^{๑๑๖} การจัดงานประเพณีตุ้มโฮมป็น้องโต จัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๕๔๐ โดยมี นายกร ไผศุณย์ ประธานศูนย์วัฒนธรรม ในปี ๒๕๕๑ คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทดำพร้อมทั้งส่วนราชการได้กำหนดเอาวันที่ ๖ เมษายน ซึ่งเป็นวันจักรี เป็นวันจัดงานตุ้มโฮมป็น้องโต ด้วยเหตุผลที่ว่า ไทดำบ้านนาป่าหนาดอพยพมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี

๔.๒.๓ การบังคับใช้กฎระเบียบเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น^{๑๑๗} พบว่า ตั้งแต่อดีตชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ไม่มีกฎระเบียบที่แน่ชัดในการอนุรักษ์วัฒนธรรม มีแต่เพียงธรรมเนียมการปฏิบัติ สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเท่านั้น เช่น การทำพิธีเสนเรือน การแต่งกายชุดไทดำ การละเล่นการแข่งขาน แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตภาษาถิ่น วัฒนธรรมและประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากจากศาสนาพุทธ และวัฒนธรรมของคนต่างถิ่น แต่ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดก็ยังช่วยกันรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทดำของตัวเองไว้อย่างเหนียวแน่น เช่น เอกลักษณ์ทางภาษา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่ส่วนใหญ่จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความเชื่อในการนับถือผี เชื่อว่าทำดีได้ดี ละเว้นการทำความชั่ว สอดคล้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ที่สำคัญชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีความภูมิใจในความเป็นไทดำของตนเอง และพร้อมที่จะเผยแพร่วัฒนธรรมและประเพณีของตนเองให้บุคคลอื่นๆ ได้รับรู้และกลายเป็นแหล่งรายได้อีกทางหนึ่งของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านนาป่าหนาด^{๑๑๘} พบว่า วัฒนธรรมบางอย่างจะสืบทอดกันมาเพราะความเชื่อ อย่างพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนของไทดำ ซึ่งเป็นผีพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ก็จะปฏิบัติกันทุกครอบครัว ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีการปฏิบัติกันอยู่แต่อาจจะไม่เยอะเหมือนเมื่อก่อน เพราะบางครอบครัวลูกหลานไปทำงานหรือไปเรียนต่างถิ่น ทำให้ลำบากต่อการประกอบพิธี

จากการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา^{๑๑๙} ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดยังคงยึดถือพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเช่นเดิม คือ การฝังศพ แต่บางคนก็เผลอตามความเชื่อของพระพุทธศาสนา ซึ่งความเชื่อในสังคมชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด มีอย่างหลากหลาย ทั้งความเชื่อแบบดั้งเดิมของไทดำ และพุทธศาสนา พิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทดำที่มีความเชื่อ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีเรือน ความเชื่อเกี่ยวกับหมอรักษาหรือเจ้าบ้าน เมื่อมีคนตายทุกบ้าน จะหยุดทำงานจนกว่าจะนำคนตายไปป่าช้าเรียบร้อยแล้ว จึงเริ่มทำงานใหม่อีกครั้ง ในงานศพไม่มีพระสงฆ์มาเกี่ยวข้องเพราะถือว่าพระกับผีไม่ถูกกัน

จากการสัมภาษณ์ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวไทดำที่สอดคล้องกับพุทธศาสนิกชนทุกยุคทุกสมัยมาจนปัจจุบันว่า มีความคิดความเชื่อในการดำเนินชีวิตประจำวันจนกลายมาเป็นภูมิ

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นายแสวง ขาวนา, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไผศุณย์, ผู้ก่อตั้งบ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ นางสายใจ อินยานวน, ชาวบ้านบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นายเกษม ชื่อนเดิม, ผู้นำศาสนา, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

ปัญญา และประเพณี วัฒนธรรมสืบทอดมาจนถึงคนรุ่นใหม่และต่อ ๆ ไป หลักของศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้มุ่งไปที่ความเชื่อที่ยึดหลักกรรม คือ การทำดีทำชั่ว ผลของกรรมดีและชั่ว ในคัมภีร์ภูมิวิลาสินีได้พูดถึงความคิดความเชื่อเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด นรกสวรรค์และเทวดา เป็นต้น ซึ่งความเชื่อ ความศรัทธาของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดนี้จึงกลายเป็นกฎ ระเบียบ ข้อค้ำ ที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

๔.๒.๔ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนภาครัฐ^{๑๒๐} พบว่า ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการรักษาและพัฒนารูปแบบที่ยังคงลักษณะความเป็นไทดำเอาไว้ให้ลูกหลานและบุคคลอื่นๆ ได้ชื่นชม เช่น การสาธิตการทอผ้า บริการนักท่องเที่ยวและผู้สนใจมาศึกษาวิถีชีวิตชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด มีเจ้าหน้าที่ที่อยู่ประจำศูนย์แต่งกายด้วยชุดไทดำ การจำหน่ายเครื่องแต่งกายของชาวไทดำ เครื่องเงิน เสื้อผ้า มีการบริการโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายในการแต่งกาย ด้วยชุดไทดำให้นักท่องเที่ยวได้สวมใส่เพื่อถ่ายภาพ ล้วนแต่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด เมื่อมีนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจเข้ามา ทางศูนย์วัฒนธรรม บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ จะเชิญชวนให้ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมาช่วยกันต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจที่จะศึกษาวิถีชีวิต ซึ่งแต่ละคนก็จะได้รับหน้าที่แตกต่างกันไป ตามความถนัดของตัวเอง และนอกจากเป็นการช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไทดำแล้วยังมีรายได้จากการทำงานตรงนี้ด้วย

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านนาป่าหนาด^{๑๒๑} พบว่า ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนากิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยเปิดโอกาสให้ชาวไทดำที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้ร่วมวางแผนการบริหารกิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านศูนย์เรียนรู้ทั้ง ๓ แห่ง ร่วมกับหน่วยงานรัฐและมีการกระตุ้นให้ผู้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมของชุมชนที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ให้เป็นที่ดึงดูดแก่นักท่องเที่ยว ให้ชาวไทดำได้มีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว^{๑๒๒} โดยมีการจัดแบ่งหน้าที่ของกลุ่มคนในชุมชนอย่างทั่วถึงในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการพัฒนาการบริการนักท่องเที่ยว โดยมีการจัดให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การสื่อความหมาย เนื่องจากปัจจุบันชาวไทดำได้การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและฐานข้อมูลเทคโนโลยีสารสนเทศผ่านสื่อ เช่น เฟสบุ๊ก เพื่ออำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว

สรุปกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติ

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ นางชญานิ แสงสว่าง, รักษาการแทนผู้อำนวยการกองการศึกษา, เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ นางจุฑาทิพ อินเนียร, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ นายศรายุทธ สิมมา, ชาวบ้านนาป่าหนาด, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

พันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย พบว่า กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความรู้ให้ชาวไทดำรู้สึกหวงแหนวัฒนธรรมของตนเองที่กำลังจะสูญหายไปตามยุคสมัย และได้ริเริ่มรวบรวมวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย มาจัดแสดงผ่านศูนย์วัฒนธรรมไทดำ

ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ หลังจากสร้างศูนย์วัฒนธรรมสำเร็จแล้ว ชาวไทดำได้ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาศึกษาวัฒนธรรมไทดำ โดยได้นำเสนอกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย การละเล่น การพูดภาษาไทดำ เครื่องไม้เครื่องมือโบราณ การสาธิตทอผ้า การทำเครื่องรางของขลัง ถนนคนเดิน นอกจากกิจกรรมแล้ว ยังจัดจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชาวไทดำเพื่อสร้างรายได้ให้ชาวไทดำอีกทาง

ขั้นตอนที่ ๓ การควบคุมกิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะด้านการอนุรักษ์ โดยการวางแผนเกณฑ์การใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งในด้านเวลาและสถานที่ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมแหล่งเที่ยวของชาวไทดำผ่านสังคมโซเชียล และ สร้างเครือข่ายวัฒนธรรมไทดำทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผ่านงานประเพณีประจำปี

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

๑. การอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย การอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้นำเสนอผ่านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่มีแหล่งเรียนรู้ภายในหมู่บ้าน จำนวน ๓ แหล่ง คือ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ, บ้านพิพิธภักดีไทดำ และ เอือนอ้ายเอ๋ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไทดำ ทั้ง ๓ แหล่งเรียนรู้จะมีวิธีการอนุรักษ์คล้าย ๆ กัน เช่น เครื่องไม้มือเครื่องมือโบราณที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ชุดไทดำ การทอผ้า การละเล่นต่าง ๆ การพ้อนรำ การทำเครื่องรางของขลัง สิ่งทั้ง ๓ แหล่งเรียนรู้ไม่มีให้นักท่องเที่ยวได้รับชมและเรียนรู้ คือ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ ถือว่าเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวไทดำ การประกอบพิธีจะทำข้ามขั้นตอนไม่ได้ หากทำไม่ครบขั้นตอนอาจนำพาสิ่งไม่ดีมาสู่ชีวิตของตนได้ เป็นสาเหตุให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถรับชมเรียนรู้การประกอบพิธีของชาวไทดำได้ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวยังหมู่บ้านนาป่าหนาดจะได้ศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชาวไทดำผ่านแหล่งเรียนรู้ที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งถือได้ว่าชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตยเองที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษนำมาสร้างรายได้ให้คนในชุมชนและเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืนอีกด้วย

๒. กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด สามารถแบ่งออกได้ ๓ ขั้นตอนคือ

๑) ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักร่วมกันในการอนุรักษ์รักษา พื้นฟูวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้รวมตัวกันเพื่อศึกษา รวบรวมทรัพยากร

ทางวัฒนธรรมที่อาจจะสูญหายตามกาลเวลา นำมาอนุรักษ์ไว้ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผ่านศูนย์เรียนรู้ภายในหมู่บ้าน

๒) ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด การนำเสนอกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด ได้นำเสนอวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนผ่านการท่องเที่ยว เช่น การแต่งกาย นักท่องเที่ยวสามารถแต่งกายด้วยชุดไทดำ การทอผ้า นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ทดลองการทอผ้า โดยมีชาวไทยดำคอยแนะนำ การทำเครื่องรางของขลัง ถนอมคนเดิน เป็นต้น นอกจากกิจกรรมแล้ว ยังจัดจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชาวไทยดำเพื่อสร้างรายได้ให้ชาวไทยดำอีกทาง

๓) ขั้นตอนที่ ๓ การควบคุมกิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาดให้ยั่งยืน ชาวบ้านนาป่าหนาดได้วางกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งในด้านเวลาและสถานที่ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมแหล่งเที่ยวของชาวไทยดำผ่านสังคมโซเชียล และสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมไทดำโดยการส่งเสริมให้มีการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวไทยดำทั้งในประเทศและต่างประเทศ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การการศึกษาวิจัย เรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย เป็นการวิจัยใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้คำตอบตามกรอบวิจัย มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย ๒) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ประชาชนที่มีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ ชุมชนวัฒนธรรมไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ประกอบไปด้วย กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา, ผู้นำชุมชน, ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ, ปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งมีผลการศึกษาวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ อภิปราย

๕.๑.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่และแบบสัมภาษณ์ สามารถสรุปโดยแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

๕.๑.๑ ศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

ผลการวิจัยในข้อนี้ ผู้วิจัยจากการศึกษาค้นคว้าตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่และแบบสัมภาษณ์ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนไป แต่ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดเลย การอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด จะถูกเสนอผ่านทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในตัวหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ทั้ง ๓ แห่ง คือ ๑.ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ ๒.บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ และ ๓. “เฮือนอ้าย เอ็ม” วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด โดยทั้ง ๓ แหล่งมีวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยการนำเสนอวัฒนธรรมของตนเองผ่านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนไทดำ ดังนี้

๑. ความเชื่อและพิธีกรรมและการละเล่น

ไทดำได้มีความเชื่อเรื่องผี และปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา ปัจจุบันการปฏิบัติตามความเชื่อ พิธีกรรมเหล่านี้ ต่างก็มีความยืดหยุ่น ไม่ค่อยเคร่งครัดเหมือนเดิม ได้มีการรวบรวมขั้นตอน วิธีการต่างๆ ในพิธีกรรม เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้เป็นมรดกสืบทอด เช่น พิธีเลี้ยงหอเจ้าบ้าน พิธีเสนเรือน ส่วนการละเล่นได้ถูกนำเสนอผ่านศูนย์เรียนรู้ทั้ง ๓ แห่ง ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน เช่น การเล่นคอน หรือ อื่นก่อน การละเล่นแซปาง การทำตุ้มนกตุ้มหนู โดยให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมสนุกพอรำกับชาวไทดำ ทดลองทำตุ้มนกตุ้มหนู ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัส และเรียนรู้วัฒนธรรมไทดำไปในตัว

๒. การแต่งกาย

สังคมในยุคปัจจุบันได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาในประเทศไทย ทำให้ประชาชนหันมาสวมใส่ชุดเสื้อผ้าสำเร็จรูป ที่มีดีไซน์ทันสมัยตามยุคตามกระแสมากขึ้น ไม่เว้นแม้แต่ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ก็ได้รับอิทธิพลนี้เหมือนกัน ซึ่งในการใช้ชีวิตประจำวันชาวไทดำแทบจะไม่แต่งกายด้วยชุดไทดำแต่จะแต่งกายตามยุคสมัย ชาวไทดำจะแต่งชุดไทดำเมื่อมีพิธีหรืองานสำคัญ ๆ เท่านั้น ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดจึงพยายามอนุรักษ์การแต่งกายของตนไว้ด้วยการนำเสนอผ่านศูนย์เรียนรู้ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านทั้ง ๓ แห่ง โดยการแต่งกายชุดไทดำต้อนรับ เตรียมชุดให้นักท่องเที่ยวได้สวมใส่เพื่อถ่ายรูป สาธิตการทอผ้าให้นักท่องเที่ยวได้รับชม และมีแบรนด์เสื้อผ้าไทดำเป็นของตัวเอง ชื่อว่า “อ้ายเอ๋ม” ออกแบบผ้าให้มีความทันสมัยสามารถสวมใส่ในชีวิตประจำวันได้

๓. ภาษาไทดำ

ชาวไทดำในปัจจุบันจะพูด อ่าน เขียน ภาษาไทยและภาษาถิ่นเป็นหลัก ส่วนภาษาไทดำนั้นจะพบว่ามีส่วนน้อยที่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทดำได้ ส่วนการพูดภาษาไทดำยังพอที่จะสื่อสารกันให้เข้าใจได้ แต่สำเนียงการพูดจะเพี้ยนไปจากเดิม สาเหตุมาจากชาวไทดำได้ส่งลูกหลานไปเรียนในโรงเรียนทำให้ได้รับการสืบทอดวัฒนธรรมอื่น ๆ มา ชาวไทดำจึงพยายามรื้อฟื้นภาษาไทดำ โดยการประสานกันหน่วยงานรัฐขอให้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นภาษาไทดำ สำหรับใช้ในโรงเรียนภายในชุมชน และชาวบ้านบางกลุ่มได้อนุรักษ์การใช้ภาษาโดยการจัดทำรายการวิทยุท้องถิ่นด้วยภาษาไทดำ

ส่วนปัญหาที่พบ เนื่องจากการแผ่กระจายของทุนนิยมได้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทดำ ไม่ว่าจะเป็นด้านการแต่งกาย ซึ่งในปัจจุบันชาวไทดำส่วนใหญ่นิยมแต่งกายตามสมัยนิยม คือใส่กางเกงขาสั้น เสื้อผ้าแฟชั่นต่าง ๆ ที่หาได้ง่ายตามท้องตลาดและมีราคาที่ถูก ด้านภาษาซึ่งการเรียนรู้ภาษาไทยถือได้ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะทำให้ชาวไทดำมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและแสวงหาผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วของสังคมในยุคปัจจุบัน ด้านประเพณีเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ชาวบ้านไทดำจำเป็นต้องออกไปหางานทำต่างถิ่น เพื่อจะมีรายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวทำให้ประเพณีบางอย่างไม่สามารถทำได้ เพราะสมาชิกในครอบครัวไม่ครบ

๕.๑.๒ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

ผลการวิจัยในข้อนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่และแบบสัมภาษณ์ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ตั้งแต่อดีตการอนุรักษ์วัฒนธรรม เกิดจากการได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จากครอบครัวที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยการให้ปฏิบัติจริง เป็นการให้ชาวไทดำรุ่นหลังได้ทำจริง โดยมีผู้สูงอายุคอยให้คำแนะนำและทำให้เป็นดูเป็นตัวอย่างและให้ชาวไทดำรุ่นหลังปฏิบัติตาม เช่น การแต่งกาย ในชีวิตประจำวัน ผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นลายแตงโม แต่ถ้าในงานบุญหรือประเพณี จะเปลี่ยนมานุ่งผ้าซิ่นลายนางหาญ การแต่งกายของชาวไทดำนอกจากจะเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแล้ว ยังบอกให้ทราบสถานะของฝ่ายหญิงด้วย เช่น เป็นสาว แต่งงานแล้ว หม้าย หรือหย่าร้าง แต่ในยุคปัจจุบันกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้ชาวไทดำได้รับผลกระทบอย่างมาก ทำให้วัฒนธรรมชาวไทดำค่อย ๆ เลือนหายไป ปัจจุบันจะพบชาวไทดำแต่งกายด้วยชุดไทดำน้อยมาก ๆ หรือแทบไม่พบเจอเลย ประเพณีต่าง ๆ ก็ปฏิบัติกันน้อยลง จึงเป็นเหตุให้ชาวไทดำกลุ่มนี้สูญหายวัฒนธรรม วิถีชีวิตของและอยากจะอนุรักษ์เอาไว้ ซึ่งมีขั้นตอนในการอนุรักษ์ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักร่วมกันในการอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟู วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

- ๑) การค้นหา รวบรวมวัฒนธรรมชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดที่สำคัญๆ
- ๒) การรวมกลุ่มเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมบริเวณชุมชนบ้านนาป่าหนาด
- ๓) การสร้างแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมในชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด มีด้วยกัน ๓ สถานที่ คือ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ, พิพิธภัณฑ์ไทดำ และเฮือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไต่ดำ

ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด

- ๑) กิจกรรมเรียนรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ผ่านสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทั้ง ๓ แห่งคือ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ, บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ และเฮือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไต่ดำ เป็นการอนุรักษ์เกิดการสืบสานวิถีของคนไทดำและส่งต่อความเป็นไทดำ ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักวิถีชีวิตของชุมชนไทดำมากขึ้น
- ๒) กิจกรรมรักษา/ซ่อมแซม ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เสียหาย การพัฒนาอาชีพของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านนาป่าหนาด โดนนำลายผ้าโบราณมา ทอผ้าด้วยวิธีแบบเดิม และดัดแปลงตัดผ้าเป็นผ้าคลุม ผ้าถุง เสื้อ ไว้สำหรับขายให้นักท่องเที่ยว
- ๓) กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ เช่น “ถนนโคมไฟไทดำ กินจุบผัก สัมผัสวิถีคนไทดำ” เกิดการสืบสานวิถีของคนไทดำ และส่งต่อความเป็นไทดำ ให้

นักท่องเที่ยวและผู้คนทั่วไปได้รู้จักวิถีชีวิตของชุมชนไทดำมากยิ่งขึ้น ผ่านการเปลี่ยนถนนธรรมดาให้เป็นถนนโคมไฟไทดำที่สวยงาม

ขั้นตอนที่ ๓ การควบคุมกิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดให้ยั่งยืน

๑) วางกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งในด้านเวลาและสถานที่ และกำหนดเป้าหมายในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด

๒) สร้างเครือข่ายวัฒนธรรมไทดำ ส่งเสริมให้มีการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวไทดำในประเทศและต่างประเทศ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการขยายผลผ่านการสื่อสารสู่สาธารณะชนในรูปแบบต่าง ๆ

๕.๒ อภิปรายผล

กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่และแบบสัมภาษณ์ สามารถอภิปรายผลโดยแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

๕.๒.๑ ศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

จากการศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีภูมิสำเนาในเขตพื้นที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

การอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดจะถูกนำเสนอผ่านทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในตัวหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ทั้ง ๓ แห่ง คือ ๑.ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ ๒.บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ และ ๓. “เฮือนอ้าย เอ็ม” วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด โดยทั้ง ๓ แหล่งจะนำเสนอวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวไทดำการอนุรักษ์วิถีชีวิตชาวไทดำแบบดั้งเดิมเอาไว้ นอกจากนี้แล้วยังเป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูลทั้งประวัติความเป็นมา เช่น นำอุปกรณ์เครื่องใช้ของชาวไทดำมาจัดแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม การรำรำตามประเพณีของชาวไทดำ สาธิตการทอผ้า เป็นต้น ผลการศึกษาในข้อนี้สอดคล้องกับ **ภัทรธิดา ผลงาม**^{๑๐๐} ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทดำมีศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ได้แก่ การเที่ยวชมบ้านเรือนชาวไทดำ และการเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประกอบด้วย (๑) การละเล่น ชาวไทดำมีการละเล่นที่สืบทอดกันมาช้านาน เรียกการละเล่นนี้ว่า แซปาง (๒) ด้านภาษา ชาวไทดำใช้อักษรไทดำซึ่งเป็นอักษรเฉพาะกลุ่ม (๓) ด้านการทอผ้า ไทดำบ้านในอดีตทุกคนรอบครัวจะปลูกฝ้ายเอง หรือเลี้ยงไหมเองเพื่อนำมาผลิตเป็นเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มให้กับสมาชิกในครอบครัว (๔) ด้านการแต่งกายของชาว

^{๑๐๐} ภัทรธิดา ผลงาม, “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย”, วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๙๒.

ไทดำ มีหลายแบบทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์การแต่งกายของไทดำ (๕) อาหาร ประกอบไปด้วยผักและน้ำพริก (๖) ด้านประเพณี มีดังนี้ ๑) ประเพณีการเกิด ๒) ประเพณีการเลี้ยงดู ๓) ประเพณีการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน ๔) ประเพณีวัยหนุ่ม ๕) ประเพณีการตาย และ ๗) ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ๑) พิธีแต่งงาน ๒) พิธีขบมด ๓) พิธีปาดตัง ๔) พิธีเสนเรือน ๕) พิธีเลี้ยงเจ้าบ้าน ส่วนภาษาไทดำที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งได้ถูกอนุรักษ์ด้วยร่วมมือกับหน่วยงานรัฐเพื่อเสนอให้มีการจัดการเรียนในโรงเรียน ผลการศึกษาในข้อนี้สอดคล้องกับ พระมหาธนกร กิตติปัญญา^{๑๑๑} ผลการวิจัยพบว่า ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาถิ่น หรือภาษาไทหล่มซึ่งเป็นภาษาประจำท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์นั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญที่สุดก็จะต้องเป็นเจ้าของภาษาหรือคนในท้องถิ่นนั้นซึ่งเป็นเจ้าของภาษา และมีความเกี่ยวข้องสืบเนื่องด้านภาษามายองบรรพบุรุษผู้สืบเชื้อสายมาโดยตรง อันจะเป็นผู้ที่ซึมซับวัฒนธรรม ดังกล่าวมาตั้งแต่เกิด ได้เห็นความสำคัญและความคงอยู่ของภาษาท้องถิ่นมานานจนสามารถรู้ได้ถึงความคงอยู่ และสามารถอนุรักษ์ได้โดยมามากนัก ซึ่งสามารถทำได้โดยการสืบทอดต่อ ๆ กันไปตามสายเลือด หน่วยงานของรัฐ, โรงเรียน, องค์กรท้องถิ่น ควรมีหัวข้อการอนุรักษ์พื้นที่ภาษาถิ่นอยู่ในแผนงานด้วย มีการกำหนดรูปแบบกิจกรรมให้เป็นรูปธรรมขึ้น เพื่อให้ชุมชนตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญของภาษาไทหล่ม

๕.๒.๒ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

จากการศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย สามารถแบ่งได้ ๓ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักร่วมกันในการอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟู วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

บ้านนาป่าหนาดเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับความสะดวก เนื่องจากเป็นหมู่บ้านไทดำเพียงแห่งเดียวในจังหวัดเลยและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รักษาวัฒนธรรมและประกอบพิธีกรรมที่ตกทอดจากบรรพบุรุษ เช่น พิธีเสนเรือน ภาษาพูด การแต่งกาย การละเล่น การทอผ้าลายโบราณ ที่ยังหลงเหลืออยู่บ้างท่ามกลางวิถีชีวิตสมัยใหม่ เป็นสาเหตุให้ชาวบ้านบางส่วนที่ตระหนักถึงวัฒนธรรมของตนเองที่กำลังเสื่อมสูญไปตามยุคสมัย ได้จับกลุ่มรวมตัวกันศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่ออนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาเรียนรู้ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ จิรวรรณ พรหมทอง

^{๑๑๑} พระมหาธนกร กิตติปัญญา, “การอนุรักษ์และฟื้นฟูการใช้ภาษาไทหล่มของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๙๔.

และสุวิมล เวชวิโรจน์^{๑๐๒} ผลการวิจัยพบว่า การสร้างการตระหนักรู้ใน “การเป็นเจ้าของวัฒนธรรม” โดยกระบวนการดังกล่าว สามารถเกิดขึ้นได้ผ่านการแสดงความคิดเห็นของชาวไทยทรงดำในด้าน ภาษาและวัฒนธรรม โดยการจัดให้มีประเด็นการแสดงความคิดเห็นในด้านการเรียนภาษาและลวดลาย ผ้าเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนสู่โรงเรียนบ้านไทรงาม การจำหน่ายสินค้าทางวัฒนธรรม การ แต่งกายเข้าร่วมกิจกรรมทั้งในและนอกชุมชน รวมถึงความภาคภูมิใจในชุมชนของตน ซึ่งจากการ ตระหนักรู้ในการเป็นเจ้าของชุมชนนั้นได้ย้ำเน้นให้เกิดความผูกพันของคนและชุมชน และรวมไปถึง ความหวงแหนในวัฒนธรรมของชุมชนของตน และนำไปสู่การเกิดขบวนการหรือกลุ่มหนึ่งตระกูลในนาม “โครงการเยาวชนสร้างสรรค์ไทดำ” ที่จะเข้ามามีการจัดการกับปัญหาทางวัฒนธรรม จากการศึกษาพบว่า ภาษาและวัฒนธรรมนั้นมีความสำคัญต่อการสืบต่อลมหายใจให้กับชุมชนไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดสุ ราษฎร์ธานี

ในปัจจุบันแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านนาป่า หนาดมีทั้งหมด ๓ แหล่งด้วยกันคือ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด, บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ และ “เฮือนอ้าย เอ็ม” วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด โดยนำเสนอการอนุรักษ์ วัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผลการศึกษาในข้อนี้ สอดคล้องกับ พระเอกลักษณ์ อชิโต^{๑๐๓} ผลการวิจัยพบว่า การจัดการด้านแหล่งเรียนรู้ตามหลักสั ปายะ คือ อาวาสสัปปายะ (Suitable Abode) มีอาคารแสดงศิลปวัฒนธรรม โคจรสัปปายะ (Suitable Resort) การเดินทางระหว่างอาคารสะดวก ภัตตสัปปายะ (Suitable Speech) มีมัคคุเทศก์คอยให้ คำแนะนำ บุคคลสัปปายะ (Suitable Person) มีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการ โภชนสัปปายะ (Suitable Food) มีข้อมูลที่ครบถ้วน อุตสัปปายะ (Suitable Climate) สะอาด ไม่รกรุงรัง มองแล้วสบายตา อิริยาปลสัปปายะ (Suitable Posture) มีขนาดพอเหมาะ ดูแลรักษาง่าย ต้องมีสถานที่เด่น สวยงาม ไม่ซ้ำกับสถานที่ใด และปรุงแต่งด้วยคำคม และใช้ภาษาในการสื่อสารสละสลวย ที่สามารถกล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของสถานที่มีแหล่งอ้างอิงลึกซึ้ง และมีป้ายบอกประชาสัมพันธ์แผ่นพับ ความ เป็นมาของสถานที่นั้นๆ อย่างชัดเจน พร้อมทั้งยังต้องมีการอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ

ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้นำเสนอการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิต ของคนไทดำ ผลการศึกษาสอดคล้องกับ นิวัติ ทองวล^{๑๐๔} ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์วัฒนธรรมไทดำและ บ้าน พิพิธภัณฑสถานนาป่าหนาด กลายเป็นพื้นที่ซึ่งชาวไทดำได้ใช้เป็นกลไกในการ สร้างความหมายให้กับ ความ เป็นชาติพันธุ์ของตนเอง มีการจัดงาน และกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ยังมี

^{๑๐๒} จีรพรรณ พรหมทอง และสุวิมล เวชวิโรจน์, “เครือข่ายความเข้มแข็งด้านการใช้ภาษาและวัฒนธรรม ไทยทรงดำในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๖๖.

^{๑๐๓} พระเอกลักษณ์ อชิโต, ประเสริฐ ธิลาว และ พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, รูปแบบการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๑) : ๑๒๑.

^{๑๐๔} นิวัติ ทองวล, “การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขา แก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา, ๒๕๕๙), หน้า ๘๔.

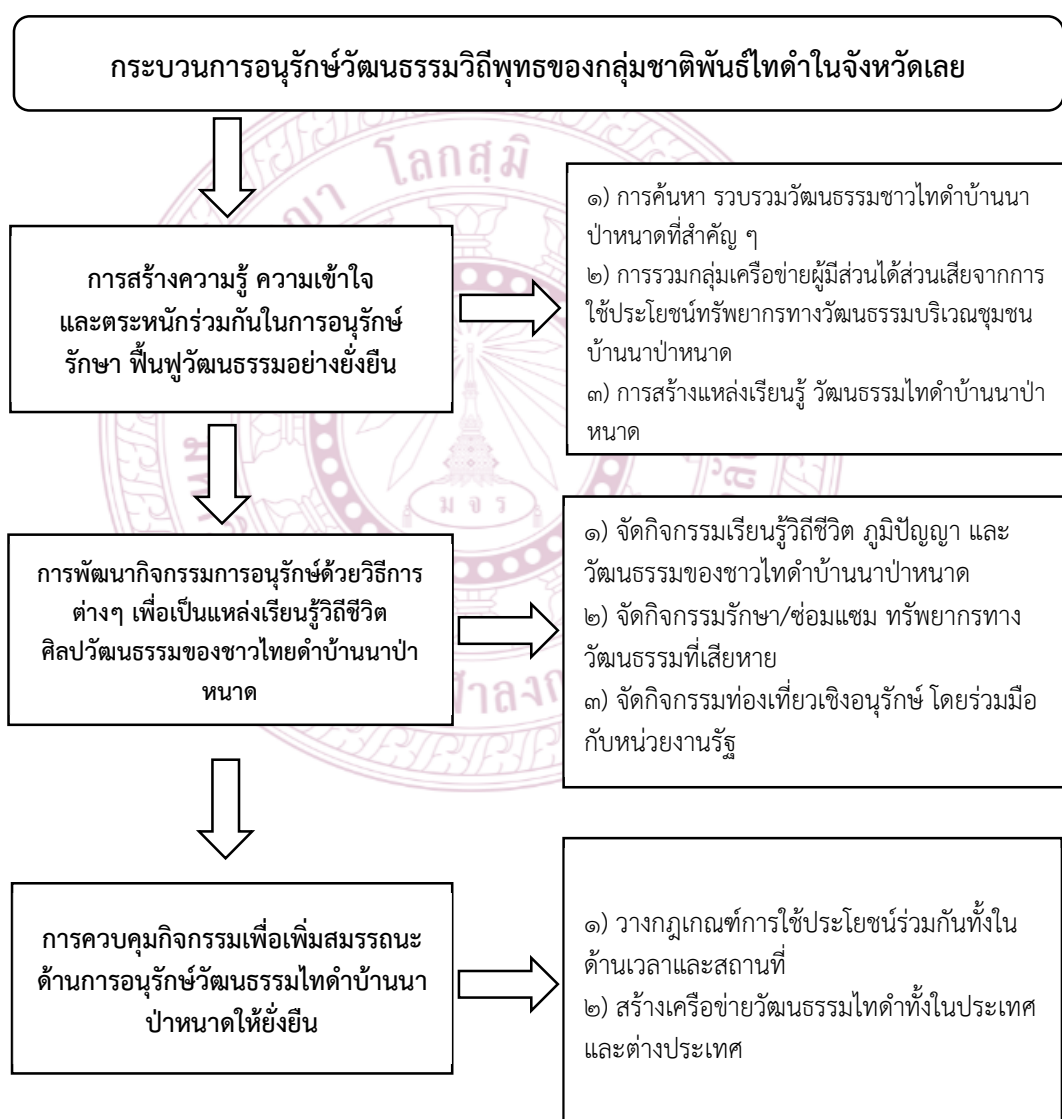
การจัด นิทรรศการความเป็นมาของ ชาวไทดำและวิถีชีวิตในอดีต การแสดงภาพเก่าเล่าเรื่อง การนำ ข้าวของ เครื่องใช้ในอดีตออกมา จัดแสดงให้ความรู้ มีการใช้สื่อสัญลักษณ์ของความเป็นไทดำ ไม่ว่าจะเป็น ภาพ เรือในไทดำในอดีต หรือเรือในไทดำจำลอง ลวดลายผ้าปักที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของชาวไทดำ ตัวอักษรไทดำ อาหารพื้นบ้าน การแต่งกาย ความเชื่อพิธีกรรม มาใช้นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ วิถีชีวิตคนไทดำ และยังเป็นการอนุรักษ์หรือฟื้นฟู ปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่ลูกหลานชาวไทดำ ผลการศึกษาในข้อนี้สอดคล้องกับ **กาญจนา สุคันธสิริกุล**^{๑๐๕} ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ศักยภาพในการดึงดูดใจในด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ในงานประเพณีส่วนใหญ่เป็นทางพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมสืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน และมีกิจกรรมเสริมเพื่อให้เกิดความสนุกสนานและน่าสนใจ และความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นการแสดงและการละเล่น ๒) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นลักษณะภูมิประเทศ การวางผังเมืองและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ไม่สามารถขยายได้ เป็นต้น โดยหน่วยงานต่างๆ ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากร เพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและ ๓) การบริหารจัดการ มีการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การรักษาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวและปรับปรุงสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี และมีหน่วยงานในการประเมินผลการดำเนินงานแต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลให้การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว อาจเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังนั้นจึงมีการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับกิจกรรมและการดำเนินงานต่างๆ ในรูปของการให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชน

ขั้นตอนที่ ๓ การควบคุมกิจกรรมเพื่อเพิ่มสมรรถนะด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดให้ยั่งยืน หลังจากได้สร้างกิจกรรมสำหรับการเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวไทดำเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเรียนรู้วัฒนธรรมของตนแล้ว ชาวไทดำยังได้กำหนดกฎเกณฑ์ที่จะใช้ประโยชน์ในวัน เวลา สถานที่ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานรัฐ สอดคล้องกับ **ปิยะนุช ศิริราชธรรม**^{๑๐๖} ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนสามารถเป็นประธานแห่งสิทธิตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้ เพื่อที่ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิใช้ อนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขณะที่รัฐต้องมีบทบาทหน้าเป็นผู้สนับสนุนชุมชนท้องถิ่น โดยรัฐให้การช่วยเหลือชุมชนผ่านทางภาครัฐโดยหน่วยงานรัฐ เพื่อบำรุง รักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ นอกจากจากควบคุมด้วยกฎระเบียบแล้วยังต้องสร้าง

^{๑๐๕} กาญจนา สุคันธสิริกุล, “การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๔.

^{๑๐๖} ปิยะนุช ศิริราชธรรม, “มาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการส่งเสริมและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม : ศึกษากรณีตั้มยำกุ้ง”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๖๑) หน้า ๑๐๑.

เครือข่ายโดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสอดคล้องกับ จิรวรรณ พรหมทองและสุวิมล เวชวิโรจน์^{๑๐๗} ผลการวิจัยพบว่า ยุทธการจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย ๕ ประการ คือ ประการแรก กลยุทธ์เชื่อมโยงร้อยความรู้สึกร่วมกันผ่านทางการแต่งกาย และการประกอบพิธีกรรม ประการที่สอง กลยุทธ์การรักษาและขยายอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น การแต่งกายประกอบการแสดงรำในชุดไทยดำริ้วฟ้า และการนำลวดลายผ้าทำเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ประการที่สาม กลยุทธ์สืบทอดความเชื่อผ่านเสื้อฮี ประการที่สี่ กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย ความยืดหยุ่น ความเสมอภาค ความเป็นอิสระ และการมีเป้าหมายที่ชัดเจน และประการสุดท้าย กลยุทธ์การสร้างรายได้ ด้วยการนำลวดลายผ้ามาทำเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม เช่น กระเป๋า พวงกุญแจ ซองใส่มือถือ ลายหน้าหมอน เป็นต้น

ภาพที่ ๕.๑ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

^{๑๐๗} จิรวรรณ พรหมทอง และสุวิมล เวชวิโรจน์, เครือข่ายความเข้มแข็งด้านการใช้ภาษาและวัฒนธรรมไทยทรงดำในจังหวัดสุราษฎร์ธานี, หน้า ๖๓.

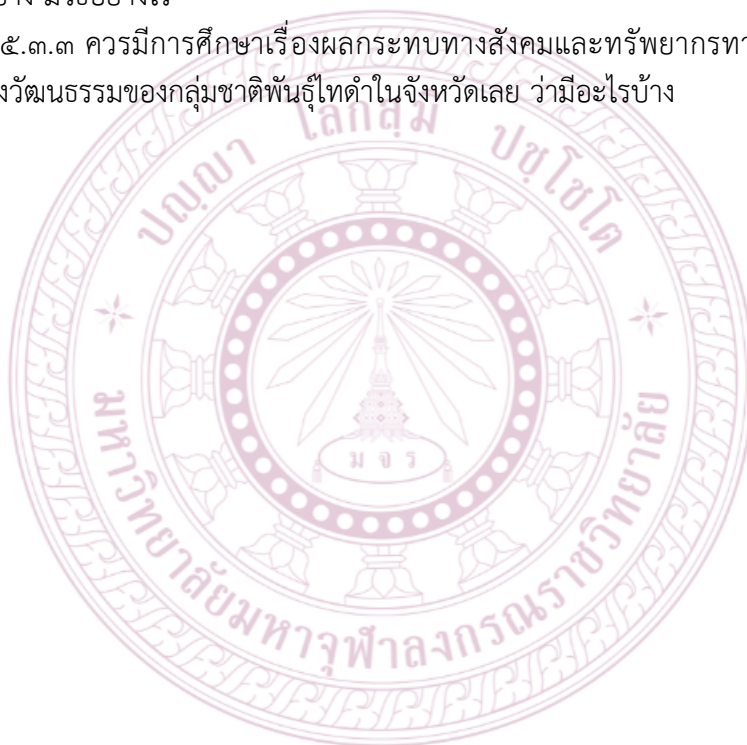
๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ ต่อไปนี้

๕.๓.๑ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย หลังจากที่ได้ศึกษา พบว่า มีการรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตและนำเสนอผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ควรมีการศึกษาเรื่อง การปรับตัวของวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ของกลุ่มอื่นๆ ในประเทศไทย ว่ามีลักษณะอย่างไร

๕.๓.๒ กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ควรมีการศึกษาเรื่องกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในประเทศไทย ว่ามีกระบวนการใดบ้าง มีวิธีอย่างไร

๕.๓.๓ ควรมีการศึกษาเรื่องผลกระทบทางสังคมและทรัพยากรทางวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย ว่ามีอะไรบ้าง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ หนังสือ

- กระทรวงวัฒนธรรม. วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา. นครปฐม : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๙.
- _____. แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๒.
- กรมการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. ความรู้สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๔.
- กรมศิลปากร. แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.
- _____. ระบบการวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๕๔.
- เกษม จันทร แก้ว. เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.
- คณะกรรมการดำเนินงานและประสานงานวันอนุรักษ์มรดกไทย. แผนแม่บทวันอนุรักษ์มรดกไทย พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการ, ๒๕๔๑.
- งามพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยญวน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- จำนง อติพัฒนสิทธิ์และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.
- ธนิช เลิศชาญฤทธ์. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๔.
- นิยพรรณ วรรณศิริ. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๐.
- นันทสาร สีสลับ และคณะ. แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑.
- บำรุง บุญปัญญา. ๓ ทศวรรษแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลาจำกัด, ๒๕๔๙.
- ประจักษ์ ประภาพิตยากร และคณะ. ภาษากับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. นนทบุรี : ไทยร่มเกล้า, มปท.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และชายขอบ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๔๖.

- พิธีฐ เจริญวงศ์. **การจัดการทรัพยากรศิลปะและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ม.ป.ท.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔.
- วรรณวงศ์วานิช. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.
- วิชัย ญ้อยอิน และคณะ. **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. **การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **ลักษณะสังคมไทย : ลักษณะการเปลี่ยนแปลงและวิทยาการวิจัย**. (ขอนแก่น : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๒).
- สายันต์ ไพเราะจูจิตร. **การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗.
- _____. **การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑ์สถานโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๔๘.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๙.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. **กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : งานวิจัยและความท้าทาย**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๖๔.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- เสาวภา ไพทยวัฒน์. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย : แนวทางอนุรักษ์และการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๘.
- สุภางค์ จันทวานิช. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- สุริชัย หวันแก้ว. **สังคมและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๓.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

..... วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่

๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขา

ต่างๆ. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๔.

๑.๒ รายงานการวิจัย

กาญจนา สุคันธสิริกุล. การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

รายงานการวิจัย. สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖.

ธนพชร นุตสาระ. ดนตรีมุขกับวัฒนธรรมสังคมใหม่ ตำบลแม่เนาเติง อำเภอบาย จังหวัด

แม่ฮ่องสอน. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๙.

นิวัติ ทองวล. การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขา

แก้ว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย. รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๙.

นายกนกศักดิ์ ธานี. กระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการแสดงหนังเงาของอาเซียน :

กรณีศึกษาไทย ลาวและกัมพูชา. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวง

วัฒนธรรม, ๒๕๕๙.

ปรีดา พูลสิน. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัด

โสมนัส. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.

ปวีณา ผาแสง. กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สืบสาน

ศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นน่าน : กรณีศึกษาดำบลตุ้ใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน. รายงาน

การวิจัย. วิทยาลัยชุมชนน่าน สถาบันวิทยาลัยชุมชน, ๒๕๕๘.

พระมหาธนกร กิตติปัญญา. การอนุรักษ์และฟื้นฟูการใช้ภาษาไทลื้อของวัดและชุมชนในจังหวัด

เพชรบูรณ์. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๖๑.

เลหล่า ตรีเอกานุกูล. การฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มสตรีชาติพันธุ์

ไต-ไท ในอำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย. รายงาน

การวิจัย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๐.

สนธยา เสนเอี่ยม. การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้”. รายงาน

การวิจัย. สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ๒๕๖๐.

ไศจิลักษณ์ กมลศักดิ์วิกุล. กระบวนการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญในพื้นที่เมือง :

กรณีศึกษาชุมชนมอญคลองบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย, กรม

ส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๐.

อินทิดา ศิลปจารย์ และคณะ. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าเขียนเทียนของชาวไทยเผ่าม้งในจังหวัดเชียงราย. **รายงานการวิจัย**. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๐.

๑.๓ บทความ

จิรวรรณ พรหมทอง และสุวิมล เวชวิโรจน์. เครือข่ายความเข้มแข็งด้านการใช้ภาษาและวัฒนธรรมไทยทรงดำในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๖๖.

ชัยณรงค์ ศรีรักษ์, อภิชาติ ใจอารีย์, และประสงค์ ต้นพิชัย. การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อผลกระทบทางสังคมจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน. **Kasetsart Journal of Social Sciences** ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๗๙๑.

ไทยโรจน์ พวงมณี, ศษสรีห์ เจริญสุข, พงศ์พัฒน์ เหล่าคนคำ, นัยนา อรรจนาท. แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาต่อยอดศิลปวัฒนธรรมพื้นที่หมู่บ้านน้ำพร อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๑๗๖.

พระครูอินทสารวิจักษ์ อินทสโร (กิจไร) และ พระมหามิตร ฐิตปัญโญ. พลวัตการปรับตัวของชนไทดำบ้านนาป่าหนาดในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเลย. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลักษณ์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๓๔๓-๓๔๖.

พระเอกลักษณ์ อชิโต, ประเสริฐ ธิลาวและ พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๑) : ๑๒๑.

พิเชฐ สายพันธ์. พลวัตจักรวาลทัศน์และโลกทัศน์สำนึกประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์กับถิ่นฐานต้นกำเนิดของลาวโซ่ง/ไทดำจากพิธีกรรมความตาย. **วารสารมานุษยวิทยา**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๖๒) : ๔๙.

ภัทรธิดา ผลงาม. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๙๒.

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิดหลักการและผลปฏิบัติ. **หน้าจั่ว**. ฉบับที่ ๒๐ (กันยายน-สิงหาคม ๒๕๔๗) : ๔๔.

สุนทรียา ไชยปัญญา และ อรุณรักษ์ ศรีประเสริฐ. แนวคิด ทฤษฎีวัฒนธรรมการจัดการ : การปรับตัวภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม. **วารสารวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๑๐๔.

สิทธิโชค วิบูลย์ และคณะ. การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี. **วารสารบัณฑิตศึกษา**

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๔) : ๑๔๓.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน). กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ : ความสำคัญ ความเป็นมา และประเด็นข้อพิจารณาในการจัดทำร่างกฎหมาย. สารวุฒิสภา. ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๒๘.

๑.๔ สัมภาษณ์

นายสุทธิอาน นามกอง. ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ ๔. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางคำพอย อ้อยนอ. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นางแป้น ซ้อนเปี้ยยุ่ง. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นางสุภาพร ซ้อนเปี้ยยุ่ง. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นางประจักษ์ อินยานวน. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางไกรวัล สดด้วง. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นางพิน คุ่มคำ. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นางวิน ศรีคำ. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นางสาวลัดดาวรรณ ชาวดร. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นายน้อด ชาวดร. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางจุฑาทิพ อินเนียร. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางสาวใจ อินยานวน. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นายเถณ ซ้อนเต็ม. ผู้นำศาสนา. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางหนูจร ไพศุณย์. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางโสภา ไชยเสนา. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางสาวหลัก นามกอง. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางอุทัย ซ้อนเปี้ยยุ่ง. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางปิ่น อ้อยนอ. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางคำพอย อ้อยนอ. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางแจ้ ซ้อนเปี้ยยุ่ง. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางสาวเสถียร บุคตา. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางเหรียญ นาลี. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางพิน คุ่มคำ. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางฉลาด ซ้อนเต็ม. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นายวิเชียร ศรีกระหัน. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางสาวลัดดาวรรณ ชาวดร. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางสาวรุ่งทราย วันคำ. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางสาวแพรวา ศรีปัญญา. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นายภูไท สายเกียรติวงศ์. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.

นายณัฐวุฒิ กว้างทุ่ง. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นายณณวัฒน์ ดวงปา. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นายศรายุทธ สิมมา. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นายแสวง ขาวนา. ชาวบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางสาวทิมมพร กรมทอง. กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางสาวณัฐนรี หาญธงชัย. กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์. ประธานบ้านพิพิธภัณฑ์ไทด้า. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางสาวลาน กรมทอง. ผู้ก่อตั้งเรือนอ้ายเอ๋มศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทด้า. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นายกร ไพศุณย์. กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยด้า ฝ่ายประชาสัมพันธ์. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นายพัน ไพศุณย์. กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยด้า. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นายพิสิทธิ์ ทันทา. นักการ (ประจำศูนย์ไทด้า). สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕.
 นายเร็กซ์ศักดิ์ ปางชาติ. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาป่าหนาด. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางจิรวดี ศิลธรรม. นายกเทศมนตรีตำบลเขาแก้ว. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางละออง ขาวนา. ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยด้า. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๕.
 นางชญาณี แสงสว่าง. รักษาการแทนผู้อำนวยการกองการศึกษา. สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๕.

๑.๔ ข้อมูลออนไลน์

อัมรินทร์ ชูฤทธิ์. ชุมชนไทด้าแหล่งท่องเที่ยว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.dasta.or.th/th/article/๓๗๖>. (๑๐ เมษายน ๒๕๖๕).

ภาคผนวก

ที่ อว. ๘๐๓๓/ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตขอให้ชุมชนเข้าร่วมโครงการ

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้านบ้านนาป่าหนาด

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย” ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขออนุญาตให้ท่านได้ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโครงการวิจัย ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๐๘.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ บ้านพิพิธภักดีไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย

ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๙๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

ที่ อว. ๘๐๓๓/ ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่ประชุมโครงการวิจัย

เจริญพร ประธานชมรมบ้านพิพิธภัณฑิ์ไคดำ บ้านนาป่าหนาด

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย” ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้ใช้สถานที่เพื่อประชุม และช่วยประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน เข้าร่วมโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโครงการวิจัย ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๐๘.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ บ้านพิพิธภัณฑิ์ไคดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

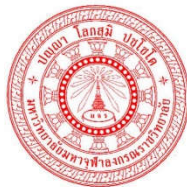
รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๙๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

ที่ อว. ๘๐๓๓/ ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่ประชุมโครงการวิจัย

เจริญพร ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย” ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้ใช้สถานที่เพื่อประชุม และช่วยประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน เข้าร่วมโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโครงการวิจัย ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๑๓.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ “เฮือนอ้าย เอ็ม” วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

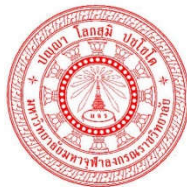
รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๙๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

ที่ อว. ๘๐๓๓/ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากรประชุมเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย” ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้เป็นวิทยากรในการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย” ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๐๘.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๙๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

ที่ อว. ๘๐๓๓/ ว.๐๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๑๐๐

๑๗ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากรประชุมเชิงปฏิบัติการ

เจริญพร คุณสำลาน กรมทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการโครงการ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร. นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พร้อมคณะ ได้รับอนุมัติโครงการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย” ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในการนี้ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้เป็นวิทยากรในการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย” ในวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕ เวลา ๑๓.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ “เขื่อนอ้ายเอ๋ม” วิทยาลัยชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และสามารถติดต่อประสานงานได้ที่ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ผู้ประสานงานโครงการ โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปริยัติคุณรังษี, ผศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

หมายเหตุ : ๑. ผู้ประสานงานโครงการวิจัย พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน โทร ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕

ผู้ช่วยนักวิจัย นายเอกลักษณ์ คงทิพย์ โทร ๐๙๕-๑๘๙๒๔๔๘

๒. ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อรับเบี้ยประชุมด้วย

แบบสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

เรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้จัดทำขึ้นตามโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลยและเพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย

หมายเหตุ

กรุณาให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในทางวิชาการ ข้อมูลที่ได้จากการให้สัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งการให้สัมภาษณ์นี้จะไม่มีการเปิดเผยชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งในหน้าที่และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ วันที่สัมภาษณ์ : เวลา

๑.๒ สถานที่สัมภาษณ์ :

๑.๓ ผู้ให้สัมภาษณ์ : ตำแหน่ง.....

๑.๔ ผู้สัมภาษณ์ :

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์

๑. ท่านคิดว่า วิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง

๒. ท่านคิดว่า ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย มีอะไรบ้าง

๓. กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย

๓.๑ ท่านคิดว่า การให้การศึกษาเรียนรู้เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ควรมีวิธีการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๒ ท่านคิดว่า รูปแบบกิจกรรมเพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ควรมีวิธีการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๓ ท่านคิดว่า การบังคับใช้กฎระเบียบเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ควรมีวิธีการอย่างไร

.....

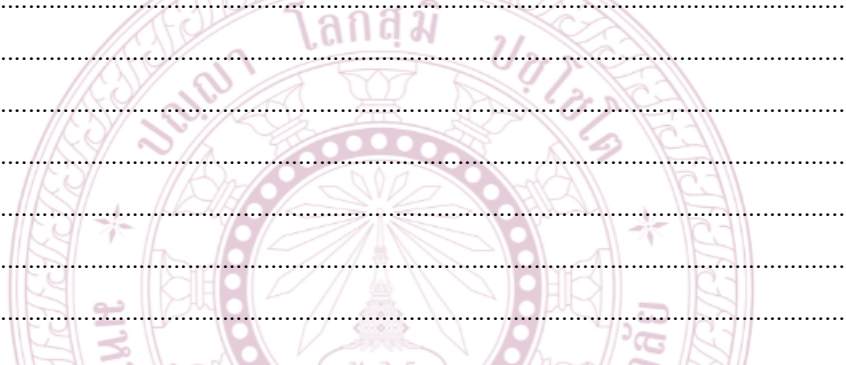
.....

.....

.....

[illegible]

๔. ท่านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย อย่างไร

Logo of the Ministry of Education, Culture and Sport of Thailand, featuring a central emblem with a lotus and a crown, surrounded by the text "กระทรวงศึกษาธิการ" (Ministry of Education, Culture and Sport) and "ประเทศไทย" (Thailand).

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

[illegible]

ภาคผนวก ค

รูปภาพประกอบกิจกรรมการวิจัย

รูปบ้านพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

รูปวิทยากรประจำศูนย์บรรยายประวัติความเป็นมาของชาวไทดำ

รูปลงพื้นที่เก็บข้อมูล ณ บ้านพิพิธภัณฑท์ไทด้า

รูปลงพื้นที่เก็บข้อมูล ณ บ้านพิพิธภักดีไทรดำ

รูปกลุ่มทอผ้าไทดำรัฐวิสาหกิจชุมชนเข้มแข็ง
“เชื่อน้ายเอ็ม”

รูปลงพื้นที่เก็บข้อมูล ณ “เฮือนอ้ายเอ๋ม”

รูปลงพื้นที่เก็บข้อมูล ณ “เฮือนอ้ายเอ๋ม”

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ที่	ชื่อ-นามสกุล
1.	นางชญาณี แสงสว่าง, รักษาการแทนผู้อำนวยการกองการศึกษา
2.	นางอรอุมา อังตระกูล คนงาน (ประจำศูนย์ไทดำ)
3.	นางอรอุมา อังตระกูล คนงาน (ประจำศูนย์ไทดำ)
4.	นายพิสิทธิ์ ทันทา นักการ (ประจำศูนย์ไทดำ)
5.	นายเร็กซ์ดี ปางชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาป่าหนาด
6.	นายสุทธิอาน นามกอง, ผู้ใหญ่บ้านนาป่าหนาด หมู่ ๔
7.	นางละออง ขาวนา, ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ
8.	ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์, บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ
9.	นางสำลาน กรมทอง, เอื้อนอ้ายเอี่ยมศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ
10.	นายกร ไพศุณย์ กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์
11.	นายพัน ไพศุณย์, กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ
12.	นางสภา คุ่มคำ, ประธานกลุ่มทอผ้าไทดำบ้านนาป่าหนาด
13.	นางหนูจร ไพศุณย์ (ชัยปัญญา)
14.	นางแป้น ช้อนเปี้ยยุง
15.	นางสำลาน กรมทอง
16.	นางโสภา ไชยเสนา
17.	นางสก็อต ไชยเสนา
18.	นางแป้ม ช้อนเปี้ยยุง
19.	นางสุภาพร ช้อนเปี้ยยุง
20.	นางسهลลับ นามกอง
21.	นางประจักษ์ อินยานวน
22.	นางสายใจ อินยานวน
23.	นางอุทัย ช้อนเปี้ยยุง
24.	นางปิ่น อ้อยนอ
25.	นางละออง ขาวนา
26.	นางแจ้ ช้อนเปี้ยยุง
27.	นางไกรวัล สดด้วง
28.	นางเสถียร บุตตา
29.	นางคำพอย อ้อยนอ
30.	นางเหรียญ นาลี
31.	นางพิน คุ่มคำ
32.	นางฉลาด ช้อนเต็ม

ที่	ชื่อ-นามสกุล
33.	นายวิเชียร ศรีกระหัน
34.	นายเกษ ซ้อนเต็ม
35.	นางสาวลัดดาวรรณ ชาวตร
36.	นางสาวรุ่งทราย วันคำ
37.	นางจุฑาทิพ อินเนียร
39.	นายสวรรณค์ ทันทา
40.	นายบพิศ แห้วกยอม
41.	นางวิน ศรีคำ
42.	นายนิอด ชาวตร
43.	นางสาวแพรวา ศรีปัญญา
44.	นายภูโตสายเกียรติวงศ์
45.	นางสาวทิฆัมพร กรมทอง
46.	นายณัฐวุฒิ กว้างทุ่ง
47.	นางสาวณัฐนรี หาญงชัย
48.	นายฉนวนรัตน์ ดวงปา
49.	นายศรายุทธ สิมมา
50.	นายณัฐชนน สีหา

ภาคผนวก จ

การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์

แบบ สฟ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า ผศ.ดร. อุเทน วัฒนศิริวงศ์ ตำแหน่ง ผอ. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มศวทกมคส.วิปส.วิปค.ม
ที่อยู่ ๒๓๔ อ. ๑๗ - ๑๗๖ อ. ๑๗๖ จ. ๑๗๖
โทรศัพท์ ๐๕๖-๕๒๒๒๒๒ โทรสาร ๐๕๖-๕๒๒๒๒๒

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

“รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในจังหวัดเลย”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูปริยัติคุณรังษี (ลิขิต คำหงษา) และคณะ

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๗ มิถุนายน จนถึง ๗ กรกฎาคม ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นผลดีอย่างสูงโดยมีผู้สนใจศึกษาต่อในระดับปริญญาโท
๒. ผู้สนใจศึกษาต่อในระดับปริญญาโท
๓. เกิดกระบวนการเรียนรู้ของสังคมในวงกว้าง

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน วัฒนศิริวงศ์)
(ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม)
ตำแหน่ง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่... ๙ ก.ย. ๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า... ผศ.ดร.อภิชาติ ใจดี... ตำแหน่ง... ผอ.สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน... มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่... ๒๓๕ ถ. ๓๔ - สีหะบุรุษ ๓ หมู่ ๑ ต.สีหะบุรุษ อ.สีหะบุรุษ จ.นนทบุรี
โทรศัพท์... ๐๔๖-๕๐๕๖๒๕ โทรสาร... ๐๔๖-๕๐๕๖๒๕

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

“โครงการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ใน
จังหวัดเลย” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ใน
จังหวัดเลย

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระปลัดธนากร เพราะถะ,ดร. และคณะ

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่... ๙.๙... จนถึง... ๙.๙... ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- ได้จัดทำเอกสารในภาคีวิจัย
- ได้จัดทำเอกสารฉบับพิมพ์
- ได้จัดทำเอกสารเพื่อใช้ในการสอน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน...วัชรสินธร)
(ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม...)

ตำแหน่ง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๗ ก.ย. ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า ผศ.ดร.อุเทน วัชรสินธุ ตำแหน่ง ผอ.สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
ที่อยู่ ๒๗๖ อ. ๑๔๔ ถนนพหลโยธิน ต. ๑๖๖ อ. ๑๖๖ ก. ๑๖๖
โทรศัพท์ ๐๕๒-๕๓๕๒๒๕-๕ โทรสาร ๐๕๒-๕๑๑๑๖๓

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

“โครงการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง การเสริมสร้างผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ
ในจังหวัดเลย” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ใน
จังหวัดเลย

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.ประสงค์ หัสริทธิ์ และคณะ

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☒ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑๕ ก.ย. ๒๕๖๕ จนถึง ๓๑.๑๒.๒๕๖๕ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีพุทธธรรม/ด้านอาชีพ
- พัฒนาผลิตภัณฑ์วิถีพุทธธรรม/ด้านผลิตภัณฑ์

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน วัชรสินธุ)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ฉ
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล พระธนากร สนมโน/เพราละ
วัน เดือน ปีเกิด ๗ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๕
ที่อยู่ปัจจุบัน ๔๓๙ หมู่ ๖ ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๗ ปริญญาตรี พธ.บ (การสอนภาษาไทย) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๓ ปริญญาโท ศษ.ม. (บริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยอีสาน
พ.ศ. ๒๕๖๒ ปริญญาเอก พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลงานด้านวิชาการ การวิจัยเรื่อง

พ.ศ. ๒๕๕๕ การติดตามบันทึกที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่นที่ ๕๗ ปี ๒๕๕๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทความวิชาการ

พระปลัดธนากร สนมโน (๒๕๖๔) “การปฏิวัติระบบวรรณะ (ศักดินา) ของพระพุทธเจ้า” วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ (TCI. ๒) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๔) หน้า ๘๘๙-๘๙๘.
พระปลัดธนากร สนมโน (๒๕๖๔) “วัฒนธรรมอาเซียนยุคโลกาภิวัตน์: เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว” วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ (TCI. ๒) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน- ธันวาคม ๒๕๖๔) หน้า ๘๗๗-๘๘๘.
พระธนากร สนมโน (๒๕๖๒). “การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพครู และนักเรียนตามหลักการพุทธศาสนา” การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด “พระพุทธศาสนา กับภูมิปัญญาท้องถิ่น Buddhism and Local Wisdom for Sustainable Development” ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ หน้า ๒๑๗.

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ นามสกุล	นายเอกลักษณ์ คงทิพย์
วัน เดือน ปีเกิด	๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๕
ที่อยู่ปัจจุบัน	๕๑/๗ ถนนมลิวรรณ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๔๘	ปริญญาครุศาสตร์อุตสาหกรรมบัณฑิต (ค.อ.บ.) สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
พ.ศ. ๒๕๕๒	ปริญญาครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต (ค.อ.ม.) สาขาเทคโนโลยี เทคนิคศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
พ.ศ. ๒๕๖๔	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัย มหาสารคาม

ผลงานวิชาการ

งานวิจัย

พ.ศ.๒๕๖๓	การป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาเสพติดตามแนวชายแดนของชุมชนใน จังหวัดเลย (ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และ นวัตกรรม (กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓
พ.ศ.๒๕๖๓	กระบวนการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดเลย (ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๓
พ.ศ.๒๕๖๓	การสร้างจิตสำนึกเชิงพุทธในการป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาเสพติดตาม แนวชายแดน (ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และ นวัตกรรม (กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓

บทความวิชาการ

- การพัฒนาตนเองเพื่อความเป็นผู้มีจิตอาสาของนิสิตนักศึกษาครู. การประชุมวิชาการ
ระดับชาติ ครั้งที่ ๕ มจร. วิทยาเขตขอนแก่น (NIC๒๐๑๘), ๒๕๖๑.
- วัฒนธรรมทางภาษากับพัฒนาที่ยั่งยืน. งานสัมมนาผลงานวิจัยนานาชาติ ครั้งที่ ๙ และ
ระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, ๒๕๖๑.
- อิทธิพลแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อภูมิปัญญาไทย. งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่
๑ (MCU๑๐๑ CONGRESS I) เรื่อง “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อ
การพัฒนาที่ยั่งยืน” ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด, ๒๕๖๒.
- การสื่อความหมายในการอธิบายเหตุผลของเยาวชนจังหวัดเลย. งานประชุมวิชาการ
พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมระดับชาติและนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๖๒.

อัตลักษณ์ของพระสงฆ์ในข่าวออนไลน์. การประชุมวิชาการ ระดับชาติ ครั้งที่ ๖ ประจำปี ๒๕๖๓ งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อการใช้สังคม มจร วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, ๒๕๖๓.

อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ของสถานที่ ในภษิต คำพังเพย และสำนวนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา พุทธศักราช ๒๕๖๑, การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๑ the ๑ st MCUSR National Conference วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๓.

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล นายพัทธนันท์ นวลน้อย
 ตำแหน่งทางวิชาการ -
 วัน เดือน ปีเกิด ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔
 ภูมิลำเนา ๑๖๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐
 ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๖๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๒ ปริญญาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต (วศ.บ.) สาขาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. ๒๕๕๘ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี กรุงเทพมหานคร

ผลงานด้านวิชาการ การวิจัยเรื่อง

พ.ศ. ๒๕๖๓ การป้องกันและเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดตามแนวชายแดนของชุมชนใน
 จังหวัดเลย (ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และ
 นวัตกรรม (กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.
 ๒๕๖๓
 พ.ศ. ๒๕๖๓ กระบวนการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดเลย
 (ผู้ร่วมวิจัย) แหล่งทุน : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม
 (กสว.) ทุนวิจัย : งบประมาณปกติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓

บทความวิชาการ

-

ตำแหน่งปัจจุบัน

นักวิชาการคอมพิวเตอร์ / อาจารย์พิเศษ

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
 เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐